

OSMANLININ MERKEZİ BEKTAŞİLİĞİNDEN MERKEZİ DERGAHÇILIĞA

AHMET ATEŞ

OSMANLI'NIN MERKEZİ BEKTAŞİLİĞİNDEN MERKEZİ DERGAHÇILIĞA

"İLERLEME" DÜŞÜNÇESİ VE "YEDİ YILLIK" PRATİK ÜZERİNE BİRKAÇ DEĞİNME

Söyleyenler kendisin bilmez bilenler söylemez

Cuylar kim erdiler deryaya hamuş oldular.

Ataî, Şakaak Zeyli (akt. Gölpınarlı 2007:260)

GİRİŞ

İşittiğimize ve okuduğumuza göre Aleviliğin bir kolu olan Bektaşiliğin Hacı Bektaş ile doğrudan bir ilişkisi yoktur. Bunun birkaç tanığı yazılı kaynak vardır ki tekrarlı tekrarlı konuyla ilgilenmeyenler tarafından bile artık bilinmektedir. Bunlardan ilki Aşıkpaşazade'nin (1484'den sonra öldüğü tahmin ediliyor,) "tevarihidir." (Tevarih-i Al-i Osman). Aşıkpaşazade'nin kendi ifadesine göre eserinin 1.Bayezid (1389-1402)'e kadar olan kesimini Yaşlı Fakih'in Menakıbnamesine dayanarak yazmıştır. Bu menakıbnamede bugüne kadar kimse tarafından görülmemiştir. Aşıkpaşazade'nin yazdıkları yine de birkaç açıdan önemlidir. Birincisi, kendisi Elvan Çelebi, Aşık Ali Paşa, Muhlis Baba, Baba İlyas zinciriyle Hacı Bektaş'ın da içinde olduğu "düşünülen" bir çevredendir. Bu çevre, hakkında "açık" deliller yoksa da başta A. Yaşar Ocak ve sonraki yazarlar tarafından Vefayi tarikatı olarak adlandırılmıştır. Vefayi tarikatına ilk değinen ise F. Köprülü'dür. "Vefai" yeden bahseden ilk kaynak kişi yine Aşıkpaşazadedir.

Yazıldığı üzere Aşıkpaşazade hac dönüşü Arapça "Ebu'l Vefa Menakıbnamesi"ni 1475 (h. 880)'te yanında getirmiş ve damadı "Hazreti Seyyidi Velayet" bu eseri Osmanlıcaya çevirmiştir (Gümüşoğlu 2006: 9-23; Bayrak 2004: 439-489). Vefayi tarikatı ve Baba İlyas çevresi "birliği"ni ilk vurgulayan Aşıkpaşazade, bu konuda kendi soyundan önceki iki kuşaktan yazarlar tarafından yalnız bırakılmaktadır. Ne 1360'larda yazan Elvan Çelebi ne de 1330'da Garibname'yi bitiren Aşık Ali Paşa "Vefayilik"ten bahsetmektedir. Aşık Ali Paşa'nın Sulucakarahöyük'e kuşuçuşu 30 km. uzakta bir dergahta (Gırşehir/Kırşehir) yaşamasına ve Hacı Bektaş'ın ölümünden sonraki yaklaşık 60 yılın tanığı olmasına rağmen ondan, Vefayilikten bahsetmemesi üzerinde düşünülmesi, tartışılmasıdır. Vefayilik vardysa 1480'lerden önce daha bilinir olmalıydı. Çünkü akan zaman onu başka bir tarikatın içinde eritebilirdi. Yine Aşıkpaşazade'nin Vefayi tarikat zinciri doğrusa, Vefayilik Garibname'de, Menakıb-ül Kudsiyye'de ve Bektaşî yazın ve tarikat ibadetlerinde kendini belli ederdi. Hiçbir Bektaşî erkanında ne Baba İlyas'a ne de Vefayiliğe bir gönderme vardır.

Dönemin kaynağı sayılabilecek üç yazandan daha bahsetmek zorunluluğu doğuyor. Ahmedî'nin İskendername'sindeki 6 sayfalık -toplam 3 varak-bölüm. İkinci yazan kişi Yazıcıoğlu ve eseri Tevarih-i Âl-i Selçuk. Diğer yazan ise Oruç Beg. Oruç Beg Aşık Ahmed'den sonra yazmasına (ykl. 1502) rağmen kullandığı adı bilinmeyen kaynak ya da kaynakların farklılığı onu önemli kılıyor. Ahmedî ve Yazıcıoğlu Aşıkpaşazade'den önce yaşadılar. Konumuzla ilgili açık bilgiler vermeseler de, yaklaşık olarak dönem, kişi ve yerler üzerine ayrıntılı betimlemelere sahipler. Yazıcıoğlu'nun [yaklaşık 1430'larda] Babalılarla ilgili aktardığı ayrıntılar kesinlikle İbni Bibi'nin yazmasında bulunmuyor. Onun metninde 1. Mehmed ile 2. Murad dönemlerinde devletin kurucu öğelerine "Müslümanlık" yanında "Oğuzluk"un da girmeye başladığını görüyoruz. Hacı Bektaş'ı anlamının yollarından biri de "Oğuzluğu=Türkmenliği" anlamaktan geçer. Bu "ulusalci", yenifaşist bir tez değildir. Çünkü Hacı Bektaş inancı, "felsefesi/tasavvufu" Türkmenliğin toplumsal, dinsel ve siyasi örgütlenmesi içinde oluşmuştur.

Dikkatli bir okuyucu yukarıda yazılan kaynaklara ek olarak "anonim tevarih"ten de bahsedilmesi zorunluluğunu aklından geçirebilir. Doğrudur; her ne kadar modern zamanların ve daha sonraların tarihçileri anonim tevarihî geç 15. yy.a ait gösterecek de ondaki bilgilerin, 2. Bayezid dönemindeki tevarihlerde bulunmayan bilgilerin elbet bir kaynağı bulunmalı. Bu düşünce de, anonim tevarihî önceki zamanlara taşır. Zaten hızlı bir içerik göz gezdirmesinde bile, Anonim Tevarih-i Âl-i Osman ile Aşık Ahmet ve Oruç Beg'in aynı birkaç kaynaktan yararlandığını anlayabiliriz.

Bizim için bu çileli girişte geriye onlarca Osmanlı tevarihî için, hatta emsallerinin mükemmeli Cihannuma -Neşri- üzerine bir cümle daha yazmak kalıyor: Konumuzla ilgili olarak hepsi yukarıdaki kaynak yazıları ya aynı ya da "katkılı" olarak tekrar etmişlerdir.

Son değinmemiz ise, Bektaşiliği Alevilik "-"sinden ayırmadıkça ne Bektaşilik ne de Alevilik diye ad vurulan Diyar-ı Rum'un 1050'li yıllardan belki

1420'lere kadar süren Babahlığı, 1420'lerden 1460'lara kadar baskın görünen Bedreddinliliği, sonraki yılların Kızılbaşlığı ve bugün değişik nedenlerle karıştırarak kullandığımız "genel olarak alevilik ile özel bir kavram olarak Kızılbaşlığın devamı olan Alevilik" anlaşılabilir.

BEKTAŞİLİĞE BAKIŞLAR

"xiii. yüzyılda Kalenderilik içinde teşekküle başlayıp xv. yüzyılın sonlarında Hacı Bektâş-ı Velî an'aneleri etrafında Anadolu'da ortaya çıkan bir tarikat." Diye özetlenmiş A. Y. Ocak'ın maddesi Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde. Ansiklopedi madde başlığı altında Bektaşiliğin tarihi, doktrini, sosyal ve iktisadi yapısı, siyaseti, coğrafi dağılışı ve bibliyografyası verilmiş. A. Celâlettin Ulusoy'un "Hacı Bektaş Velî ve Alevî-Bektaşî yolu" kitabına gönderme de var. A. Y. Ocak ve çoğu akademikerin kendi çevrelerinin dışına pek "selam" vermedikleri olgusu göz önüne alındığında bu göndermenin maddeyi ne kadar tümleştirdiğini tahmin edebiliriz. Elbette bu tavrın "yöntem"e ilişkin akademi hassasiyetinin bir sonucu olduğu birçok akademi üyesi tarafından çalışmalarında ilk elde vurgulanır. Akademi çevresinden bazı "çizgidişi" üyenin "yönteme hayır" diye haykırmaları üzerinde düşünmeleri yine kendi "disiplinleri" gereği bir kaçınılmazlıktır. Yarım ansiklopedi sayfası bibliyografyada Osmanlı'nın "teşkilat-ı mahsusa"sı ve cumhuriyetin valilik ve tayyarecilikte yer almış iki zatın "kendiliğinden devletçi propaganda" çalışmasına yer verilirken, iki ilahiyat fakültesi hocasının kendiliğinden Hanefi ideolojipolitiğinin dışına çıkamadıkları "akademi" çalışması da yer bulmuştur. Alevî-Bektaşî yolu isimli esere, Bektaşilikle ne ilgisinin olduğu moda deyimle "açık ve net" olmasa da hangi kaygılarla bibliyografyada yer verildiğinin iki nedenini kestirebiliriz: "nesnellik" ve "asaletle 1789 dünyası sonrasında hala gündemden kalkmayan saygı" kaygısı. Yedi ansiklopedi sayfası Bektaşilik maddesinde 1925 sonrası Bektaşî dedebabalarından, gerçekte postnişinlerinden kelime bahis yoktur. Kaldı ki B. Noyan gibi "akademide" yer almış kişileri de barındıran bir zincirdir bu. Oldukça da "yazı ve devletle" tanışık ve barışıklırlar. Hele dönemin "illegal" -çünkü yasak; iyi ki "rağmen" yaptılar- Bektaşî babalarından birçoğu tasavvufun Bektaşî edebiyatına kadar birkaç alanda kalem oynatmışken kaynak değeri taşımadıkları düşülemez. Baba oğul Koca'lar, Sümer'ler, Keçeli'ler, Ayyıldız'lar... Yayınevi kurmaktan editörlüğe kadar geniş ilgi sahipleri olan bu kişilerin Bektaşiliğe ilişkin yazdıkları onca makale, eser bulunmaktadır. Kendi tarikatlarının anlatıldığı bir metinde onların düşüncelerinin yer almayışı bizce önemli bir eksikliktir. "Oryantalistlerin" eserlerini önemserken, onların bilgi kaynaklarından bir başlığın, "tarikatın içi" olduğunu akademi biz yazıdışı insanlardan elbette daha kapsamlı -şümulü mu desek- bilmektedirler. Bektaşiliğin Hacı Bektaş'ın düşüncesi ile bir ilgisi yoktur. Bu tez tarihsel olduğu kadar "mantıksal" olarak da en azından şimdilik geçerlidir. Kaynaklarımızı şaşkın şaşkın tararken Bektaş Baba'nın yaşamı, yaşı, düşüncesi ile ilgili "belli olan" bir bilgiye rastlamadık. Belki az okuduk, belki okuduklarımızı bile anlamadık. Belki de yazarların "kahir ekseriyetinde" rastladığımız birlikçi tekçilik, genelleme, soyutlama ve bilimsel tezlerin belirtme sıfatları olan "muhtemelen, belki de, bizce, düşünüyorum, (...)" gibi kavramlardan başımız döndü. Yazarların kendi ideolojik, politik, dinsel hatta ekonomik -Bektaş Baba gizli bir Uygur Budist ajan dinadamıydı gibi tezlerle "best of sale"i yakalama- kaygıları yaşadığımız yol ve inançlarımızı kararttı.

Bir de İslamtürkçü çevrenin yaklaşık her 10 yılda Hacı Bektaş'a ait bir eser bulması, Pir Bektaş'ı can ve gönülden anlamak isteyen bizim perişanlığımız oldu. Kimimiz "Makalat"ın Sefer Aytikin "nüshasını" hatmederken, kimimiz Coşan'ı, kimimiz imam hatip ile yüksek islam enstitüsü mezunu Hıdır Abdal Ocağı Dedesi Yaman'ın çalışmasına birkaç hatim indirdi. Yalçın'ı, Özbay'ı, boş zamanlarımızda Vaktidolu'yu, Güzel'i ve DİB'in "toplum katmanları arasında birbirini anlama sorununun giderilebilmesi, barış ve kaynaşmanın, millî birlik ve bütünlüğün sağlanması, doğru ve bilimsel bilgiyle bu konudaki bilgi boşluğunun doldurulması ve ..." ilanıya piyasaya "sunduğu Makalat'a daldık. (İlk yayın Ali Ulvi Baba'nın 1925 tarihli çalışmasına ise ulaşamadık.) Neden DİB'e dalmayalım ki! Kitaplarının ciltlerinden baskıda kullanılan kuşe kağıdına kadar farklı görünüyordu. Üstelik asitane postnişini mi, Alevi dedesi mi olduğunu anlayamadığımız zat-ı muhteremin resminin altına -Veliyettin Hürrem Ulusoy- "övgüler" dizilişti.

Bu çevrelerin yoğun çalışmaları yetmezmiş gibi uluslararası bilmem kaçınıcı anma, şenlik, festivalleri kitapçıkları, "Alevî-Bektaşî" dergileri, panelleri, pankart cümleleri ve "söyleşiler"de duyduğumuz özlü sözler, Hacı Bektaş'ın eserlerine yapılan atıfların peşinde koşmakla "bilgi boşluğumuzu" dolduramayacağımızı kesinlikle anladık. En çok da bunları anlamakla yetinmeyip her tür yazılarında bir önceki yazılarına gönderen "Hacı Bektaş Velî ve eserleri uzmanı" "Alevî-Bektaşî" yazarlarına hayran kaldık. Hem de nasıl bir hayranilik; ağızlarından düşürmedikleri biliminsanları bile -öznel değil, bir kategori olarak bilim...- bu eserlerin hakikiliği konusunda tereddütlü iken, Yörükoğlu'lar, Kaygusuz'lar, Korkmaz'lar, Koçak'lar ... makalatlardan, besmele şerhlerinden, fevaidlerden ... alıntılarla "Makalat"lar döktürdüler. Belki de Londra'nın sisli gerçekliğinde "hakikat"lar bir bir ortaya dökülüyordu da biz pasaportsuzlar Bahrü'[-]-[Hakaayık (Hatipoğlu, İÜEF 1960, hz. İ. Hikmet Ertaylan.)]ları göremiyorduk.

Bahsettiğimiz tüm çevrelerden öğrenebildiğimiz kadarıyla Hacı Bektaş'ın eserlerinden bildiklerimiz: Makalat, Şerhi Besmele, Kitabul Fevaid, Şathiye, Makalatı Gaybiyye ve Kelimatı Ayniyye, Hadisi Erbain Şerhi, Akaidi Tarikat, uzun araştırmalar sonrasında keşfedilen Fatıha Tefsiri, Üssül Hakika, Hacı Bektaş'ın Nasihatları Kırk Hadis (...) Bu Hacı Bektaş eserleri külliyyatının Rüştü Şardağ gibi kaşiflerinin yayınları yetmezmiş gibi bir de Türk Kültürü ve HBV. Araştırmaları Merkezi'lerinin cevval çalışanları tarafından bilimsel -billahi; üniversite yayını!- yayınları bulunmaktadır. 12 Eylül açık faşizminin hızlı günlerinde Şardağ akademiden üniversiteye cübbesiyle koşururken bulduğu "Hacı Bektaş'ın en Yeni Eseri"nde "Her iki eseri [Vilayetname, Makalat], burada yayınladığımız alıntılar, (...) Hünkâr'ın şeriatı ne kadar güçlü olarak savunduğunu gösterirken, bir yandan onun sünnililiğini sağlamış olur. Sünni, şeriat yanlısı, İslam'ın gerçeğini tanımış ve yaymış Hazret-i Hünkâr'a Bektaşiliğin kurucusu, Bektaşî Tarikatının öncüsü gözüyle bakmak ise

bilimsel olmaktan çok uzaktır." buyurmaktadır. Şardağ'ın filoloji bilimindeki [ah Sausser, ah Benveniste!] derinliği de "Türkmen Bektaş'ın" dilini değerlendirirken ortaçağ gibi karanlık kafamızı -Babaların yaşadığı zaman ve çağı tenzih ederiz- hemencecik aydınlatıyor. " (...) bu o kuldur ki tam yandığı vakit Tanrı'yı andı (x): [dp. not] Değişik cümle kurmuş. Fransız dilindeki cümle kurmaya benziyor. (...) Türk dilini yalnızca arı kullanmakla yetinmiyor, cümle çatmada ona her türlü esnekliği kazandırıyor." (Şardağ 1985: 86).

Bizim üçbeş kişilik çevreden "bilimci" çıkmayacağı daha en baştan belliydi. Biz de "Üçbeş kişi kalmış türkü söyleyen" diye toplu çığırmaya başladık. Çünkü rütbelerimiz, el verenimiz, bizim de kendileri gibi bir beyin -hangi "bey" in acep?- taşıdığımızı kabul eden "abilerimiz" yoktu. Var olan abiler ise örgütçü, filozof ve mevkilerini Alevi hareketinin başlangıcından bugüne bırakmayan ve ölene kadar bırakamayacak olan tiplerdi. Bizden anmalara, panellere geldikçe kendilerine hayran ayran bakmamızı, kendilerine Kappadokia'nın "five stars" lı yerleri dolu olduğunda yatacak yer, karınlarını doyuracak yiyecek bulmamızı, faaliyetlerine yer ayarlayıp seyirci getirmemizi belediler. Yaptık da. Bir de yazdıkları her şeyi para ödeyerek aldık. Bir de altını üstünü 24 renk faber boyakalemlerle çizerek okuduk, tartıştık... Niye okumayacaktık ki! Şardağ'lara zaman, parazaman ayırdıktan sonra onlara niye ayırmayacaktık. Onlar ki gerçekten önemli işler ve önemli hatalar yapmışlardı. Bunca yıldır ünvanlı makamlarına bir ardıl bile olsun yetiştiremeyişleri kafamızı karıştırıyordu gerçi. Dün kongrelerinde kendi derledikleri delegeler önünde koltuklarını yitirecekleri bir seçimde rakiplerini "alevi değil" diyerek kolayca safdışı edebiliyor, dün hoca da hoca diye bilge donakları biçtikleri ve hocalarının dergilerinde yazmayı dünyalarının en büyük işi olarak görüp bugün "alevi değil" diye "simposion"larda bilgilerini red-d-edebiliyorlardı. Sonra pek zaman geçmeden reddettiklerine "can" diyerek iyice zihnimizde tahribat ve tadilatları neden olanlar da yine bizim abilerdi. Bizim dar çevreden adam çıkmazdı. Adam çıkanlar seçmeciydiler. Her abur cuburu okumazlar, okumaya pek zaman ayırmazlar, düşünmeye, nasıl düşünsünler canım, adamlar koşturmaktan "artık zaman" mı buluyor; eklektisizmi izlerlerdi... Biz hayatımızdan memnunduk. Uzman olmayacak, şöhreti bulmayacak, bizden önce yaşamış Aleviler gibi dolu boş yaşayıp sessizce "don değiştirecektik". Muhabbetimizi, muhabbetin Alevilikteki anlamında dayım eyleyecektik.

Bu bereketi kıskanan birkaç "aykırı ses" e de yer verdikten sonra bizim kendi düşüncelerimize gelelim.

Abdülbaki Gölpinarlı:

Köprülü, H. B. in tasavvufi sözlerinden meydana gelmiş Farsça bir kitaptan bahsetmiş, (...) kitabın H. B. a aidiyetini kesin olarak bildirmişti. (Anadolu'da İslamiyet, 1338-9 Edb. Fk. Mecm., Bektaşiliğin Men'sheleri: Türk Yurdu 1341). "Fevaid" adını taşıyan bir kitabın (...) "Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye" adını taşıyan bir başka kitap da elimize geçti. (...) "Hacı Bektaş buyurdu ki" diye başlayan sözlerin, başkalarına ait sözler olduğunu, bu sözlerin, birçok kitaplardan, kelimeleri, cümleleri bile değiştirilmeden alınıp [vay be, adamların akademik alıntı tutarlılığına bak!] başlarına "H. B. buyurdu ki" sözü eklenerek miladi 16. yy. da böyle bir kitabın uydurulduğunu [tövbe tövbe!] anladık; Öbür kitap da [Fevaid] bunun gibi [Makalat-ı Gaybiyye ...] uydurma bir kitap. (Gölpinarlı 1998, 267.)

Ahmet T. Karamustafa:

H. B. Veli okur-yazar mıydı, tahsilli miydi? (...) elimizde kendisinin kaleme aldığı kesin olan bir eser bulunmadığından yine ancak dolaylı olarak bu soruya olumlu cevap verebiliriz, ancak ayrıntıya girmek imkansız görünüyor. (Karamustafa, 2009: 44 -Uluslararası HBV. Sempozyumu içinde: Anadolu'da Müslümanlık-.)

Irene Melikoff:

Fakat muhtemeldir ki, konuştuğu, yerel bir Türkçe idi ve çevresindekiler ümmi idiler. Bu yerel Türkçenin dışında bir dille yapılacak bir çağırını anlayamazlardı. (...) Makalat, "sözler" deyişi, müridlerinin en azından aralarında yazıyı bilenlerin, müşid'in sözlerini yazmış olduklarını düşündürmektedir. Ne A. Yesevi, ne Y. Emre yazılı çağrılar bırakmışlardı. Onların sözleri ya da şiirleri ağızdan ağıza söylenelemişti. (...) Birge, metinde, (...) Bektaşilerce 1400'den bu yana benimsenen öğretilerden izlerin bulunduğunu söylerken; E. Coşan, cemaat-dışı (heteredoxe) ve şii öğeler içermediğini söyleyerek, H. B. in tasavvuf görüşünü Mevlana C. R., Yunus E. ve Aşık Paşa'nınmki ile karşılaştırıyor. Ne olursa olsun, Makalat'ı H. B. a mal eden görüşü göz ardı etmemek gerekiyor. (...) Son olarak, Makalat'ı incelediğimizde H. B. üzerine bildiklerimizle çelişen bir nokta dikkati çekiyor: 1. ... Tarikat'den söz ediyor; fakat biliyoruz ki H. B. Tarikat kurmamıştır. 2. ... Hacc'ın farz olduğunu söylüyor; ... H. B. Hacc'a gitmemiştir: onun Hacı oluşu düş yoluladır. 3. ... evlenmenin gerekliliğinden söz etmektedir; H. B. ise mücerred (bekar) bir dervişti. Bu farklılıklar da Makalat'ın gerçekliğinden duyduğumuz şüphelere gelip katılmaktadır. (Melikoff 1999: 106.)

Ahmet Yaşar Ocak:

Orta Asya'da İslam'ın yayılış tarihinin ciddi bir uzmanı olan Devin DeWeese'e ait olan bu yeni yaklaşım [Yesevi'nin ölüm tarihinin (...) sorgusuz sualsiz kabullendiğimiz 1167 olmadığı, 1230'lu yıllarda henüz hayatta olduğu, dolayısıyla HBV'nin onun müridi olabileceğine (...)] (...) Karamustafa tarafından da hararetle benimsenmiş görünüyor. Devin DeWeese ayrıca, Fuat Köprülü'nün aksine, çok daha farklı bir yaklaşımla, AY [Ahmet Yesevi]'nin ve Yeseviliğin tam anlamıyla Sünni bir tarikat olduğunu ileri sürmekte, Köprülü'nün, I. Melikoff'un ve benim, AY ve , Yesevilik araştırmaları önünde bir engel oluşturduğumuzu (...) Köprülü "Bektaşiliğin Menşe'leri" adındaki makalesinde (...) HBV'nin İslami İlimleri üst düzeyde bilecek kadar âlim bir zat olduğunu ileri sürer. Bunu da Makalat'a dayanarak kaydeder; çünkü ona göre Makalat, tevella ve teberrayı ögütleyen, Şii motifleri vurgulayan üst düzey bir eserdir. Aslında Köprülü'nün bu söyledikleri, Makalat'ı okumadığımı, hatta yalnız onu değil, ona atfedilen diğer eserleri de okumadığımı, onları yalnız isim olarak tanıdığımı [tövbe!] ortaya koyuyor; çünkü Makalat tasavvufa ilk girenlere kılavuz mahiyetinde, onun ilkelerinin basitleştirilmiş ve kolay anlaşılır bir şekilde, Sünni tasavvuf anlayışına tam olarak uyan bir yaklaşımla kaleme alındığı el kitabıdır. Bugün köprülü'nün öne sürdüğü tarzda bir Makalat nüshası henüz ortaya çıkmamıştır. (Ocak 2009: 53 -Uluslararası HBV. Semp. içinde: HBV.nin Tasavvuf Kimliğine Yeniden Bakış-.)
Bu da az okunup hakkında çok konuşulan Makalat'ın kendisinden:

Amma Şeriat'in Evvel Makamı İman getirmektir. 'Yâ eyyühel-lez'ine âmenü, âminü billâhi ve Resûlihî' (...) Üçüncü Makam: Namaz ve zekât ve oruç tutmaktır ve hacca varmaktır ve gazâ eylemektir ve hem cenâbetten arınmaktır. 'Ve ekıymû's-salâte ve âtûz-zekâte ve sümû şehre Ramezân ve hıcc-ül-beyti men istetâa ileyhi sebîlâ.' (...) (Yaman 1998: 27).

Lütfen 40 makamdan biri olan şeriatın 3. makamının yoğunluğunu islamın şartları açısından düşünelim. Burdaki oruç da "şehre Ramezân" on bir ayın sultanıdır. Bunun için Arapça bilmeye gerek yoktur. Sorulması gereken 13. ya da 14. yy.da "şehre" kelimesi kullanılıyor muydu? Öyle ya Molla Said ya da Hatiboğlu Arapça'dan çevirdi.

Son olarak ilgi alanımızda erken çalışmalardan birinden bir cümle. "Makalat'a göre de tartışma götürmez bir 'şeriat adamı' olarak nitelenmiştir [H. B.]." (Eyuboğlu 1989: 18).

Bizce bu kadar değinme bile çok uzun oldu. "Zorunda" kaldık, çünkü Alevi yazarların çoğunluğunun Hacı Bektaş'ın yaşadığı zaman, coğrafya ve topluluğun hilafına çok yazan biri olmasını aşırı arzuluyor olmaları kanımıza dokundu. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı'nın yayınladığı 775 sayfalık külliyat umarız Alevi yazarları bir hayli gururlandırmıştır.

BEKTAŞİLİĞİN TOZUNU ALMAK

İslam'ın (buradan sonra küçük harfle ve kesme işaretsiz yazacağız. Eğer özel bir islamdan bahsediyorsak "İslam" yazımını seçeceğiz.) doğuşundan sonra yaklaşık 200 yıllık bir süreçte tasavvuf doğdu, şekillendi, kurumlaştı. Her din teorik yanı gereği "sofi"yi içerir. Evrenin varlığı, bu varlığın açıklanması, evrenin tarihi, insanın varoluşu, insanın tarihi, toplum ... her dinin araştırma "nesnesi" olmuştur. Dünyayı ve toplumu, insanı ve evreni açıklama işi dinlerin inananlarına vacip ettikleri, emrettikleri kısaca "amel, ibadet" diyebileceğimiz işlerden önce gelir. Çünkü bir din her şeyden önce açıklayıcı bir bilgiler dağıtıcıdır. Bu nedenle dinleri peygamberlerin vazettikleri; filozofların, bilgelerin düzenledikleri diye sınıflamak anlayışlarımızı, anlamlandırmalarımıza pek bir şey katmaz.

İslamdan tasavvufun doğuşu onun ta başından felsefeyi içinde taşımasının da delilidir. Zaten felsefenin en dar anlamıyla bile, bir bilme, bir hikmet bilgisi olması onu her din içine sokar. İslamın devletleşmiş hali açısından geçerli ve izin verilen "felsefe/tasavvuf" ile, islama içkin olan felsefe, o içkinlikten çıkmış tasavvufun ayrı şeylerdir.

Gündelik anlayışlarımızda, iktidar olmuş, iktidarda olan islamların tasavvuf yanının olmadığını düşünürüz. İslamın gelenekçi/ortodoks/sünni yanını izleyenlerin felsefeden/tasavvuftan uzak olduklarını düşünürüz çoğunda. Felsefe akıcıdır, sızıcıdır, yayılır; kapsar, içerir. Her şeye "aynılıklar" bahşeder. Felsefe birler, bütünlükler; geneller, soyutlar. Gelenekçi müslümanların da başı felsefe dumanıyla sarmalanmıştır. Kısacası Alevilerin, Nusayriilerin, Ehli Hakların, Bektaşilerin, Kırklar topluluklarının, Tahtacıların, Çepnilerin, Aşvarların, hatta Karginların; Zaza, Kürmanç, Goranların olduğu kadar gelenekçi müslümanlarındır da felsefe ya da bir din felsefesi olarak tasavvuf. Bu yüzden islam filozoflarından bazılarının en kalitelisi ankarasofu olmak üzere bazı yünlü donakla dolaşmalarına sebep değildir tasavvuf ehli olmaları. Onları tasavvufçu -mutasavvuf- kılan islam felsefelerini oya oya

işlemeleridir.

Bektaşilik bir tür islam anlayışıdır. Bu anlayışta yer yer ve zaman zaman gelenekçilerin anlayışları olduğu gibi benisenmiş, islamın sünni ibadetleri olduğu gibi alınmış ve uygulanmıştır. Yaşadığı süreçte içine aldığı dinsel akımların etkisiyle sünni amelleri gevşeterek, hikmet bilgisine önem vermiştir. Kendisi de iktidarların bir parçası olması nedeniyle bu "felsefeye" verdiği ağırlığı hep gizlemiştir. Onun reel politikası içine aldığı akımların ve içine sızan dinsel akımların etkisiyle bozulmamış, bozulmak istenmemiştir. Çünkü bu durum gerek Bektaşilere, gerek Bektaşiliğe sığınmak zorunda kalan dinsel anlayışlara "yaşama olanağı" vermiştir. Esasında Osmanlı yönetici kesiminin Orhan Bey döneminden itibaren "önbektaşilik"i denetleme ve onu sünniliğe yönlendirme çabası erken Osmanlı tevarihlerinde görülmektedir. Aşıkpaşazade'de, anonim tevarihlerde yer alan "dervişlerin Bursa bölgesinden çıkarılması" kayıtlarını başka türlü yorumlamak imkansızdır. Ayrıca Abdal Musa'nın Bursa'nın alınmasına katıldığı, en azından onun Bursa bölgesinde bulunduğu rivayetlerinin gerçekliği kabul edilirse, Abdal Musa'nın erken dönemde Osmanlı beyliği bölgesini terk edip Teke Türkmenlerinin bölgesine gitmesi olgusu yorumumuzu destekler. Yine erken Osmanlı örgütlenmesinde ilk kurulan dinsel kurumların medreseler olması, devletleşen yapının günümüz Bektaşilerinin inanmak istediği "Osmanlı devletini ilk Bektaşiler kurdu" tezlerini çürütür. Önbektaşilik ile Türkmen boy parçalarını terk eden ve mutlaka bir inanç taşıyan tekillikler arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışırsak Aşıkpaşazade'de, anonimde yer alan "Rum gazileri"nin hiç de devletli bir yapıyı istemedikleri anlaşılır. Onlar Seyit Ali Sultan Vilayetnamesi'nde yer alan savaş ganimetleri peşindedirler. Pençik yasasının bu talancı, başıbozuk, dünyalık peşinde koşan insanlara karşı çıkarıldığı açıktır. SAS. Vilayetnamesi'nde "pençik" in çıkarılışına ilişkin olaylar uzun uzun anlatılmaktadır. Rum gazilerinin Aşıkpaşazade'deki öyküleri onların dağılan Bizans'ın uçlardaki askeri birimlerinde yer alan komutanların, askerlerin en azından kılavuzluğunda oluştuğu görülür. Elbet bu akıncılar etnik olarak en azından Türk, Rum ve Türkmenlerden oluşuyordu. Türk diyoruz, erken Osmanlı beylik coğrafyasında Bizans'ın bölgeye gelen bağımsız, devlet denetiminden kaçan Türkmen boy parçalarının ilgar/talan amaçlı saldırılarını önlemek için oluşturduğu yarıaskeri örgütlenmelerde azımsanmayacak sayıda Kıpçak/Kuman, Peçenek, Hristiyanlaşmaya başlamış Oğuz artıklarının aileleriyle birlikte anılan coğrafyada yaşadıkları biliniyor. Belki bundan dolayı Togan'ın "Osmanlı boyu Moğol Kay boyundan inme"dir tezi "modern Türk tarihçilerini" paniğe itti.

Şimdi de Osmanlı'nın doğuşundan önce bölgedeki havayı şenlikli bir anlatımla sunan Digenes Akrites destanından birkaç dize aktaralım:

"Gençler için şan ve şeref önemli bir konudur./Kantlanmış cesareti ve yüklü serveti sayesinde/Türk ve Deylemi askerlerini bir araya getirebilmiş/Arap ve troglodyt piyadelerini kendi ordusuna seçebilmiştir. (Dietrich 2009: 44.) Doukas ailesinden (...)/ asil mi asil bir kız kaçırmış;/dini ve şöhreti dahil her şeyden vazgeçerek/onun yüzünden Ortodoks Hristiyan olmuş/ve bir zamanlar düşmanı olan Romalıların kölesi haline gelmiş./(...) ona Akrites, yani Uç Beyi adı verilmiş çünkü o uçları zaptediyormuş. (age. s.72-73.) Ben tüm Syria'yı zaptettim ve Kufa'yı ele geçirdim/daha sonra hemen Hereklia'yı [Konya/Ereğli] yerle bir ettim./Amorion'dan [Afyon/Emirdağ] İkonion'a [Konya] kadar geçerek/bir sürü haydutu ve vahşi hayvanı yendim./Ne generaller, ne de ordular benimle başedebildiler, beni ancak çok güzel bir kadın fethedebildi." (age. s.51.)

Gelenekçi islamda islamın şartı beştir. "Kelime-i Şahadet"te yapılan biçimsel değişiklik/ler, "Bismişah, Aliyyü'l Veliyyü'llah " bir paradigma değişikliği yaratmaz. Hele "Bismi Şah Allah Allah" estetizmi pek de anlamlı değil. Çünkü "şah" kavramı islam coğrafyasında birinci olarak Allah anlamına gelir. Ali'nin veliliği ise, Bekir'in, Ömer'in veliliği gibi, hatta yaptığı Alevi sürgünleri, kıyımları yüzünden alevi çevreden bir derviş tarafından öldürülmeye kalkışılan 2. Bayezid'in veliliği gibi kabul görür. Hasan Basri, Behlül'dane de bir velidir; ulemanın -politik bir kavram- içinde Mansur'u veli görenler olduğu gibi halkın çoğunluğu gelenekçisi batnisiyle Mansur'a veli der.

Bektaşilik gelenekçi islamın namaz ibadetini olduğu gibi kabul etmiştir. "Namaz da bizim, niyaz da bizimdir." Aralarında vakit sayısı farkı, namazdan önce yapılan hazırlıklarda, örneğin abdest alırken kolların dirseklere kadar yıkanırken ellerden dirseğe doğru mu, bunun tersine doğru mu sıvanacağı gibi tevatürler bir "fark" yaratmaz.

Bektaşilik hacca da kabul eder. Eskiden "el hacc" ünvanlı Bektaşi babalarına seyrek rastlanırken bugün birçok yörede hacca giden çok sayıda Bektaşi vardır.

Bektaşilikte fitre ve zekat anlayışı vardır. Sünni müslümanlar bunları ne kadar uyguluyorsa Bektaşiler de o kadar uygulamışlar ve uygulamaktadırlar.

Bektaşilikte Osmanlı döneminden beri ramazan orucu revaçtadır. Hiyerarşinin neresinde yer aldıklarına bağlı olarak, asitane [Hacıbektaş külliyesi], hangah, dergah ve zaviyenin hangi coğrafyada yer aldığına bağlı olarak, baskı dönemlerinde ya da "denetimlerin" gevşek olduğu dönemlere göre Bektaşiler ramazan orucunu değişik anlamlandırmalarla tutmaktadırlar. Ramazanı ilk üç günü, her perşembesi, 21'inden sonraki üç gün gibi uygulamalar hep vardı. Bektaşiler yaygın olarak sünni islamın amellerine eklemeler yapma geleneklerine oruç konusunda muharrem orucu tutarak da başvururlar. Elbet bu orucun Bektaşi anlayışının kuruluşunda önemli bir yeri vardır. Sünni islamı izleyen tarikat çevrelerinde de muharrem 1, 3, 7, 10'u ya da sadece muharrem cumalarında oruç tutanlara rastlanabilmektedir. Hatta 10 muharremde aşure pişirme Osmanlı ve Türkiye müslüman topluluklarında ve dahi Ankara Ermeni topluluğunun bazı üyelerinde gelenekçi, batni yorumlara bakmadan ne kadar yaygın, muharremde bir ya da birkaç gün oruç tutmak da yaygın bir dinsel ibadettir.

Bu benzerlikler konusunda çok önemli bulduğumuz bir özellik de gelenekçi islamın amentüsü üzerine Bektaşilerin hiçbir "farklılık" ileri sürmeden

-Bektaşî nefeslerinin bazıları hariç- onu kabüllemeleridir. İslam tarihinde Mutezile gibi bazı akımlar bile geleneksel "amentü"de yer alan "hayrın ve şerrin ikisinin birden Allah'tan geldiği" belirlemesini kabul etmemişlerdir. Bektaşîliğin birçok metninde hayır da şer de Allah'tan gelir. Hatta bazılarında bu anlayış açıkça -örtüğün tersi olarak- önseldir.

Anadolu alevî kollarında yazıyı hep iktidarın içinde olan, dönem dönem iktidarın kıyısına savrulmuş ama asla iktidarın dışına çıkmamayı becermiş Bektaşîlik sürekli kullanagelmıştır. Hatta devletin tebaasını İslamda birleştirerek imparatorluğu kurtarmaya çabaladığı bir dönemde Musa Kazım Efendi isimli Bektaşî devletin, resmi din ve mezhebinin -ki bu iki olgu Osmanlı'da her dönem özdeşleşmiş, tekleşmiştir- Şeyhü'l İslam'ı olmuştur. [Bunu Bektaşî kaynakları yazıyor. Elbette meşhur ve mevki sahibi kişilerin "Bektaşîliği" iddialarının çoğu asılsızdır.] Bazı kaynaklara göre -Noyan, Şapolyo- son dönemde bir Bektaşî daha aynı makamda bulundu. Bu örnek biricik ve istisna mıdır? 1990'ların yöneticilerinin dillerinden düşürmedikleri seleflerinden aldıkları "münferit"liklerden midir? Gördük ki değil:

"... fermanda [2. Mahmut, 1826/7] meşihat ve tevliyet'in menfi-i merkum Mehmet Hamdullah Çelebi'den ref edilerek Nakşibendi usulü Seyyid Veliyeddin Süleha'ya (Hamdullah Efendi'nin küçük kardeşi) Veliyeddin Çelebi'ye tevcihi de emredilmektedir. (...) Veliyeddin Çelebi (1772'de doğmuş 1828'de ölmüş olup bir sene kadar post-nişinlik yapmıştır. (...) Hacı Bektaş Veli dergahı 18 sene post-nişinsiz kalmıştır. Veliyeddin Çelebi'nin ölümünden sonra dergaha Çelebilerden atama yapılmamıştır. (...) [metinde paragrafın tırnağı sehven açık kalmış.] (Özmen - Koçak 2007: 142.) Şimdi de hep heyecanlandığımız, benzerlikler değil de farklar, tekillikler, akışlar, ayrılık ve aykırılıklara doğru yürüyelim. Bu bahiste kendi cümlelerimizi üstatları anmadan kurabilmek, edebilsek de yazıya vurmak ne mümkün!

"Felsefede yazmak ile felsefe tarihinde yazmak arasında çok büyük bir fark var. (...) Diğerinde ise [fels. tar.], kendi okumuz biçimleniyor ya da size en güzel görünenler toplanıyor, fakat amaç, kat edilen mesafe yıldızsal olacağına göreceli olarak kısa olsa da, onları başka yönlere doğru yollamak. Kendi adımıza konuşmak denenecek ve göreceğiz ki kendi adımız sadece bir çalışmanın sonucunu işaret edebilir, yani bulduğumuz kavramları, tabii dilin tüm olasılıklarını kullanarak, bunları yaşatmayı, ifade etmeyi bilmek koşulluyla. (...) Farkı düşünmek için onu kimliğe bağlama eğilimindeyiz (kavram ya da özne açısından: örneğin özgül fark benzer bir kavram olarak bir tarzı varsayıyor). Aynı şekilde farkı benzerliğe (algı açısından) ve karşıtlığa (yüklem açısından), eş olana (yargı açısından) bağlama eğilimine de sahibiz. Bu demek ki farkın kendisini düşünmüyoruz. Felsefe, Aritoteles ile kendisine farkın organik bir tasvirini yapabilir, hatta Leibniz ve Hegel ile cümbüşsel, sonsuz bir tasvirini yapabilir: fakat burada farkın kendisine ulaşmış olmayacak. Durum tekrar konusunda da daha iyi değil, bir başka şekilde onu da benzer, özdeş, eşit veya karşıt olarak düşünmüyoruz. Biz ise bu defa kavramsız bir fark oluşturuyoruz: (...)" (Deleuze 2009: 311-2)

BEKTAŞİLİĞE İÇERDEN BAKIŞLAR

"Bektaşîlik İslamiyet'i esas olarak ele alıp, ona insan ruhu ve gönlünden düşünüş, anlayış ve inanış katarak hepsini mezcetmiş bir dindir." (Noyan 1995: 9.) Bundan Bektaşîlikte "İslamiyet'in esas" olduğunu anlayabiliriz. Ama başka bir dini esas olarak ister kabul, ister "yeni" dini kurarken esas olanın yaklaşımlarını sadece bir yöntem olarak kabul ederek başka bir din nasıl "mezcedilir /karıştırarak birleştir"ilir? [Şanlı senkretizm de böyle bir şey mi? T. Alptekin'in Melikoff çevirilerinde bunun karşılığı olarak "bağdaştırma" kavramı yaratılıyor ki, "mezc" in sadece bir yönünü gösterebilir görünüyor.]

"Doğru-aykırı, bileşik-saf tartışmaları ancak birden fazla İslam anlayışı, siyasi, iktisadi, sosyal güç eksenlerinde çakıştığı hatta çatıştığı zaman gündeme gelir. Bu nedenle halk İslamını ve bu bağlamda Aleviliği tanımlamaya, anlamaya uğraşırken "aykırı (heteredoks)" ve "bileşimci, senkretik" terimlerinden uzak durmak isabetli olacaktır." (Karamustafa 1999: 48.) Tevekkeli Nejat Birdoğan dede "heteredoks" kavramının Alevilikte işi ne, diye diye öldü.

Başka bir dinden etkilenmeyen bir din düşünülebilir mi hiç? Benzerliği, paralellığı bulunamayan iki din? Kuran'ı şöyle hızlı bir okumada bile musevilikle ilgili onlarca motif bulabiliriz. Bu İslamın musevilikten ayrı bir din olmasını engellemez. İslam özgün bir dindir. Eğer bir din söz konusuysa onu ayrı, özgün, yeni kılan o dinin istediği ibadetlerden önce evren, evrenin kuruluşu, insan, toplum gibi başlıklardaki anlayış başkaldırısıdır. Bektaşîlik Alevilik Nedir? adlı eserin "İslamiyet'i esas olarak ele alma" meselesi acaba "Bektaşîliği" bir din saymasını ağır bulacak resmi ve sivil çevrelere bir sus payı mıdır?

Zaten "Bektaşîlik dininde bütün adap ve erken Türkçe ..." (s. 12) diyen eser biz "yeniulusçuların" ağzına bir parmak bal çalarken, "Bektaşîlik müstakil bir mezheptir. Türk'ün din anlayışıdır. Mezhep dinde "amel" tarafıdır. (...) (s. 60) diyerek biz yeni müslümanları da rahatlatıyor.

Geriye "bir mezhebe [Caferi, İmamiyye] bağlı olanlar bir dini adab, erken içinde olurlarsa buna tarikat demek icab etmez. Bektaşîlik-Alevilik de, böyleyeece kuru kuruya bir tarikat değil, Ca'feri mezhebinin dini adab ve erkani ile amel elden[eden?]]bir İslamiyettir." (s. 68.) diye yazmak kalıyor.

Bektaşîliğin bir tarikat olduğunu Melikoff'tan Gölpınarlı'ya, Hasluck'tan Şapolyo'ya, Birge'den Şakir'e dek tüm yazarlar kabul eder. Hatta Noyan eserinin birkaç yerinde "Tarikat'ı Nazenin" ve "müridi tarikat olarak değil muradı tarikat olarak gelmek"ten [kendi girişini açıklarken...] bahseder (Age. s. 6). Birincil kaynak ve tanıklar ise bizzat bu yolu yaşayan "diyen, söyleyen, yazan"lardır. "Muhammed dininin yoktur şeriki/ Olur alemlerin mülkü maliki/ Tarikımız Hacıbektaş Tariki/ Hırka bizim nemet bizim şal bizim/ Din Muhammed dini girdik gireriz/ Tarikatte ikrarımız güderiz (...)" (Geda Musli[h], 17. yy. -Ergun 1944: 245-) söylemektedir.

Bütün farklı anlayışlar [başta sünni mezhepler ve tarikatlar] Bektaşilik dininin, mezhebinin, tarikatının zaman ve mekandaki farklı inanç ve uygulamalarından -inanç, ibadet ve kurulan düzende aksamaların bedeli olarak topluluk üyelerine verilen cezalar- çıkmaktadır. Bektaşilik belirli bir konumda beş usulle şekillenir. Tevhid, nübüvvet, maad, adl, imamet. Yani Noyan'ın "İsna Aşariye'de -12 imamcılık- usulü din" diye belirttiği şeyleri aslında dinin inançsal boyutu olarak anlayabiliriz. Bu yüzden de konumlara ve konularımıza göre din, mezhep tarikat kavramları "mezcediliyor". Bu beşli Allah'ın birliği, Muhammed'in peygamberliği, öte dünya inancı, adalet inancı ve imamet inancıdır. Sünni mezheplerde bu beş özelliğten sonuncusu yoktur. Şiiliği bir mezhep sayarsak -nasıl sayacağız? İçinden onlarca inanç, ibadet ve cezanın çıktığı mezhepleri varken?- bu beşlinin üç özelliği kendi kelimeyi şahadetlerinde bulunmaktadır. Allah bir, Muhammed kul ve peygamber, Ali imam ve velidir. Ötedünya inancı islamda ortak olup bütün dinler gibi islamda da belli bir adalet anlayışı ve onun pratik türlü şekillenışı vardır.

Özetle Bektaşilik bu anlayışları benimser. Bektaşiliğin ibadetleri islamın ibadetleri olup şahadet, zekat, oruç, namaz, hacdır. İslamın topluma uygulanışında ise istenen başka ödevler de vardır ki bu islam anlayışlarına göre farklılıklar gösterir. Bektaşiliğin 1960'tan sonra dedebabası yani postnişini olan Noyan'a göre "din'in ferileri" yani ikinci derecede yapılması zorunlu olan gerekleri vardır: " (...) Cihad, Emr, Nehiy, Humus, Tevella, Teberradır." bunlar (Noyan 1995: 69). Sonra bunları tatlı tatlı açıklar dedebaba: Humus beşte bir demektir... yani Osmanlı'nın "pençik"i. Ganimetten, esirlerden, kötü kazançlardan elde edilen % 20 pay. Dede Baba Cihad'ı, Emr'i, Nehiy'i ve kalanları açıklamaz. "Humus" şundan açıklanmış gibi durur: " Bu hüküm, şia arasında birçok yalancı Dedelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İşte Babagan kolu Bektaşilikte mürid ile müşid arasında böyle maddi bir bağlantı, kat'iyyen yoktur."

1908 Mehmet Reşad'ın, 1915/16'da Talat/Enver/Cemal Paşaların, 1919'un sonlarında M. Kemal'in "adamı" olan Cemaleddin Çelebi de mezhep ve tarikat konusunda sadece kendini ilgilendiren bir görüşü beyan etmekle kalmayıp H. Bektaş'ı da kapsayan bir görüş ileri sürer. "Geçmişte şu anda var olan Çelebiler [1915], Sünni mezhebe ve topluluğa, Hazreti Pir Efendimizin gittiği doğru yola bağlanmış ve onu izlemiştir." (Birdoğan 1996: 49.)

Cihadın ve emrin ne olduğunun ise Bektaşilikteki "hümanizma, evrensel kardeşlik, kartezyen aydınlanmacılık ve bilim modern çeşitlilik -laiklik gibi- düşkünlüğü"nü öne süren kişilerin ve onların sevicilerinin iyi anlaması gerekir. Bunlar tıpkı ikinci dereceden Bektaşilik=Caferilik zorunlulukları gibi islami bir zorunluluktur. Aslında "emr" -eğer kulaklarımız bizi yanıltmıyor ve hatırladığımız kendini kabul ettirmiş bir dil yanışı değilse- "nehy" ile birlikte kullanılır ve kısaca "dinin yasak ettikleri" anlamına gelir.

Meramımızı pek kısa olmasa da inanç ve ibadette ve cezalandırmada Bektaşilikte bulunanları belirtmek için açıkladık. Allah'ın kitaplarına inandığını da açıklar Bektaşilik. Kuran özelinde ise "Kur'anı da aynen, ziyadesiz ve noksansız olarak kabul ettiğini, tahrif edilmediğine veya noksan olduğuna dair gulat [heretikler, aşırı gidenler, dinden çıkanlar...] tarafından ortaya atılan uydurma sözleri kesin olarak yalanladığını ve gulatı müşrik [şirkçiler, Allah'a ortak koşanlar] bildiğini" (Türk Ansiklopedisi, Caferi mezhebi, c.9, s. 180. aktaran ve onaylayan Noyan,) kabul eder. Kitap boyunca Bektaşilik, Caferilik, İmamiye özdeşliği ortaya konur. Bu da yeni bir şey değildir. Bütün yasaklı dinler, mezhepler, tarikatlar böyle davranmışlardır. Ama Bektaşilik yasaklı değil onaylıdır. İnananlarının içinde islamın beş zorunlu ve ikinci dereceden zorunlu emirlerini yerine getiren azımsanmayacak "mürid" ve "müşid"leri vardır. Günümüzde Hacıbektaş'ta namaz kılmak için camiye giden insanlar, namazın zorunlu bir ibadet olduğu konusunda kasabadaki Alevi kökenli insanları sıkıştırılmaktadırlar. Onların Cuma sonrası tartışmaları başta dükkanlarda ateşli bir şekilde sürerken dinlemeye değer bir olgu olup en azından 1826 sonrasında günümüze sürer gelir.

Son olarak "Ca'feri mezhebinde" namazın nasıl olduğunu dedebabanın sevimli cümlelerinden beraberce -siz birlikte mi dersiniz?- öğrenelim. "Harb olmadığı zamanlar günde 17 re'kattır. Yani yalnız farzlar kılınır. Bektaşî ve Alevilerin namaz niyaz bilmez sayılmaları yanlıştır. [Alevi birkaçı olarak Noyan Baba'ya ve onu bu konuda destekleyen Oytan'a bizi ehli sünnete karşı dinli imanlı gösterdiği için teşekkürler!] Yalnız ibadetlerini kendi evlerinde, yalnız yaparlar. [Namaz kılmasak da olur. Evde yalnızız ya, görülme tehlikesi yok!] İslamiyet'in bütün esasa bağlı akide ve şartlarına gerçek yönleriyle uydukları meydandadır. (age. s. 69.) Namaz seferde 11 rekattır. Erkanda esas niyazdır..." [Tenzilatın gerçekliği biz züğürtleri cezbediyor doğrusu. Yine de çok pahalı.] (age. s. 261.)

BEKTAŞİLİĞİN TASAVVUFU

Bektaşilik İslamı, önceki dinleri, onların söylemlerini içten bakışlara rağmen, o bakışların sahiplerine rağmen kendiliğinden bir şekilde yorum ve tevile uğratar. Tevili bir tür gerçekleri "kökene indirme" yoluyla açıklama yöntemi sayabiliriz. İşte bu tevile Bektaşilik bir sınırlar yoluna dönüşür. Din, mezhep, tarikat kalıplarına sığdırılmaz. Bu kalıpları koyan dedebabalar da olsa "bir dediği bir dediğini tutmaz" olur. Dede Baba namaz var der, biraz sonra da Muğlalı Mücrimi'den bir ikilik okur: "Bilmem sünnetleri bilmem farzları/Hakk için bana bir niyaz yetmez mi?" Bektaşilik her nereden kimden almış olursa olsun dört kapıdan bahseder, kırk makamını sayar. Arkasından "şeriat: anasından doğmak" diyerek doğumla şeriatın kurallarının ortadan kalktığını ya da yerine getirilmiş sayıldığını öne sürer. İslamın Amentüsü'nü okur; onu şiddetle savunur. Sonra da "kötülük yoktur, (hayrihi ve hayrini min-Allah-ı teala) (iyilik ve yine iyilik yüce sevgilidir) (age. s. 483). Bu güzel bir çelişik sofuluktur.

Tasavvufun batını yorumu insanlara yeni evrenler açar. Bu ululuk ister Bektaşiliğin izleyenlerine, ister tarikat dışına açılın "sorunlar türetir". İşin içine dinsel politik, ideolojik politik, ekonomik politik ve saf politik olarak iktidarda bulunma sorunları girer. Bundan dolayı da Bektaşilik birçok yönden bir

sırlar tarikatıdır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde her ne kadar A. Rıfki gibi namlı babalar "Bektaş Sırrı" gibi kitaplarla sırların olmadığını söylemeler de söylem kendiliğinden bir takiiyeye, örtme gizlemeye döner. Hatta isimleriyle ifşaatçılık çağrıştıran kimi değerli eser bile bu sırrı iyice sırlar. Oytan'ın "Bektaşiliğin İçyüzü dibi-köşesi-yüzü ve astarı" isimli eseri hemen kapağında kadim sırları "vech-i ademde tecelli eyleyen Allah'tır." yazarak bir kat daha sarar. Oytan "Bektaş tarikatının en mühim tarafı, salıklarının, o tarihin pir ve müçtehidinin [ayet ve hadislerle dayanarak yargı veren kişileri,] içtihatlarına bağlanması ve diğer Müslümanlar gibi Babî içtihadın kapalı olmasını [ayet ve hadislerde, gelenek ve göreneklerde açık olmayan durumlarda uygulamanın dinadamlarının görüşüne bağlanmasını] kabul etmemesidir. Mezahibe bağlanmış ve o mezhep müçtehidinin içtihadını taklit etmiş olan dört mezhep saliki Müslümanlardan saklanması bunun içindir." (age. s. 353.) Bizce bu meselenin yüzeysel bir yönüdür. Kitabidir, şeriat içinde kalmaktadır. Oytan da bunu sezmiş gibi sır konusunu açar: "Bir de diğer tarikatlarda, mürşit olarak Fahri alemi tanıdığı halde, bu yolda mürşidin "Ali" olması, mürşit, Ali'yi, rehber "Muhammed"i temsil etmesi ve Bektaş meydanında gösterilen erkanın pek ince hakikatlere temas etmesi hasebiyle erkanı gizlemeye mecbur kalmıştır. Ali'ye mürşit, Muhammed'e rehber denmesi, Bektaşilerin kendi aralarında bile "Sır" olarak telakki edilmiş, müptedi salıkların bu ince noktayı birdenbire hazmedemiyerek taassuba düşeceği sanılmıştır." Bu satırlar bile "takımın yan pas tutkusunun" göstergeleridir. 17. yüzyıl -?- Kızılbaş aşığı sayılan Pir Sultanoğlu Pir Mehmed daha açık söyler: "(...) Nasibim ol verir andan barındım/ İki cihanda da varım Ali'dir/ (...) Aleme şevk [şavk, ışık?] verir dün erte gece/ Görür gözlerimde nurum Ali'dir/ (...) Mervan'ı Zülfişkar ile kırdılar/ Yezidleri kıran erim Ali'dir/ (...) Anın emri ile durdum oturdum/ Gönülümde gayrı yok varım Ali'dir ... " (Ergun 1955: 108.)

Noyan çalışmasının bir yerinde "aslında gizlenecek bir 'sır' yoktur." (age. s.61) der. Ardından 95. ve 391. sayfalarda şunları aktarır: "Ali zat-ı hakk'tır diyenlerdenim ... [Samih Rifat]; Birdir Allah ve Muhammed ve Ali/Gizlidir gerçi bu sırr-ı ezeli/Ehline gizlice tevdi olunur." [Ali Naci Baykal, Dede Baba, öl. 1960.] "Muhammed, Ali; şeriat, tarikat/Can ile gönülden ver gel salavat/ Hünkar Hacı Bektaş bahr-i hakikat/ Sırrını faşetme, çıkma rızadan." [Muharrem Mahzuni Baba, (age. 251.) Turgutlu[lu?] Ali Rıza Baba'nın nefesi ise şöyledir: "Muhammed-Alidir Rahmandan yüce/Derilmiş müminler dükeli hacca." (age. s. 413.) 18. yüzyılda Tahir Baba ise şöyle söyler: Es-selam ey Ba-i bismillah-ı Rahmanım Ali." (age. s. 469.) Sır vardır. İçeriye ifadesi Bektaşinin -tarikata girmiş- insanının derecesine bağlıdır. Dışarıya sır kelimesi bile sırlanır.

Bektaşilikteki tasavvufun kökenlerinin genişliğini göstermesi açısından sabrınıza sığınarak uzun bir alıntıyı "şapkasız/sivil" bir yazıyla aktarıyoruz. "Balım Sultan Hazret'leri buyururki 'İlim hal ile tahakkuk eder, kelim ile değil'. Yine Bedreddin-i Semavi hazretleri 'İlmiyle hal kesb etmeyen cahil sayılır'. buyuruyorlar. (...) Hasan Sabbah Hazret'leri 'İkan' nam kitabında ifade eder 'Esrar-ı Ledün-ni Akl-ı beşer ile bilinemez. Bilinmesi kabil olsa, akıllar arasında ihtilaf olmaması icab ederdi. Ancak bir muallimin terbiyesi gerekir. O muallim akl-ı evvel'in temessülü'dür ki; İnsan-ı Kamil'dir. 'kaim el-zaman' o'dur. Natık Vas-i o'dur. Ol ism-i azamdır.' Yine Yüce pir Hacı Bektaş öngörür ki 'Zahirin'de: Şuunat-ı ayniye, Batının'da; Ayan-ı İlmiyye, evvelinde; Alem-i ervah, Ahırında; Alem-i ecesam olan İnsan-ı Kamildir. Masum imamın, kaimmakamı'dır.' Kızıl Deli Sultan hazret'leri buyurur; 'İnsan-ı Kamil'in ezkar ve kelamının hasenatı olmasa idi, Alem sıfatsız ve şekilsiz bir cehl-i zulmet içinde kalacaktı'. (...) İnsan-ı Kamil; Gaye-yi Tevhid'dir. (Koca 1999: 41

- Kazım Baba ve Turgut Koca'dan devir Evrak-ı Metruke. Alıntının yazımı 2 kez gözden geçirildi-).

BEKTAŞİLİĞİN TARİHİ ÜZERİNE KISA DEĞİNMELER

Bektaşiliğin Hacı Bektaş ile isim alveri dışında bir ilişkisini gösteren kaynak yoktur. Elbette Hacı Bektaş bir Türkmen ulusudur. Başta Aleviler, Ehli Haklar, Garagoyunlular -Çilten/Kırklar toplulukları-, Bektaşiler onu kutsal sayarlar; kutsarlar. Hatta türbesinde Hanefi inançlı kimselerden bazılarının Kuran'dan sureler, ayetler okumaları bu kutsallığın akışkanlığının ve yayılmasının bir göstergesidir.

Bektaş ve Bektaşilik kelimelerinin ne zaman kullanıma girdiğine ilişkin yazılı bir kaynak yoktur. Alevilerde ve Bektaşilerde anlatılan günümüze ulaşmış söylenceler ise çok farklıdır. Bu söylencelerin yazının Bektaşiliğe içkinliği, vilayetname, menakıbname, risale, divan, cönk, mecmua yazma geleneğinin başlatılması, gerek Bektaş gerek Alevi aşıkların divanlarının öncelikle tekkelerde yazıya çekilmesi kısacası "yazı" devrinin anlatılan çevrelerde canlı oluşuyla iki çevrenin birbirini etkilemesinde nedenlerden bir neden olmuştur. Etkili bir neden de Şah İsmail hareketine karşı Anadolu'da köylerde kurulmaya başlayan Bektaş tekkeleridir. Cönkler, mecmualar, 19. yy.da şehir kahvelerine gidip atışmalara giren her çevreden aşığın başlattığı gelenek, Bektaş ve Alevi toplulukların kaynaşmalarına etki etmiştir. Bu etkileşim Hanefi çevrelerden çıkan aşıklarla adı geçen çevreler arasında da olmuştur. Çünkü dünyanın Rum diyarı, bugünün Anadolu'sunda yaşayan bu insanları bağlayan onlarca ortaklık vardır. Dinsel açıdansa kısaca şii motifler diyebileceğimiz "Ali ve soyuna saygı, Kerbela trajedisinden üzüntü duymak, seyyidlik ve şeriflik üzerinden ortaklaşa saygı duyulacak insanların varlığı ve çokluğu, bazı sünni tarikatların (tarikat silsilesinde İmam Ali'ye dayandırılan Kadiri, Rufai, Şazeli, Mevlevi, Halveti, Bayrami) uygulamalarında neşeye yer vermesi olguları en azından aşıkları karşılıklı atışır kılıyor olmalıydı. Devlete, devletlere rağmen Hanefi ve Alevi toplulukları arasında önemli bir çatışma çıkmamıştır. Bunun nedeni de bu toplulukların Hanefilik anlayışlarından daha canlı ve güçlü bağlarla birbirlerine bağlı olmalıdır. Dinadamlarının iki topluluğun bu harmanını ısrarla inananların "İslamiyet'i anlayacak kadar bir bilgi ve bilinçten" yoksunluğuyla açıklamaları olgusu yeni olmayıp devletlerin dinsel örgütlenmeleri kadar eski ve binlerce yazılı tanıklığa sahiptir. Bu toplumlarda ilk bakışta görülen her zaman var olmuş bir ikilik vardır. Halk Müslümanlığı/ Medrese İslamlığı, Halk Aleviliği /Dergah Bektaşiliği.

Yunus Emre'den, Kaygusuz'dan yazıya daha sonraki yy.larda aktarılan nazım ve nesirlerde Bektaşilik bir kerecik olsun geçmemektedir. İlkini 1280'lerden 1315'e, ikincisinin 1340'lardan 1380'lere düşünce, duygu ve bilgilerini açıkladıklarını kabul edersek Bektaşiliğin onlardan çok sonra oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Yine Abdal Musa Sultan'ın Teke Beyliği'nde bir tekke oluşturması Bektaşiliğin kurumlaşığına tanıklık edemez. Elbette günümüzden bakıldığında Abdal Musa'nın yolunda Hacı Bektaş'ı kutsal sayma ve onu kutsayarak ona niyaz etme vardır. Ama Bektaşilik her şeyden önce dinsel bir devlet örgütlenmesidir. Bektaşilik bir devlet kurumu olarak başlangıçta Rumeli coğrafyasına aittir. Bektaşilik Osmanlı beyliği ile birlikte evrim geçirerek merkezleşmiştir.

Bu hareketleri menakıbnamelerde belirgin olarak izleyebiliriz. Bir bölgede kurulan tekke, vakıf olarak tahsis edilen köy ya da arazilerinde hemen önceki tekkeye bağlı küçük bir tekke açarak yayılmaya başladılar. Tekke monografilerinde de açık olarak görülen bağlı tekkeler en yaygın tarihatlarda bile bölgesel bir ilişkiyi geçmeyen bir biçimlenmedir. "Emirce Sultan dergahında zamanla, çoğu aile içinden olan postnişin adaylarının çoğalması ve vakıf gelirlerinden yararlanma cazibesi, bu tekkeye tahsis edilen vakıf köylerde şeyhin evlatları tarafından yeni yeni tekkelerin kurulmasına yol açmıştı. (Ocak, Emirce Sultan ve Zaviyesi, s. 173) Bu şekilde çoğalan tekkelerin, pir evi, asitane, ocak olarak adlandırılan ana dergahla ilişkileri, 13-15. yüzyıllarda, tamamen manevi bir ilişkiydi, idari bir teşkilatlanma söz konusu değildi. İlk safhada ana dergahtan icazet alan ve çoğunlukla da şeyhin emirleri doğrultusunda belirli yerlerde tekke kuran halifeler (şeyhler), daha sonra kendi yetiştirdikleri müritlerine merkez tekkenin onayı olmaksızın hilafet vererek, yeni tekkelerin kurulmasına imkan tanıyabiliyorlardı." (Ay 2008: 121.)

Merkezleştirme 1460'larda başlayan ve 1501'de devlet kurduğunu açıklayan Safevi Türkmen hareketine karşı Osmanlı yönetiminin aldığı bir kararla uygulamaya konulmuştur. Dimetoka'daki Kızıl Deli Sultan Dergahı Postnişini Balım Sultan 2. Bayezid tarafından Sulucakarahöyük'teki tekkeye atanmıştır. Balım Sultan'a Osmanlı memleketindeki diğer Bektaşî tekkelerine halife gönderme, Alevi Türkmen nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yeni tekkeler açma yetkisi verildiği yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır. Çünkü devletin başdüşmanı artık Doğu'daki Safevilerdir. Bektaşilik bir devlet tarikatı olarak hiçbir sünni tarikatın ulaşamayacağı köylü ve azımsanmayacak sayıdaki göçebe aşiret parçalarını devletten yana kılabilme gücü taşımaktadır. Bu merkez/asitane oluşturma zorunluluğu Osmanlı ile Safevi devletlerinin Türkmenleri kendi saflarında tutma savaşlarının bir parçasıdır. 1500'lere doğru başlatılan Osmanlı politikalarının Alevi Türkmenlere sürgün uygulamasından sonraki bir hamlesi olarak Hızır Bali -bazı kaynaklar Balım'ı bu adla yazar- 1502'de asitane diye adlandırılmaya başlayan Sulucakarahöyük Tekkesi'ne getirilerek İkinci Pir'e, Balım Sultan'a dönüştürülmüştür.

Safevi devleti bir açıdan da Akkoyunluların mirasçısı -Şah İsmail'in annesi ile ebesi bağıyla- olan hanedan tarafından Türkmenlerin çoğunluk olarak yaşadıkları bir coğrafyada kurulmuştur. Osmanlı yönetimi buna 1502 hamlesini yaparak cevap vermiştir.

" Hacı Bektaş Tekkesi'nin seçilmesindeki en önemli unsurlardan biri, o dönemde Safevilerle ilişkilerinin olmaması (Kütükoğlu 1993: 11) kadar, benzer inançlara sahip olmasına rağmen, asıl etki alanındaki Babailer ile ilişkilerinin iyi olmamasıdır. Erdebil'e karşı H.B.Tekkesi'nin alternatif olarak desteklenmesi, bu şekilde Anadolu'daki Alevi gruplarla Safevilerin bağlarının kopartılması siyaseti adım adım hayata geçirilecektir. Bu nedenle Osmanlı Devleti HBT.nin yükselmesinin önünü açacaktır. Bu da, HBT.nin dini bir merkez olarak yükselmesinin ilk önemli adımı oldu." (Bahadır 1999: 237 -Hacı Bektaş Güneşte Zerresinden Deryada Katresinden içinde.-)

Yapılan bir uygulama da tarikata inanç açısından bir belirlilik ve tanımlanabilirlik -standart- kazandırmaktır. Kısaca "Erkanname" denilen yazmalar merkez olan asitaneden kendine bağlı hangah ve dergahlara oralardan da şehirlerin dışında kurulmuş artık açıkça Bektaşî zaviyeleri denilen tekkelere dağılarak "yeni kuruluşun" sabiteleri yaratılıyordu. Kanımızca erkannamelerin yayılışına buyruk hamlesiyle cevap verilmeye çalışıldı. "(...) Muhtemelen Aleviler arasında hali hazırda belirli bir itibara sahip olan H. B. ismi daha da önemlisi Bektaşî Ocağı, benzeştirme [çevirmen Çakır Türklük ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi editörü tarafından düzeltilmiş olmalı; bu kelimenin Faroqhi'deki İngilizcesi assimilation olmalı. Benzeştirme ne kadar tüy!-] ve kültürel dönüştürme unsuru olarak gücünü kullanması için sultanın idaresince teşvik edilmiştir. Bu siyaset, Bektaşî Ocağı ve onunla ilintili pek çok tekkenin, aşiret isyanlarına [billahi Alevi isyanları] katılmaktan genelde kaçınmalarında etkili olmuştur." (Faroqhi 2001: ?)

Biliyoruz ki kitapla yorumla -birgül yok- hiçbir şey olmaz -11. Tez-. Erkannamelerin devletin payitahttan yaptığı atamalarla, dergahların işleyişine getirdiği örgütlenme, yani merkez ile onun denetiminde ve atamalarla onun yönetimindeki tekke örgütlenmeleri, bütün bu yapının devlet tarafından oluşturulmuş vakıflarla gelir kaynaklarına kavuşturulması, gerektiğinde devlet bütçesinden aktarılan akçelerle yapılan ek binalar, tamiratlar, tadillerin bir tamamlayıcısı olarak işlevlerinden bahsedilebilir. Yapıyı işlerlikli ve işlevli kılan önemli özellik ise ortalama olarak dergah diyeceğimiz, Faroqhi'nin 1977'deki çalışmasında genellikle zaviye dediği tekkelerde merkezde yetiştirilmek için çevreden gelip orta yaşlarına kadar orada "örgütçü ve tarikatçı" kılınan dervişlikten "babalığa, halifelığe" yükseltilmiş merkezden icazetli kişilerin yine çevreye tekke yöneticisi olarak atanmalarıdır. Asitanenin tuğrası/mührü ve yönetim geleneği oluşmuştur artık. Bu kurum "ikinci pir" in kişiliğinde Osmanlı'nın Safevilerle ve onun kurucusu ve temel gücü Türkmenlere karşı kusursuz işlemektedir. Kanıt mı, Alevi soykırımcısı 1. Selim bile, 1512-1514 soykırımı sonrasında -modern zamanların bir kavramını kullandığımız için özür dileriz; Kızılbaş kırımı demek istemiştik, kırım yapan vuheşata Türkmençe "yavız" denirdi.- Hacıbektaş Asitanesi'ne dokunmamıştır. Hızır Bali 1516'da ölüyor, yerine İskender, Kaasım, Kalender ve sonra da Mahmudoğlu Hüdadad [günümüz kaynaklarınca] geçiyor. Gerçek olan Yavuz Selim, Şah İsmail'i yenmekle -1514 Çaldıran savaşı-Aleviliğe bir şey yapmadığından asitane görev başındadır. Bu görev 1527 yazına, 22 Haziran'a gündönümüne kadar sürer. Kalenderoğlu ya da Şah Kalender öncelikle asitanenin başına geçmek için ayaklanır. Noyan Kalenderoğlu ya da Kalender Çelebi'nin devlet tarafından öldürülmesini bilerek saklar. Çelebilerin çevresinden çıkan rivayetler ise asitaneyi Balım Sultan sonrası

"kapalı" gösterir. Hayır, asitanenin 1527/8'de kapatıldığına, 1551'de vezireskisi Sersem Ali'nin İstanbul'dan atanmasıyla tekrar açılmak zorunda kaldığına ilişkin Osmanlı resmi yazılarının kesinliği ve yazarların tevarihlerinin genel kabulü açıktır.

ALEVİLİĞE GELİNCE

Bir tekke örgütlenmesi olmayıp tekkenin bir devleti andıran ihtişamıyla, gelir kaynaklarıyla, yerleşikliğiyle, mimarisiyle, inanç ve ibadetleriyle devletin yerleşik ve yazılı dünyasına yani ideolojik, politik, toplumsal örgütlülüğüne aitliğinin tam karşısında yer aldığı belirtelim. Alevilikte taşınmaz, değiştirilmez bir ibadethane yoktur. Alevilik devlet dışıdır, devletli yapıların kurumsallaşmaları onda bulunamaz. Çünkü içinden çıktığı insan ilişkileri eşitlikçi ve farklılaşmamış yapılarla örgütlüdür. Alevilik böylesi toplulukların üstyapısıdır. Alevilik bu toplulukların yapılarını ve yapıların bütün işlevlerini dikey olarak keser. Bu topluluklarda maddi hayatın üretilmesi de Aleviliğe bağlıdır. Bu yüzden Aleviliği "dedeleri döven devrimci gençler" in dağıttığını söylemek ya da "dedelerin sorumluluklarından kaçmasını" öne sürmek olgular ve tarihsel süreci zerre kadar anlamamaktır. Hikaye devletlerin 1200'lerden beri şiddetle uyguladığı göçebe toplulukları "uygarlığa=medineleştirmeye=yerleşikleştirmeye" zorlama politikalarının 1950 sonrası kapitalizmin Türkiye'de yaygınlaşması ve egemen olması süreciyle çakışması sebebiyledir. Alevi kapalı köy toplulukları devletin şiddetinden çok, kapitalizmin çağrısıyla kentlere -1963'ten sonra da yurtdışına- akın etmesiyle dağılmışlardır. Böylece topluluğu tamamen kavrayan ve üreten üstyapı olan Alevilik de dağılmıştır.

Alevi topluluklar yaşadığı her dönemde örgütlüdür, üst düzeyde siyasaldır; dinleri siyasetlerini de belirlemiştir. Onlara laiklik yakıştırmaları kıyaslanamaz toplumsal düzeyleri karıştırmaktır. Çünkü karşılarında onların düzenlerini yıkmak isteyen sadece orduların bir güç yoktur. Saldırı çok boyutludur. Bu saldırıya karşı da "savaş makinesi" kendiliğinden oluşur. Nurhak'ta baş kestirilir, Malya'da olduğu gibi gövde kendini "halk içinde" gizler. Kesilen baş payitahta kalır; belki atıldığı boğazda ters dalgalar onu Rumeli Hisarı açıklarına sürükler. Bir Kalender derviş bulur onu. Sırlar; bilir ki sırlar çoğaltır insanı, onun hikayesini, hikayenin güzelliğini... Gövde mi, başka başka dervişler kellelerini koltuklarına alıp "kesikbaş türbesi"nde sırlar onu. Adı Bektaş olur, Elvan olur, İlyas olur belki. Söylence kendini çoğaltacak toprağa, havaya, suya kavuşur. Hayatını yüreklerdeki yeni alevlerin içinde sürdürür gider. Alevilik sözlü kültüre bağlıdır. Alevilik her türlü otoriteyi reddeder. Alevilik kişiyi, aileyi değil dinin ve topluluğun temeli olarak yolkardeşlerinin oluşturduğu tek illiği -4 ile 12 kişilik-, kümeyi kabul eder. Alevi yoluna giriş için ise ön şart Alevi "tekilliği"nden gelme ve önsel olarak yeni bir tek illik kurmaya verilen anddır, yemindir. Vezireskileri, paşaskileri, sadrazamlar -1915'in gözü dönmüş Talat'ı gibi-, hatta padişahlar -Abdülaziz'in Bektaşilik iddiası?- yola kabul edilemez.

Ama Bektaşilik'e herkes girebilir. İşkenceciler, Osmanlı polis teşkilatı mensupları, Anadolu'nun kadim halklarını ortadan kaldırmaya politikalar geliştiren devletlüler, hatta sayısız, belki de çoğunluğu Balkan coğrafyasından insanlar. -Tarikat'ın tarihini yazan İngiliz Birge'nin Teşkilat-ı Mahsusa elemanı olduğu tahmin edilen Topal Tevfik Baba tarafından tarikata alındığı söylenir.-

İddia edildiği gibi 2. Bayezid 1509'da Balım Sultan tarafından tarikata kabul edilmiştir. (Şakir 2008: 147-157.)

Bu bilgi Oytan tarafından bir eklemeye doğrulanır. Oytan bazı rivayetlerde 2. Bayezid'in tarikata SAS. ya da Mürsel Baba tarafından da alınmış olabileceğini yazar. Bunu "olası rivayet" sayması ve önemsemeyişi yeni karışıklıklara neden olur. (Age. s. 352 dpn.) Bu karışıklıklığın bir yönü SAS'ın ölüm tarihini 2. Mehmed zamanına ya da sonraya iter ki bu da Hacı Bektaş'ın yaşadığı yılları iyice bilinemez kılar. Yaman'ın Makalat'ında H. B.nin ölüm tarihinin 1327 olarak verilmesi gibi olgular küçük karışıklar sayılmaz. Tarihlendirmeler titizlikle yapılmalıdır. Kesin tarihlendirmeler en az "15. yy.da" gibi özensiz vurgular kadar iz kaybettirici bir rol oynar. Süleyman Çelebi 1350'lerde SAS. ile birlikte Gelibolu civarındadır. (SAS. Vilayetnamesi, Osmanlı tevarihleri.) Bazı kaynaklar ise Bayezid'i Cemaliyye/Rufai tarikatından sayar. (Şapolyo 1964:501.) Bayramı olduğu, 1514'te ölen şeyh Yavsi -İskilibi-ye bağlı olduğuna ilişkin bilgiler de vardır. (Hoca Sadeddin: -c.2-576.)

Aleviliğin tek yazılı kaynağı olarak gösterilen "Şeyh Safi Buyruğu" gibi yazılar yine devletli bir toplumun Anadolu'ya gönderdiği ve buyruklarla bircins bir topluluk yaratmayı hedeflediği yazı toplamlarıdır. Günümüzde elimizde bulunan buyruklar ki bu buyrukların dayandığı kopya, "Mehmed ibni Habib isminde biri tarafından Saruhan Sancağı'nda Safer ayının Salı gününde 1021 (Miladi 1612/1613) tarihinde kopya edilmiştir." (Taşğın 2003: 8.) Alevi dedelerinin yolu bu "buyruk"tan kopya edilen yazmalardan öğrendiklerini iddia eden duymadık. Ayrıca Osmanlı belgelerinde ve tevarihlerdeki "yukarı canibden gelüb yakalanan kızılbaş yazmaları" olsa olsa bahsedilen buyruklar neviden olmalı. Bunlara Alevilerin hiç ihtiyacı olmadı. Adı geçen kitaplardan önce Anadolu'da, Balkanlar'da, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'ta -Goran bölgesi- Alevilik zaten vardı. Aksine Safevi coğrafyasına Alevilik Rumlu, Şamlu, Ustacalu, Avşar, Çepni, Kürt Hınıslı, Kürt Çemişgezeklü gibi boyaltı topluluklar tarafından götürüldü. (Çetinkaya 2004: değişik sayfalar.) Bir de buyrukların dili Türkmençe olduğundan Kürt topluluklarının yazıyı ve bu dili tanımadığını kaynaksız öne sürebiliriz. Bu Kürt ve Zaza Alevileri bundan dolayı Aleviliği buyruklardan öğrenmiş olamazlar. Kaynak belirtmeden Dersimi Dersim'de Hacı Bektaş halifelerinden bahseder ki, H.B.nin 1321'de öldüğü bilgisi ne kadar sorunsal olsa da Dersim'de Aleviliğin Şah İsmail'den önce varlığına destek çıkar. (Dersimi 2004: 68.)

BEKTAŞİLİĞİN 1502 ÖNCESİ "DEDE, BABA, POSTNİŞİN" LİSTELERİ

Hacı Bektaş'tan sonra "İdris Hoca oğlu Hızır Lâlâ, onun oğlu Resul Bali onun oğlu Yusuf Bali, Mürsel Bali, Balım Sultan, İskender Dede, Emir Kaasım Dede posta oturmuşlar." (Noyan 1995: 34). Burada son üç kişi 1502-1526 arasında posttadır. Noyan az ileride listeyi şöyle sıralar. Hızır Bali>Resul Bali>Resuloğlu Yusuf Bali> Mürsel Bali>Mürseloğlu Balım Sultan. (age. s. 51'e dayanarak kuşak/kişi aralarına ">" ekledik. (Balım'a kadar 3-4 kişi.)"Balım Sultan mücerred olup (...) kardeşi Kalender yoluyla bir kol gelmektedir." (age. s. 51). Bu listenin ciddiyeti üzerine bir söz ancak birçok karşılaştırma yaptıktan sonra söylenebilir. Birinci listede Resuloğlu Yusuf görünüyor. Yusuf'un oğlu Mürsel midir, ya da Yusuf'un oğlu yok mudur, bu belli değil. Bu belirsizlik Balım'ın Yusuf soyundan gelmediğine işaret ediyor gibi. Belirsizliğin içinde Resul'un iki oğlunun Yusuf ile Mürsel olabildiği de saklı. Oysa Balım'ın mezar kitabesinde onun Resuloğlu olduğu yazılı. Noyan'ın S. Ali Sultan Velayetnamesi'nde [iç kapakta vilayetname yazılı] "Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba da Dimetoka'ya [SAS.'ın kurduğu tekke] bu dostunun [SAS.] yanına gelmiş (...) SAS'ın isteği ile doksan yaşlarında iken "bekar kalma" bağımlı kırarak evlenmiş ve bu evlenmeden Balım Sultan doğmuştur;" (Noyan 1995 : 4.) yazması Noyan'ın yukarıda verdiği soyağacındaki bilgileri çürütür. Çünkü SAS. ya da Hızır Lale yukarıdaki iki olasılıkta da Balım'ın babası olan Mürsel'in 3. kuşaktan büyük dedesidir. Burada ise "dosttur" ve 90 yaşında, yani 1402 öncesi -SAS'ın ölümü olarak Noyan verir- evlenir. Balım 1402 öncesi doğar, 1502'de asitane'ye gelir, 1516'da öl... Burada insan ömrünün süresini aşırı zorlayışlar, Noyan maşallah sevdiğilerinin ömrünü 114, 115 yıllık saplantılıymış gibi görünen bir rakamla verir. Bu olgu bizzat H. B.'in yaşam süresinde olduğu gibi ideolojik bir inanç bilgisini "olası/olmuşluk" donunda gösterebilme gayretinden çıkmaktadır. Hele Bektaşiliğin yayımlacı "mülkleştirici" özellikleri [İslamcı-türkçü alevi yazınında bayılarak kullanılan 'Barkan'ın Kolonizatör dervişleri' kavramı, Barkan'ın makalesini görmeden alıntı yapan çoğu 'araştırmacı yazar' alevi tarafından da çiftteyilmiş bir vaziyette kullanılır. Kolonizatör sömürgeci demek değil mi? Hicab sahibi Melikoff çevirmeni -Alptekin- bu kelimeyi bazı yerlerde "mülkleştirici" olarak yazmış görünüyor;] göz önüne alınırsa kesinlikle her olgu başka verilerle karşılaştırılmalıdır.

Çok mu kıcıycıyız? Öyleyse yazık bize! "Balım Sultan'ın, Baba İlyas'ın müridi olduğu ve Geyikli Baba ile arkadaş olduğu anlaşılıyor. [Noyan, Ahmet Refik'e dayanıyor, inanıyor, inanmak ideolojisinde azimli.] (Bu Balım Sultan ile, Pir-i Sani takma adıyla anılan Balım Sultan'ı ayrı kimseler olarak düşünmek akla geliyor. [Hele şükür! Ama yine de bu 'bilgiye' alttan alta inanıyor Noyan ve olmuş olmasını arzuluyor, güzel buluyor. Hüccet: "düşünmek akla geliyor." Ama yine de bilgi kalsın, düşünmeyi akla düşürsek de bilgi kalsın, belirlemesi]." (Noyan 1995: 483.)

Ve Alevi mi, Bektaşî mi yoksa sünnî mi olduğunu kendi ifadelerinden dolayı anlayamadığımız Cemaleddin Efendi, Bektaşî olan A. Rıfki'ya cevap verirken "Safeviyyun, Hataiyyun diye Bektaşî tekkelerinde okunan bu ad, Şii inancının tek dayanağı olan Şah İsmail Safevi'nin oğludur. Kendisi Bektaşîlik üyesidir. İkinci pir Balım Sultan Hazretlerine (k.s) biat etmiştir. [A. Rıfki, Bektaşî Sırrı, böl. 12, s.28. Akt. C. Çlb.]' diyerek hikaye yoluyla Bektaşîleri Safevilere katılmış gösteriyor. "Bu kitapçığın sahibi Bektaşîlere öyle bir darbe vurmıştır ki, (...) gerçek Bektaşîlerin bu yalan kitapçığını onaylamaları düşünülemez." (Birdoğan 2006: 49, 50.)

Şapolyo'daki liste ise şöyledir: H. B.>Timurtaş=Hızır Lala= Seyid Ali>Resul Bali>Yusuf Bali>Mürsel Baba Sultan>Cemali Sultan>Açık Hacım Sultan>Sarı İsmail>Balım Sultan (Balım'a kadar 7 kişi.) "Bektaşîler [Balım'ın] Seyit Ali'nin oğlu olduğunu söylerler. Fakat doğru değildir." (Şapolyo 1964: 359.)

Balım Sultan'ın "merkadinin üzerinde Hızır Bali [okumada sorun var, hazret kelimesi Hızır okunmuş] bin Resul Bali bin Hacı Bektaş Veli El-Horasani miri merkade" yazılı. (age. s. 361.) Bunu da H.B.> Resul Bali>Hızır Bali olarak yazarsak, (Balım'a kadar 1 kişi,) bunun 1520'lere doğru "asitane'deki inancı gösterdiğini" söyleyerek önemseyebiliriz. Şapolyo'nun bunda bir "simgecilik" olduğu vurgusu, Balım'ın burada Resuloğlu sayıldığını değiştirmez. Oytan'ın verdiği bilgileri -yazma bir mecmuada bulunan bir yazıya dayandırılanı- de şöyle sıralayabiliriz: H. B. > İdrisoğlu Hızır Bali, > Hacı Bektaşoğlu Kızıl Deli=Timurtaş=Hızır Lala, > Timurtaşoğlu Resul Bali, > Timurtaşoğlu Mürsel Bali, Resul'un kardeşi> Mürsel Balıoğlu Balım Sultan. (Balım'a kadar 4 kişi.) (Oytan 2007: 347, 348, 349.)

"Hızır Bali ve Hızır Lala'dan sonra kimlerin postnişin olduklarını kati olarak tayin mümkün değilse de, Hülefay-i Pir'den olduğunu bildiğimiz Seyid Ali Sultan, Sarı Saltuk, Sarı İsmail, Hacim Sultan, Abdal Sultan [Musa?] gibi meşahiri Bektaşîye'den bazılarının Asitane-i Pir'de postnişinlik ettikleri muhakkaktır. S. A. Sultan'ın, Pir'in ölümünden sonra Asitane-i Pir'de postnişinlik ettikleri muhakkaktır. SAS'ın, Pir'in ölümünden sonra (...) 4-5 sene kadar meşihat ettikten sonra Mürsel Bali'yi alarak Rumeli'ye geçtiği rivayet edildiği gibi, Abdal Musa Sultan'ın da bir müddet sonra oturduktan sonra o dahi terkle Elmalı'ya hicret ettiği, (...) dergahı tesis ettiği tarihi rivayetler arasındadır." (Oytan 2007: 349, 350.) Adı verilmeyen yazma mecmuanın zeyli ise Oytan'ın varsayımlarını iyice karmaşıktırıyor. "SAS. Horasan Erenleri'nden Hasan Ata'nın oğludur. Abdal Musa Sultan, Hazret-i Pir'in amcası Haydar Ata'nın oğlu Hasan Gazi'nin mahdumdur. (...) Bursa fethinde [1326] Orhan Gazi ile bulunduğu, (...)" (age. s. 350.) Oytan'ın verdiği bir bilgiyi de buraya karşılaştırmamızda kullanmak üzere alalım. "Balım Sultan'a 'Baniî tarihi tecerrüt' [evlenmeyen dervişler tarikatının kurucusu] denilmesinden de bu tarihte daha evvel mücerretlik olmadığı anlaşılmalıdır." (Age. 350.)

BEKTAŞİ TARİKATININ OLUŞMASINDAN ÖNCEKİ "POSTNİŞİN" LİSTELERİNE EKLER

Aşıkpaşazade'nin "Sual: Ya bu Hacı Bektaşoğlu Mahmud Çelebi ki o Resul Çelebi'nin oğludur, onun müridlerinden ve ilim ehlinde kimse var mıdır?... Vardır, saçmasapan ve şeytani adetler onlarda çoktur. Bu halk şeytani midir, rahmani midir, onu bilmez. (...)" (Atsız 1970, 221.) Bu satırlarda geçen Mahmud Çelebi 1484' de öldüğü sanılan Aşıkpaşazade'nin son yıllarında görevde olmalı. Bu bilgiye göre Mahmud Çelebi'nin Hacı Bektaş Tekkesi'nin başına 2. Mehmet döneminin -1451/1481-sonlarında geçip 2. Bayezid döneminin ilk yirmi bir yılında görevde bulunduğu kuvvetli bir olmuştur. Listemizi H. B. > Resul Çelebi > Resuloğlu Mahmud Çelebi [en azından 1484'ten hemen önce, tevarihin yazıldığı yıllar?] > Balım Sultan olarak yazabiliriz. (Balım'a kadar 2 kişi.)

Oytan'ın vilayetnamede dikkatini çeken ama üzerinde pek düşünmediği şu kayıt Aşıkpaşazade'nin verdiği "Hacı Bektaşoğlu Mahmut Çelebi" hakkındaki bilgisini olası kılar. "Hacı Bektaş'ın hayır duasıyla İdris Hoca'nın Mahmud, Habib, Hızır Bali isminde üç evladı dünyaya gelmiş, diğer ikisi hali hayatında vefat ederek Hızır Bali ismindeki oğlu 'Yurdumun bekçisi bunlardan olsun' yolundaki vasiyeti pir mucibince, dergahı şerife kaymakam olmuştur." (Age. s. 347.) Burada Mahmud adının anılması, en azından bu ismin sonraki kuşaklara ad olarak verilebileceğini olası kılar. Önceki kuşaktan ölen her yaşta kişilerin adları çocuklara bugün de vurulmaktadır. Bunun dinsel, geleneksel bir uygulama olduğunu belirtelim.

Fakat Oytan'ın vilayetname okuması sorunludur. "Hünkar, Kadıncık dedi, bizden umduğun nasibi aldın; senden iki oğlumuz gelecek adımızla, onlar yurdumuz oğlu olacak, (Gölpınarlı?: 63.) Bu söz üzerine Kadıncık'ın üç oğlu oldu. [Keramet ya da önbilme dolambaçlanıyor...] Bunların biri, Hünkar'ın sağlığında öldü, ikisi kaldı, onların soyu soppu türedi. Bir müddet sonra, Kadıncık gene gebe kaldı. Hünkar, umudum atası Habib'im gelecek dedi [Kadıncık'ın 4 oğlundan yaşayan 3.sü]. (...) adını Habib koydular. Bir zaman sonra Kadıncık yine gebe kaldı, zamani gelince bir oğlu oldu [yaşayan 4. oğlu]. (...) Hünkar, Mahmut'tur dedi, adını Mahmut koydular. Derken kadıncık'ın bir oğlu daha oldu [yaşayan 5. oğlu]. (...) Hünkar, (...) adı Hızır Lale olsun dedi, (...) Habib büyüdü, olgunlaştı. (...) Düğün yapıldı, Habib'in o kızdan bir oğlu oldu, adını Umur koydular. Mahmud ['d' ile yazılı; doğrusu da bu;] cezbeye kapıldı, nefesi geçkin bir er oldu, ne derse hemencecik olurdu. Hünkar'a şikayet ettiler. Hünkar, iki kılıç bir kına sığmaz, varın, görün dedi. Gittiler, baktılar ki göçmüş. (...) Erenlerin nefesiyle Yurd oğlu olarak Habib'le Hızır Lale kaldı." (Gölpınarlı 1958 : 64.) Peki Habiboğlu Umur'a ne oldu?

Hemen Aşıkpaşazade'nin bilgisini, H. B. > Resul Çelebi > Resuloğlu Mahmud Çelebi -1484 öncesine yakın- > (...? >) Balım Sultan yazıp bunu Balım Sultan'ın türbesindeki kitabıyla beraber düşünelim. H.B.> Hacı Bektaşoğlu Resul Bali>Resuloğlu Hazreti Resul Bali. (Bak. dpn. 26.)

Karşılaştırma bize APZ'de H. B. sonrası iki kuşaklık bir kök, kitabede ise sadece bir kuşaklık bir kök verildiğini gösterir. Kitabenin 1519 tarihinde yazılışı Mahmut Çelebi'yi -hem de çelebi ünvanlı kişiyi- niçin yazmıyor? APZ'nin bilgisinden 35 yıl sonra yazılan kitabe neden yakın geçmiş sayılabilecek bir tarihin kişisini atlıyor? Hem de iki kaynağın birinci kuşağı Resul Bali Çelebi olmasına rağmen?

Bunun birkaç açıklamasından biri Hızır Bali ya da Balım Sultan denilen "ikinci pir"ın Hacı Bektaş ile efsanenin metninde bile bir soybağının bulunmayışdır. Babagan kolu ikinci piri kabul ederken "Hacı Bektaş'ın bekar öldüğünü" ileri sürmüyor mu? Tekkede Çelebiler'in gücü kalmamışsa bile, 1519'daki kitabede atalarından saydıkları Balım Sultan'ın soyağacını doğru bir şekilde Şahsuvar'ın mimarına yazdıramayacak kadar zayıf mıydılar? Hem de devlete çok hizmet etmiş, 2. Bayezid'i tarikata almış bir kişinin mezarının kitabesini doğru yazdıramaz mıydılar? Bizce kitabe 1519'da 1502'de anlatılmaya başlanılan söyleneceyi, Balım Sultan=Hızır Bali=Hazreti Resul Bali adlarıyla adlandırılan kişi adına yazıya geçirerek kadimleştirmeyi amaçladı. Bu efsane "Balım"ın Hacı Bektaş soyundan gelişti efsanesiydi.

Tekkenin 1502 öncesi kadar sisli bir dönemi 1516'da başlayıp 1551'e kadar sürdü. Bu dönemde kavgalar, cinayetler, devlete karşı isyanlar yer almaktadır. Gerek Çelebiler taraftan gerekse babaganlar taraftarı kaynaklar bu dönem hakkında taraf içlerinde bile çok farklı bilgiler vermektedirler. Bu bilgiler doğal olarak ekonomik, siyasi, ideolojik amaçlarla kurgulanmış bilgilerdir.

VİLAYETNAMEDEKİ ARDILLAR

Vilayetnamenin Hacı Bektaş'ın ölümünden bahseden kısmında, H. B.tan sonra kimlerin posta geçeceği keramet ve vasiyet uslubuyla anlatılır. "Benden sonra Fatıma Ana (Kadıncık) oğlu Hızır Lale Cüvan yerime geçsin. O, elli yıl hizmet eder, ondan sonra yerrine oğlu Mürsel geçer. O, kırk sekiz yıl şeyhlik eder, ölür, yerine oğlu Yusuf Bali geçer. O da otuz yıl hizmet eder, sonra Hak yakınlığına ulaşır. (...)" (Gölpınarlı 1958 : 88.) Bunu da şöyle yazalım: H. B. > Hızır Lale Cüvan > Mürsel > Yusuf > (?) Balım Sultan. (Balım'a kadar 3 kişi=3 kuşak.)

Buradaki Yusuf ismi önceki verilerde Şapolyo ve Noyan'da geçmektedir. Oytan vilayetnameyi bilmesine rağmen neden bu ismi atlamıştır?

Keramet/vasiyet üslublu bilgileri tekkeye Osmanlı karışmasına kadar olan gerçekler şeklinde yorumlasak ne kaybederiz? Ya da keramete inanmayan bir zihine şöyle desek, vilayetnameyi derleyip yazan kişi H. B.tan sonra posta geçenleri bildiğinden bu bilgiyi Hacı Bektaş'a mal ediyor... Bunu derleyen yapmadıysa, derleyen "toplumun ortaklaşa yarattığı ve inandığı bir bilgiyi" yazıya geçirmiş demektir.

H.B. Vilayetnamesindeki bilgileri biraz daha tartalım. Kerametın, kehanetin, vasiyetin geçerlilik süresi 128 yıldır. Bunu H. Bektaş'ın ölüm tarihlerinden 1270'le toplarsak 1398'e ulaşırız. 1322, 1327 ve 1337 ile toplarsak 1450, 1455, 1465'e ulaşırız. Böylece farklı dört tarih de bizi Balım'a ulaştırır. Başka kaynaklarda bulunan bilgiler işi iyice karıştırır. "815/1412 tarihli Musa Çelebi [Bedreddin'in yanında kazaskerlik yaptığı 1. Bayezidoğlu] tarafından

Kızıldeli'nin kendisine verilen berat (...)" (Yıldırım 2007: 4.) Yani H. B. hangi tarihte ölmüş olursa olsun 1412'de dünyalık için berat alan Kızıldeli, H. B.in öz evladı olma yaşında olamaz. 1337 ile 1412 yılları arası 75 yıl eder ki, efsanenin SAS'ı ancak Noyan'vari 92 yıl yaşadıysa bu olmuş olabilir.

SAS. Vilayetnamesi'nde bazı tarihsel kişilerin aynı dönemde yaşadıklarının kurgulanması bir anakronizm olarak dursa da SAS'ın 1. Bayezid dönemine ısrarla yerleştirilmesi dikkat çekicidir. "Hünkar bunlara hizmet gösterir, üç günde bu hizmetler tamam olup hepsini huzuruna alır. Önce Seyyid Ali Sultanı onlara baş eder. (...) diğer dördüne 'Kus-u Halili' verir, otuzaltı'na da Kılınc kuşatıp 'himmet-i tam ve erkanı-ı tamam ile' Yıldırım Han'a yollar." (Noyan?: 6.)

Buradan da "tarikat soyağacı"nda eksik kolların olduğunu söyleyebiliriz. Geriye eksik kolların Hacı Bektaş'ın halifeleri tarafından doldurulduğu varsayımı kalır. Varsayımı Şapolyo, Oytan ve vilayetname destekler. "Hünkar, varlık yurduna göçünce Habib Emirci'yi seccadeye geçirdiler." (Gölpınarlı 1958: 79.) Bu Emirci, yine vilayetnamede geçen H. B. halifelerinden Emir Cem Sultan mıdır? Başka kaynaklarda adı geçen halifelerden Emir Çin Sultan ile aynı kişi midir? Bozok bölgesinde tekkesi bulunan Emirci, Emirci Sultan mıdır? Habib adındaki İdrisoğlu'yla aynı kişiye bu da vilayetnamenin verdiği Hızır Bali > Hızır Lale zincirini ortadan kaldırır. Her kim olursa olsun Emirci, Hacı Bektaş'ın oğlu değildir. Bu tezimize karşıt bir bilgi Manzum Vilayenamedeki şu ikiliklerde bulunmaktadır. " Didi şunda bunda varma dur uru/Abicem'e var önünde yüz uru/.. Abicem didikleri Hünkar idi/Evlat ile Hünkar'a iş'ar idi." (Noyan 1996: 327.) Bunu bu yazıda paranteze alıyoruz. Çünkü gerçeğin ortaya çıkmasına açık bir delil sunmuyor.

Yapılan bütün karşılaştırmalar, bu konuda zihin yormuş insanlarla bizi aynı cümleleri kurmaya zorluyor. "İşte altı asırdan beri çözülemeyen bu muamma ...(Oytan 2007: 348.) Çelebi Cemaleddin [öl. 1921, 1922]'se 'Müdafaa'sında, Çelebilerin adlarını ve kısa hal tercemelerini verirken (s. 36-47) soyunu, Hacı Bektaş'ın muhayyel oğlu Seyyid Ali Sultan'a, diğer adıyla Temürtaş'a, onun yerine oğlu Rasul Balı, onun yerine kardeşi Mürsel Balı, onun yerine de oğlu Balım sultan geçmiştir. Doğrucası, bu soy seçmesini doğrultmaya imkan yoktur." (Gölpınarlı 1958: 132.)

Fakat şöyle cümlelerle farkı belirtelim. Hacı Bektaş evli ya da evlenmemiş olarak her ne halde yaşamış olursa olsun devlet tarafından güdülen, devletle ilişkili bir tarikat kurmadı. Onun ölümü olarak verilen 1337'de Osmanlılar bırak Gırşehir'i daha Ankara'yı bile fethedememişlerdi. 1337'de Sulucakarahöyük bazı kaynaklarda Hacım köyü Eretna Beyliği yurduydı. Sonra Karamanoğulları denetimine girdi. (Şikari/ Koman 1958?: değişik sayfalardaki el değiştirmeler ve savaş anlatımları.) Bu şartlarda bu coğrafyada güçlü Karamanoğulları beyliği varken H. B. ve çevresi neden henüz bir devlet bile olmamış -yoksa olmuş muydu?- Osmanlıların çevresine dahil olalar; hem de Sofu Nuri'nin torunlarının Rum'da 97 yıllık bir ölüm kalım kavgasını bir yana bırakıp? 1332'de ölen Aşık Paşa'nın türbesi Eretna Beyi Ali tarafından; Hızır, İlyas, Mustafa adlı ulular için aynı yıllarda Mustafapaşa/Ürgüp'te yaptırılan külliye de Karamanoğulları tarafından yaptırılmıştır. Bu ikilik örnek bile Sulucakarahöyük coğrafyasında kimlerin o yıllarda etkin olduğunu göstermez mi?

HACI BEKTAŞ SONRASI ARDILLARIN BAZI GEÇMODERN LİSTELERDE SIRLANIŞI

Bu bölümde Çelebilerden A. Celaleddin Ulusoy'un Hacı Bektaş sonrası posta oturanların yer aldığı listesinin önceki listelerden önemli farklılıklar içeren kısımlarını vereceğiz.

H. B. öl. 1337 > H. Bektaşoğlu, Fatıma Nuriye (Kadıncık Ana)'den doğma S. Ali Sultan (Timurtaş; 1310-1402; asıl adı İbrahim, İbrahim Seydi olarak da biliniyor, Hızır Lala lakablı) > SAS'ın oğulları Rasul Bali (1361-1441) ile Mürsel Bali (1384-1483) > Mürsel oğulları Bali Çelebi (Balım Sultan) ile Kanlender Çelebi. (Balım'a kadar 3 kuşak.)

Burada ilk akla gelen soru 1483-1502 arası Sulucakarahöyükte tekkede postta kim vardı? İkinci soru SAS'ın neden 51 yaşına gelene kadar çocuğu olmadı? Mürsel Bali doğduğunda babası 74 yaşında ise annesi kaç yaşındaydı? Annesi gençse SAS kaç kez evlendi? Rasul ile Mürsel üvey kardeş miydiler? Sorun olan başka bir şey de Mürsel Bali madem Sulucakarahöyükte 44 yıl postta oturdu, neden Dimetoka'da öldü ve gömüldü? "Yoksa Dimetoka'ya "babasının başladığı, Türk-İslam kültürünün Rumeli'ye yerleştirilmesi çalışmalarını" (Ulusoy 1986: 69) 98 yaşında bile sürdürmeye mi gitti? Hem de Osmanlı hanedanının padişahlık için birbirine kıyasıya girdiği bir tarihte, hem de Cem Sultan ve Karamanoğulları'nın Bursa'yı ele geçirip arkasından da Toroslar'a çekildikleri ve de tekkeler 2. Mehmed dönemi boyunca kaybettikleri vakıf mallarını geri isterlerken...

Bu liste öncekilerden önemli bir farklılık olarak doğum ve ölüm tarihleri taşıyor. Ama bu tarihler posta geçenler listesindeki eksik halkaları yok etmek için kurgulanmış gibi. İnsan kendine sormadan edemiyor, acaba Ulusoy bu doğum ve ölüm tarihlerini zihninde nasıl kurguladı? Yoksa Cemaleddin Çelebi 1915'te yazdıysa doğrudur mu dedi?

Listede başka bir sorun da Balım sonrası posta niçin "kardeşi?" Kalender doğrudan oturmadı da çeşitli kaynaklara göre İskender, Hüdadat Çelebi, Emir Kasım (?...) oturdu? En önemlisi de neden Balım'ın mezar kitabesinde baba adı Resul?

"SAS. oğlu Resul Bali h. 763 (m. 1361) yılına değin postnişin (postta oturan) olmuşlardır. Pir dergahında gömüldür. Oğulları olan Hüdadat'a ve Hüdadat'ın soyundan gelenlere şeyhlik ve başka görev verilmemiştir. SAS. oğlu Mürsel Bali h. 786 (m. 1384) de doğmuş ve h. 889 (m. 1484) de

ölmüştür. (...) Mürsel Bali oğlu Balı Sultan; (...) H. 878 (m. 1473) de doğmuş ve h. 935 (m. 1520) de ölmüştür. Mürsel Bali oğlu Kalender Çelebi; H. 881 (m. 1476) da doğup h. 935 (m. 1528)de ölmüştür. 'Genç' ünvanı ile bilinir. Balım Sultan türbesine yakın [?] gömülüdür." (Birdoğan 2006: 52, 53.) Burada Balım Sultan'dan üç sene sonra doğan ve 1520'de posta geçtiği yazılan 47 yaşındaki insanın "Genç" ünvanıyla bilinmesi birçok sorun yaratmaktadır. Cemaledin Çelebi ile Celaleddin Çelebi listeleri aynıdır. H. B.tan Balım Sultan'a kadar 2 kuşak, 3 kişinin posta geçtiğini bildirir. Belirttikleri tarihlere göre 1337-1520 arası 183 yılda posta ikisi kardeş, Balım'ın kuşağı dahil 3 kuşağın oturmuş olması ve kuşak başına 61 sene, buna ek olarak olgunluk yaşı olarak 20 sene eklendiğinde postnişinlik süresi ve durumu bir açıklamaya muhtaçtır.

Son listemiz akemiden bir liste. "Bu belge, 1287 cemazi-ül-ahir/Ağustos 1870 tarihlidir ve Hacı Bektaş-ı Veli dergahı seccadenişin'i tarikatın şeyhi Seyyid Şeyh Feyzullah tarafından (...) Derviş Hasib Baba'nın Karaağaç dergahı post-nişin'liğine liyakatını belgelemektedir." (Melikoff 2006: 219.)

Listenin bizi ilgilendiren kesimi şöyle: Hacı Bektaş-ı Veli el-Horasani > Hızır Lale Sultan > Mürsel Balı Sultan > Balım Sultan > Resul Balı Sultan > Genç Kalender Efendi > İskender Efendi > Mahmud Efendi [liste 1870'te Seccadenişin Feyzullah Efendi ile bitiyor. Şemayı H. B.tan bugüne doğru çevirdik.] Burada da Hızır Lale'den sonra Resul ismi yoktur. Mürselle Balım'a ulaşılır. Oysa Resul Balı'nın mezarı Hacı Bektaş Tekkesi'ndedir. (SAS'tan Balım'a arada sadece Mürsel vardır.)

Listeyi "Hacı Bektaş Veli dergahı postnişini Hasan Dede" tarafından 63 yıl önce, 27 Ocak 1807'de düzenlenen listedeki isimlerle karşılaştıralım. Hacı Bektaş > Hızır Lala Sultan > Mürsel Baba Sultan > Balım Sultan > Resul Balı Sultan > Genç Kalender Efendi ... [Şemayı ters çevirerek kurguladık.] (Çıplak 2000: 292 -1. Uluslararası HBV. Semp. Bildirileri içinde-.) Görüldüğü gibi iki liste aynı. Sadece Mürsel Baba ismi Balı olmuş.

Feyzullah Efendi'nin listesinde önemli değişikliklerden ilki Resul Balı'nın Balım Sultan'dan sonra posta oturmasıdır. Çelebiler'in elinde 1502 öncesine ait ferman vb. bir belge olsaydı, ya da Osmanlılar tarafından düzenlenen bir belge olsaydı, konuyla ilgili 50'ye yakın arşiv taramasında bu durum ortaya çıkardı. Bizim bildiğimiz en eski belge h. 1171/ m. 1756/7? tarihli olup Hacı Feyzullah Çelebioğlu Bektaş Çelebi ile ilgili 3. Osman fermanıdır. Hasan Dede listesi 1807 ve Feyzullah Çelebi listesi 1870 tarihli olması ve Bektaşî örgütlenmesine yönelmesi nedeniyle 1915 ve 1986 tarihli listelere göre farklı gerekçelenmiş görünüyor.

Melikoff Peçevi'nin listesiyle bu listeyi karşılaştırırken yanlışlıklar yapar. "Kalender Şah'ın, her ikisi de dergah'ın post-nişin'i olan Genç Kalender Efendi'nin torunu ve İskender'in oğlu olduğu anlaşılmaktadır." (Melikoff 2006: 222.) Feyzullah Efendi'nin listesinde Genç Kalender'in oğlu İskender; torunu Mahmut görünmektedir. Adı geçen listede üstelik ikinci bir Kalender ismi yoktur. Peçevi Tarihi'ndeki liste ise şöyledir: H. B. > Kadıncıkoğlu Habib Efendi > Resul Çelebi > Resuloğlu Balım Sultan > Balımoğlu İskender > İskenderoğlu Kalender Şah. Melikoff çelişkilerinin farkına varmışcasına iki yerde " ... Geleneğe göre [Balım Sultan=Hızır Balı] Mürsel Baba ile güzel bir Bulgar kızının oğlu idi. Bununla birlikte, bir süluk zincirinin söz konusu olması daha muhtemeldir." (Age. 222.) Süluk zinciri Resul Çelebi > Balım Sultan > İskender -Peçevi- ve Mürsel > Balım Sultan > Resul Balı -Feyzullah- listelerindeki eskiden bugüne olan sıralamayı değiştiremez. Yine de Melikoff 1870 "icazetname"sini kamuya açık hale getirdiği için büyük bir iş yapmıştır.

Burada da görüldüğü gibi tekkenin Balım Sultan öncesi tarihi sisler içindedir. Bol tekrarlı sıralama HB. > SAS. > Mürsel > Balım'dır. (HB.den BS.a 2 kuşak.) Bunda bir inanç olarak tekkenin H. B.tan beri merkezi bir yapıda işlediği ideolojisi temel bir rol oynamaktadır. Diğer nedenlerden biri "Bektaşîliğin mülkleştirici" politikaları içinde taşınmasıdır. Bu karışıklığı çıkaran başka bir neden de "tevlîyet, meşihat ve bunlara bağlı ekonomik, sosyal, dinsel, asillikle" ilgili girdilerin elde tutulması amacıyla söylenen, yazılan ve yazdırılanlardır.

MERKEZİ DERGAHÇILIĞA DOĞRU YÜRÜYÜŞ YA DA İLERLEME

Aşına ve taraf olduğumuz merkezîyetçilik tartışması solun tarihinde temel bir öneme sahiptir. Kendini siyasette konumlandırmış her tekilliğin, her örgütün bu tartışmayı yaşamının her anında yapıyor olması siyasetin hayatın her alanını değişik doğrultularda kesiyor olmasıyla ilgilidir. Bundan dolayı bu tartışmalardan sağ da kurtulamamıştır. Sağın -genel anlamda muktedirlerin- bu tartışmalarda içinde oldukları avantaj yönetenler olarak bir azınlığın özgürlüğü ve her türden üretim ve yaratımın başta bir azınlığın içinde sonra da toplumun kalanları arasında paylaşılması ilkesinin kısmen kolaylığıdır.

Sol bu üretim, yaratım ve paylaşım tarzına itiraz ettiği için varsa, sol siyaset itiraz ettiği bu şeyin bir azınlığın merkezi ve yoğun örgütlenmesiyle işletildiğini zannediyor, görüyor, biliyorsa; yaşama siyasetinin her parçasında, her anında bir zorunluluk olarak "merkez"den "ademi merkez"e yönelmelidir.

Bu örgütlenme karşıtlığı değildir. Aksine merkezileşme örgütlenme ve örgüt karşıtlığıdır. Devlet en yoğun ve en merkezi örgüt olarak toplumun bütününe örgütlemeye kalkışmaz. Tersine toplumun örgütlenmesini engelleyecek, toplum örgütlerini dağıtacak güçleri bir merkezde toplar. Devletin her türden aygıtının birinci varlık nedeni toplumun örgütlenmesini dağıtıp yerine "onları temsil eden" merkezi yapılar oluşturmaktır.

Çoğunlukçu, özgürlükçü, eşitlikçi, kollayıcı her siyasetin örgütlenmeyle merkezileşme arasındaki bu farkı gerek düşünce, inanç olarak gerekse eylem olarak ortaya koyup uygulaması gerekir. Siyasetin tarihi, toplumların ve devletlerin tarihleri olarak burada kesişir ve ayrılır. Solun gücü ve avantajı zannedildiğinin tersine bu ayrılmadan doğar. Onun için merkez "birlikçi"dir. Toplum ise kendini oluşturan tekilliklerde her alanda bu ayrılmadan yana olmalıdır. Ayrılmakçı demiyoruz, çünkü dilin oluşumu değilse de kullanışındaki merkezi müdahaleler birlikçiliğin dışını ayrılmakçı olarak kodluyor, üstbelirliyor ve bunu yasaklı, ceza konusu, ayıplı, eksi olarak ilan edip uyguluyor.

Din alanındaki tartışma ve uygulamalar da bunlarla sarmaş dolaştır. Bu yüzden iktidarların dini ve toplumların dini vardır. Ve toplum üyelerinin din anlayışı ve uygulamaları merkezleştirilmiş din alanının uleması yani bilimadamları tarafından hep batıl sayılmıştır. Bu batıllığı uygulayan tekillikler de bilgisizlikten dolayı bu uygulamalara başvurmaktadırlar. Merkezin görevi bu cehaleti ortadan kaldıracak yapıları oluşturmaktır. Bu yüzden Diyanet İşleri, her kademedede özgün din eğitimi, toplumun her kesiminde merkez tarafından belirlenip kotarılmış yaygın din eğitim kurumları oluşturmuştur. Devletli yapıların laisizmi de bu belirlemenin nasıl ve ne kadar yapılacağına ilişkindir. Batı tipi din örgütlenmesinde devletin doğrudan müdahalesi çıkardığı yasalarla devam etmektedir. Yani devlet dinin, mezheplerin örgütlenmesinde yine faaldir, belirleyicidir. Alanın ihtiyaçlarını karşılar. Belki bazı ülkelerde merkezin politikaları çeşitli mezhepler karşısında "eşitlikçi" bir anlayışla şekillendirilmiştir.

İçinde yaşadığımız toplumda bir din sorunu varsa, hele toplumun bir kesiminin inancı devlet ve onun aygıtları tarafından yasaklanıyor, dağıtılıyor, engelleniyorsa; en azından devletin kurumları ister küçük bir azınlığın dinsel inancını, ister ezici bir çoğunluğun inancını egemen kılmak için onlarca kurum oluşturuyorsa biz yine birlikçiliğin alanındayız demektir.

Türkiye'de din tartışmaları cumhuriyetin kuruluşundan beri devletin ve toplumun şekillendirilmesinde en az diğer başlıklar kadar yer almıştır. Bu yer alışı siyasetin, din siyasetinin kestiği her birim belki de diğer alanlarda bu kadar kapsayıcı olamayan tartışmalara katılmıştır. Yeni devletin toplumun her kesiminin bu arzusu ve enerjisi karşısında kurumlarının ve bu kurumlardaki yöneticilerinin eğilimleri doğrultusunda yapılanmalara gittiği açıktır.

Bizi bu yazıda ilgilendiren ise devletin ve çoğunluğun dinsel inançları dışında kalan kesimlerin tavırlarıdır. Burada kapsam daraltarak alevi topluluklarla ilgili birkaç belirleme üzerinde durursak, şunu açıklıkla ileri sürebiliriz. Cumhuriyet sonrası aleviliği devletin yasaklamalarına ve devletin dini olarak sünni müslümanlığı örgütlemeyi esas kabul etme politikalarına rağmen kendi dinsel inancına, kendi dinsel örgütlerine ve kendi gücüne dayanarak hiçbir şey olmamış gibi ibadetlerine ve dinini yaşamaya devam etmiştir. Bu bilinen tarihleri boyunca yasaklı olmalarının onlara kazandırdığı örgütlü olma, -merkezileşme değil- durumuna dayanan ve ondan derlenip gelenekler olarak kodlanmış davranışlar toplamıydı. Alevilerin nerdeyse tamamı köylerde, iskan kanun ve uygulamalarıyla yerleştirildikleri birimlerde tarımcı, "yerleşikgöçebe" bir yaşam tarzı içinde yüz yıl önce, beş yüz yıl önce nasıl devlete rağmen ibadetlerini yapıyorsa yine yapmaya devam ettiler. 1925 "Tekke, türbe, zaviyelerin seddi..." kanunundan bile haberlerinin olduğunu zannetmiyoruz. Olduysa bile bu Bektaşilerin dışında onları katre etkilememiştir. Çünkü onlar bugün bile sayıları tam olarak bilinmeyen ocak örgütlenmelerinde dinlerini yaşıyorlardı. Bu yaşam bir bütündü. Bu yaşam dinsel, toplumsal, yönetsel, adli, kültürel yani hayat deyince aklımıza ne geliyorsa hepsini kesiyordu.

Tarihlerinde ve coğrafyalarında devletlerden şunu öğrenmişlerdi: "ferman padişahın dağlar bizimdir."

Bu basit bir savaş romantizmi değildi. Gerektiğçe savaşın da içinde olduğu, hep gerektiği için de "bir savaş makinesi"nin kurulduğu uçlarda yaşamak, kaçış çizgilerinde, kıyılarda yaşamının kendisiydi. İrmaklar gibiydiler. Akışı izlemenin, derelerde suyun en kıt olduğu mevsimlerde suların güzergahlarını, bir kumulun altından, bir taşlığın üstünden, bir kayanın ötesinden dolaşmanın bilgisiydi. Alevilere karşı devletler kökten yok edici bir şey yapamadılar. Devletlerin önemli sorunu Alevilik olmasına, alevileri kırmalarına, sürmelerine, yasaklamalarına rağmen devletler aleviliğe bir şey yapamadılar. Aleviler ne zaman kente taşınmaya başladı, ne zaman bu taşınmanın bozduğu topluluğun temel örgütlenme birimi yol kardeşliği dağılmaya başladı, Alevilik de aynı aşınma, dağılma, bozulmaya uğradı. Bugün Türkiye'de 1950'lerde başlayıp 1970'lerde iyice belirginleşen Aleviliğin dağılma süreci yaşanıyor. Bu süreç 1990'larda bütün yönleriyle dile düştü. Yirmi yıldır sancılı, acılı tartışmalar sürüyor. Yirmi yıldır Aleviliği yeni durumlarda örgütlemek için yapılanlar var. Yirmi yıldır yapılamayan, dillendirilmeyenler olmasına rağmen Aleviliğin kendi din olamamış dinsel inançları, felsefe, siyaset, iktisat, sanat olamamış felsefesi, siyaseti, iktisatı ve sanatı kendi sorunlarını aşacaktır. Bu hal de büdelaya bulaşmış bir iyimserlik hali değil, bizzat onların tarihte sustukları uzun "kumaltı sızma, güç biriktirme" dönemlerinden çıkarılmış, burada ifade etmediğimiz elde varlarına dayanılarak kurulmuş birkaç cümledir. İran yaylarının 1150'li yıllarının sessizliği, Rum diyarının 1240 sonrası; Rumun, Şamın, Balkan'ın 1415'i, 1514'i sonrası sessizliği acaba 1950'li yıllarda fark edilemeyen sonuçlarını 1970'lerde hissetmeye başladığımız ve 1980'lerde yaşadığımız sükkattan daha mı hafifti? Umutsuz olunacak bir durum yok bizce. Alevilerin yaşadığı bu değişim tarihte yaşadığımız büyük üretim/yönetim değişimlerinden biri. Aleviler bahsedilen zamanlara kadar "uç"ta yaşadılar. İstemedi, kendiliğinden uçları terk edip geçkapitalizm içinde "yeni uç"lar kurmaktalar. Buradaki sabırsızlığımız bir kuşağın tekillikleri olarak yenilerde öğrendiğimiz bencilliğimiz ve hemen şimdi burdalarımız mı ola!

Bilimsel bir makalede asla başvurulmayacak bir belirlemeyle başlarsak, biz ellili, altmışlı yaş yaşayanlar yaşamlarında iki yaygın ve canlı Alevilik tartışmasına tanık olduk. Birincisinde dünya 1968'in dünyasıydı. İkincisinde 1990'ların üçte birinin siyasal sistemlerinin göçtüğü bir dünyada yürütülen tartışmalardı. Türkiye de bu dünyaların içindeydi. Esasında tartışmayı yürütenler "parlamento dışı"ndakilerdi. Bu tartışmaları hiçbir zaman istememiş olan devlet kurumları sistemin bekası açısından her zaman olduğu gibi tartışmalara müdahil oldu.

Birinci tartışma 1960 cuntası sonrası toplumun yarıya yakın bir kesiminin "burjuva cumhuriyeti"ne uyanması; özgürlük, eşitlik, kardeşlik söylemlerini ciddiye almasıyla başladı. Alevilerin küçük bir kesimi en azından on yıldır kentlerde yaşıyordu. Varoşlarda geceleyip gündüzleri kentin her yanına dağılan bu toplu dağılım -en azından gece konmalarında aynı mahalleri paylaşıyorlardı- tartışmalarını fakülte amfilerine, işyerilerine, sinema salonlarına, alevilerin yoğun olarak oturduğu kasaba merkezlerine taşıdılar. Yazıyla tanışıp gazetelerin okuyucu mektupları sütunlarından kültürel yaşamı sürükleyen solcu, sosyalist, sol kemalist dergilerde Alevi, Alevilik, Bektaşilik gibi kavramlar görünmeye başladı. Harekete önce akademide görev yapan Alevi, Bektaşî, Nusayrî kökenli ailerlerden gelen kişiler katıldı. Dönemin gazetelerinde gezi, röportaj, alevilik üzerine yazı furyası başladı. Esasında sosyal bilimlerde, insan bilimlerinde merkezin belirlediği müfredatlar aşmaya, eleştirilmeye, yeni konularla çeşitlendirilmeye başlandı. Yayınlar 1950'lerin ortalarında birkaç Alevi, Bektaşî aydınının fedakarlığıyla ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu konuda talebin büyüklüğü Yaşayan Alevilik, Mezhepler Tarihi, Buyruk, Vilayetname, Makalat, aşık divanları, Kerbela üzerine destani anlatımlar, hatta Fazlullah'ın Cavidan'ı vb. üzerine çeşitlenerek büyüdü.

Din ve mezhep sorunlarının da içinde yer aldığı yöneten/yönetilen ya da iktidar sorunları tartışılmaya başlandı. Alevi kökenden gelenler toplumun en genç, en hareketli unsurları olarak burjuva toplumlarının özgürlük ve eşitlik ilkelerini fark ettiler. Zaten bütün engellere rağmen yaşıyor oldukları kardeşlik kültürünü bunlarla birleştirerek muhalefetin tartışma konularına Aleviliği de dahil ettiler. Bir yandan büyük kentlerin sinema salonlarında "gösteri cemleri" düzenleyip bir yandan da işçi grevlerine, üretici mitinglerine, öğrenci boykot ve işgallerine koştular. Türkiye tarihinde belki ilk defa Alevilik bir kimlik olarak faş edildi. Genel olarak muhalif hareket içinde Aleviliğin ve Alevilerin varlığı kabul gördü. Artık saklı, gizli, horlu, aşağılanan bir kimlik değildi alevilik. Her muhalif eylemde aleviliğin tarihsel motifleri kendini tekrar ediyordu. Pir Sultan, Şah Hatayî, Dadaloğlu, Marx'la, Engels'le, Mao'yla Guevera'yla halaya durdular. Bu yırtmayapıştırma bir hal değildi. Bu tüm zamanların ezilen, sömürülen, kırılan, sürülenlerinin çığlıklarının bu coğrafyada tekrarıydı. Aleviliğin sosyalizmle bir sorunu hiç olmadı. Türkiye muhalefet hareketinin 1965-1971 arasındaki yükselişi Aleviliğe çok şey kattı. Alevilik de harekete çok şey kattı. Köyler, gecekondular, kasabalar ve orada yaşayan insanlarıyla Aleviler sosyalist hareketin "kitleleri ve kadrosu" oldular.

Bu dönemde tek bir gösterge bile, 1965 parlamento seçimlerinde TİP'in en yüksek oy aldığı birimler Alevi kitlenin bu genel muhalefetin neresinde olduğunu gösterebileceğini incinındayız. Fikir Kulüpleri'nden Devrimci Gençlik'e, TKP/ML'den THKP-C'ye kadar uzanan örgütlerde yönetici olmuş kişilerin kimlikleri aleviliğin muhalefete neler kattığının göstergeleri olabileceği kanısındayız.

1990'ların hemen öncesinde başlayan tartışmalarda dünyadaki kimlik tartışmalarının bir etkisi görülebilir. Evet, bu etkileme/etkilenme hallerine toplumların eski tarihlerinden sayısız örnekler verilebilir. Birinci tartışma döneminde olduğu gibi ikinci tartışma döneminde de aleviliğin kendi iç dinamiklerini işaret etmek gerçeklerin hakkını teslim etmektir. 1980 açık faşizmde doğrudan yok edilmek istenen toplum kesimi aleviler oldu. 1975'te başlayan alevilere ve alevi yerleşimlerine baskı, yok etme hareketleri iktidarlara çok yönlü kazanımlar sağlıyordu. Bunlardan biri genel olarak muhalefet hareketinin kadro derlediği kitle korkutularak muhalif hareket zayıflatılıyordu. Aynı saldırılarla topluma her kötülüğün çıkış yeri olarak "kızılbaş, kürt, komünist" aşamı işaretleniyordu.

Bu değerlendirme elbette genel muhalefetin "alevilikten ibaret"liğine indirgenemez. Sorunun en can yakıcı noktası belki de sol muhalefetin alevi yerleşimlerini ve burada yaşayan insanları hedefleyen sivil/resmi faşist kırılmalarda alevileri, aleviliği dillendirmemesiydi. 1976 Malatya saldırıları, 1977 Sivas saldırıları, 1978 Maraş saldırıları, Çorum saldırıları, aynı yıllarda katledilen insan sayıları açısından yukarıdaki yerleşimlerde öldürülenlerden az olmayan sadece Ankara'nın Piyangotepe, Hasköy, Balgat, Bahçelievler semtlerinde gerçekleştirilen eylemlerle öldürülen insanlar, yaralananlar toplumun hangi kesimlerine aittiler? "Sağ sol çatışması yok faşist katliamlar var!" belirlemesinin utangaçlığı hedef seçilen bu mahallerin aleviliğini kapatmadı mı? Bu mahalleler sadece sol muhalefette yer aldıkları için mi silahlı baskın, bombalama hareketleriyle karşılaştılar?

1980 sonrası tartışmalarında genel muhalefette yer almış insanlara aleviliği tartıştıran faşist rejimin aleviliğe karşı yok edici uygulamaları oldu. İşkence tezgahlarında uğratıldıkları acılar karşısında ağızlarından "Allah" çığlıkları çıkan Aleviler faşist işkenceciler tarafından "Kızılbaşların Allahı'nın olup olmadığı" konusunda ek sorgulamalara tutuldular. Alevi köyleri bir fetih toprağı gibi camiler kurularak, imamlar atanarak "islamlaştırılmaya" başlandı. Dersim gibi bazı yörelerde Alevi çocukları zorla kendi coğrafyalarından kopararak Urfa, Mardin, Bitlis yörelerine yatılı imam hatip okullarına, dersdışı çalışmalarında Kuran öğretilen, ibadet yaptırılan özel tarikat yurtlarına devşirildiler. Milli eğitimin her aşamasında faşist rejimin bürokratları kendi anladıkları din ve ahlak anlayışlarını ders olarak zorunlu hale getirdiler. Bu derslerde Alevilik bir aşağılama nesnesi, Alevi çocuklar aşağılanan öğrencilerdi. Sünni köylere ikinci, üçüncü camiler, kuran kursu binaları yapıldı. Bir öğretim yılı boyunca okullarda sosyal bilgilerden matematiğe kadar her derste islami öğrenen çocuklar yasalarla yasaklanan yaşlarda camilerde, Kuran kurslarında, özel öğrenci yurtlarında Kuran eğitimine alındılar. İmam hatip, yüksek islam enstitüsü çıkışlı kimseler lisans tamamlama, yüksek lisans, doktora çalışmalarını araştırma görevlisi maaşı olarak kısa sürede

tamamlayıp yeni kurulan üniversitelerin neredeyse her fakültesinde görevlendirildiler. Milli eğitim, vakıflar, özel yurtiçi ve yurtdışından şirketlerin burslarıyla yurtdışına doktora vb. çalışmalarına gönderilenlerin sayısı bu dönemde cumhuriyetin hiçbir döneminde rastlanamayacak sayılara ulaştı. Yüksek öğrenime giden Alevi kökenli gençlerden bazıları tarikatların yurtlarında, evyurtlarda kalmaya başladılar. Bu insanlardan bazıları üniversite sonrası kısa sürelerde kariyerlerini öreerek akademide, dışişlerinde, milli eğitimde, içişlerinde görev aldılar. Üniversitelerde Türklük ve Hacı Bektaş araştırmaları, sosyal bilimlerde her dereceden tez Alevilik ve Bektaşılık konularında yaygınlaştı. Süreli yayınlar, kitaplar, sempozyumlar, üniversite kaynaklı olarak yaygınlaştı, sıklaştı...

Biz Alevi kökenli eski devrimci, sosyalist ve eskitilmiş solcular, arasatta kalmış insanlar, Aleviliğimizi muhalifliğimizin tek ve temel motifi saymasak da bizi ille de Alevi sayan iktidarlar, siviller, bilim çevreleri hatta Aleviliğin aldığı yaraların neredeyse tek sorumlusu olarak bizi seslendiren sağcı, yeniislamcı Aleviler karşısında Aleviliği tartışmayacaktık da neyi tartışacaktık? Ezilmeye, horlanmaya, yasaklanmaya, eritilip yok edilmeye bir kez daha hedef seçilmiş toplumun muhalif kesiminde yer alan Alevilik bunlarla tarumar edilirken seyirci mi kalacaktık? Sosyalistliğimizden solculuğumuzdan dolayı uğratıldığımız yaralarımızın acıları sürerken, ruhlarımız bölük bölük bölünmüşken biz Alevi kökenli insanlar neyi tartışacaktık? Divriği sürgünü, Sivas yangını, Gazi kırımı yaşanırken hedefe bir kez daha alınan Aleviliği konuşmak neden zordu?

Engellerimiz vardı. Geçmişte muhalif kitleye girmeyen, resmi sivil faşist saldırılara karşı direnenleri suçlayıp ayrı yerlerde siyaset yapan Alevi kimseler tartışma yasakları çıkardı biz sosyalistlere. Yeni yeni tekrar örgütlenmeye başlayan, 1980'lerde hiçbir şey olmamış, genel olarak muhalefetin hiçbir kaybı olmamış rollerinde ortalıkta dolaşan sosyalist örgütler yasaklar çıkardı bize. Devlet, aydınlar, "mültimedya" yasaklar çıkardı. Sosyalizmle ateizmi aynı sanan, hiçbir dinselliği modern sosyal, çağdaş toplumsal saymayan, ama kurbanlarda, şekerlerde bayram kutlayan, hacı uğurlayıp karşılayan, Osmanlının dinsel yapılarını şaheserler listelerine alan, Osmanlının barış ve hoşgörü kültüründen dem çeken batıcılar her şeye rağmen Alevilik tartıştığımız için hor gördü bizi.

Belki en büyük engel kendi düşünce ve duygularımızdı. Aleviliği tartışsak, öne çıkarsak bir kere daha ezilmiş aleviliği ve toplumsal muhalefeti zedeler miydik? 1988'e gelindiğinde bu "sessiz" sohbetler açık bir tartışma olarak büyük kentlerdeki Alevi hareketlenmesinin, örgütlenmesinin, basın açıklamalarının, toplu dilekçelerinin zorlaması sayesinde sosyalistlerin bir kesiminde gündeme alındı. Bu kesim Rıza Yörükoğlu'nun bulunduğu çevreydi. Çok cesur bir çıkıştı. Tartışmalar bu süreçte yan motif olarak "aleviliğin düşmanları devrimci gençler" başlığına kaydırılsa da yararlıydı. İşte bu çok çevreli dışlama çabalarına rağmen geçmişte kendini başta "devrimci" kelimesiyle tanımlayan yüzlerce insan aleviliğin "müdahili ve müstekisi" oldu. İktidara karşı eşit yurttaşlık hakkı çerçevesinde Alevilerin sorunları dillendirilmeye başlandı. İnsan hakları, laiklik çerçevesinde yeni Alevilik açımları yapıldı.

Alevi hareketlenmesi yurtdışındaki alevi hareketleriyle buluştu. Devletin PKK.a karşı savaşında Alevi Kürtleri en azından tarafsızlaştırma siyaseti resmi kurumlarda görevli birçok kimseye Alevilik, Bektaşılık konulu kitaplar yazdırdı. Televizyonların tartışma programlarının, gazetelerin, haftalık dergilerin popüler konusu alevilik oldu. Bu hava alevi çevreleri de yazmaya, kitap, dergi çıkarmaya, dernekleşmeye, üst örgütlenmelere gitmeye itti. Toplumun azımsanmayacak bir kesimi bu havada alevilik okur, alevilik konuşur hale geldi. İlk yayınların 1980'lerin sonlarından 1990'ların sonlarına kadar yoğun bir tempoda "piyasaya" çıkarılması böyle bir sürecin sonucuydu.

ASIL SORUN YERİNE SADECE GÜNCELLE UĞRAŞMAK

Alevilik bir inanç olarak yeni koşullarda, kentlerde nasıl yaşanılacak, örgütlenecekti? Aleviliğin dayandığı kurumlar kentlerde nasıl işleyecekti? Aleviliğin tasavvufu, evren anlayışı, toplum ve insan anlayışı, alevi etiği, alevi siyaseti, alevi ideolojisi, alevi tarihi bu dönemde nasıl oluşturulup inananlarıyla buluşacaktı?..

Bu ve benzer yönlerde pek düşünülmedi, tartışılmadı. Güncelin zorlaması, cazibesi ve güncelden beslenip güncelde kalma çizgisi aleviliğin neliği konusunda bile pek bir şey üretemedi. Türkiye'de alevi inançlılar arasında oran olarak her on kişiden dokuzunu oluşturan Alevi kitle kurulan ve kullanılan söylemle Bektaşılık parantezine alındı. "Alevilerin [dünün Kızılbaşlarının] Hacı Bektaş'ı pir olarak tanımaları ve bir kısmının da Çelebiler kanalıyla ocak olarak kabul etmelerinden ileri gelen" (Soileau 2010: 251 -HBV. Sempozyumu Bildirileri içinde-) bağları Bektaşılık ve Bektaşılık örgütlenmesi sayıldı. "Heteredoks özellikler gösteren ve hiçbir zaman resmi otoritelerce tanınmamış olan Aleviler [dünün Kızılbaşları]" bizzat kurdukları derneklerde dernek yöneticileri tarafından Osmanlının, cumhuriyetin idarelerince kullanılan bir yöntemle Bektaşılık başlığında sır edildi.

"Yan yana getirilmiş bir şekilde görmeye ve duymaya alışık olduğumuz Alevi-Bektaşî söylemi, her ne kadar bir aynılığı veya birlikteliği çağırıyor olsa da tarihsel ve sosyal oluşumları itibarıyla farklı iki zümreyi niteleyen ve kendi içlerinde de homojen olmayan grupları katagorize eden çatı kavramlardır." (Soileau 2010: 248.)

Bunu dillendirmeye, yazmaya kalkışanlar dinlenmedi, okunmadı. Hükümetler karşısında gerçekler kapatılarak "birlik içinde" görünerek güncel istekler daha kolay koparılır sanıldı. Hacıbektaş Asitanesi'ndeki çekışmeler bile bilinmezlikten gelindi. "H. B. Dergahı'nda Babaların ve Çelebilerin ikili

yönetimleri, 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşî tekkelerinin de kapatılmasına kadar sürmüştür. II. Mahmut yalnızca Merkez Hacıbektaş Dergahı'nı ikba etmiş (yerinde bırakmış) ancak, bu tarihten sonra Dergah'a Nakşibendi şeyhler atanmıştır. Böylelikle Dergah'taki temsiliyet ve iktidar mücadelesine Babalar ve Çelebiler yanında Nakşî şeyhler de dahil olmuştur." (Soileau 2010: 250.)

Aleviliğin inançsal boyutları konusunda ihmal edilen düşünce, yaklaşım, eylem, iş yaratmadaki eksiklikler siyasetin, güncel talepler doğrultusundaki mücadelenin patlayan flaşlarının arkasında kalan karanlık bölgede büyüdü. Büyüdü ve güncelin kısır tekrarının ve en uzununu üç gün süren gündeminin ortadan kalkmasının sıkıntısındaki insanların bıkkınlığa düşmelerine neden oldu. Gösteri ibadetleri, bin kişiyle çalınan türküler, kanallarda görünmeyi varoluş nedeni saymalar, sistem partilerine birkaç temsilcilik için biatlar, televizyon kanalları kurmakla sorunların kendiliğinden çözüleceği anlayışları, resmi kurumlardan çeşitli faaliyetler için "kotarılan akçeler" başlangıçtaki kitle heyecanını dağıttı, eritti. Belki 20 yıllık mücadelede dernek siyasetçiliğini aşamayan, "Modernizmin Erittikleri"ne Aleviliğin katılışına seyirci kalan isimler, kadrolar Aleviliğin kendiliğinden yükselen dinamikleri önünde yerlerinde kalarak, kişisel şöhret olmayı Alevi varoluşunu kurmayla en hafifinden paralel sayarak bir engel oluşturmaya başladı.

Oysa bir Alevi "taşıdığı içsel değerleri aleni bir şekilde ortalığa saçmaz, görünür olmak istemez, kişisel tekamülü içinde izlemeyi tercih eder. (Alevilik-Bektaşîlik) mistiklerin inancın merkezinde olması ile ruhsal, mistiklerin doğal gerçekliğe olan sadakati vaaz etmesiyle de maddi yönü kuvvetli olan doğal bir inançtır. (...) Güç, kontrol, para, politika gibi unsurlar söz konusu yapı içinde önemsizdir. Çünkü yaşanan süreç bizzat ruhsaldır ve varlığın kendisi ile Rabbi arasındaki 'sırlarla' oluşur. Alevilik-Bektaşîlik kanaatimizce ruhsal bir öğretilerdir ve ancak mistik şahsiyetleri üzerinden anlaşılabilir. Yine mistik şahsiyetler söz konusu yol içinde hiçbir çıkar gözetmeksizin hizmet ederler. Hizmetleri boyunca da yol içinde doğal yaşam pratikleri sergilerler. Bir dergaha çekilip ayrı bir ruhban olmazlar, ait oldukları toplum ne yapıyorsa ona benzer işlerle iştigal ederler. İnanç biçimleri ne zaman organize hale gelirse o zaman ruhsal kaynağıyla bağlantısını tamamıyla kaybeder ve insanın manevi ihtiyaçlarını doyuma ulaştırmak yerine kendi çıkarı için kullanan dünyasal ve maddesel bir kurum halini alır." Işık 2010: 205, 206 - Ulsars.HBV. Semp. Bil. içinde-.)

"OKUNACAK EN BÜYÜK KİTAP İNSANDIR"

1990'da yayınlanan bir kitap o güne kadar yayınlanmış çalışmalardan bir konuya önemle yer vererek ayrılıyordu: Aleviliğin dinsel sorunları. Temel sorununun bize doğru konulmasına rağmen, temel sorunun kapsamının, başlıklarının, içeriğinin kavranamamış olmasından dolayı "dedelik kurumunun kendini yeni ortama uyduracağını düşünüyorum. Bu yenilenmeye büyük yardımcı olacak, ayrıca bundan çok daha önemli işlevleri üstlenecek adım, Alevi toplumunun tepesinde bir yönetici kurumun oluşturulmasıdır;" (Yörüköğlu 1990: 276.) diyerek temel sorunla ilgisini ve ilişkisini de koparıyordu. Bu çıkış noktası, eski TKP Londra çevresinin yayını İşçilerin Sesi'nden yurtdışında, yurtiçinde çıkan dergilere, biriki yayınevi yayın programlarından holding dergilerindeki röportajlara kadar tekrarlanarak canlı tutuldu. Süreli bir yayın etrafında örgütlenme önemsendi. Alevi dedeleriyle, özellikle Ulusoylarla ilişkiler kurulmaya çalışıldı. "Alevi-Bektaşî" derneklerinin, yerelliklerinin, topluluklarının düzenledikleri Alevi ulularını anma etkinliklerine katılımcı, panelist gönderildi. Bu çabalar elbette Alevilik açısından muhteşem bir çalışmanın başlangıcıydı. Karaca Ahmet, Merdivenköy gibi eski Bektaşî tekkeleri çevresinde örgütlenilerek kültürel, felsefi, dinsel çalışmalar elbette alevi hareketi içinde yankılanacak, bu yolun kendi sorunlarını fark edip bunlara çözümler bulacak insanları yaratacak. Her örgütlenmenin hakkı olduğu gibi Yörüköğlu çevresi de çalışmalar ve ilişkiler için kimseden izin alacak değildi. Nasıl hiçbir resmi, sivil çevre kimseden izin almadan çalışıyorsa, örgütleniyorsa bu faaliyetlere girmek herkesin hakkıydı.

Ama devrimcilerle Alevi tabanın buluşmaya başlayıp Aleviliğin haldeki durumu, sorunları, çözümleri konusunda tartışmaya başlanıldığı bir dönemde Aleviliği dağıtanların solcular, devrimciler, sosyalistler olduğu tespiti hayatın hangi gerçekleriyle örtüşüyordu? Parça bölük de olsa Aleviliğin talipleri ile Alevi kökenli devrimciler arasında yapılan bu tartışmaları göleyleyecek böylesi çıkışlar ne anlama geliyordu? Türkiye'de sağ siyasi kuruluşlar içinde yer almış dedeler, rehberler, aşıkların devrimcilere karşı böylesi argümanları yeni değildi. Kendilerine sosyalist diyen kesimler nasıl oluyordu da aynı argümanları seslendirebiliyorlardı? Yoksa Türkiye Alevilerini bir merkeze toplama stratejilerinin gereği, otorite görülen merkeze bir göz kırpmı mı vardı bunda?

1960 sonrası devrimci harekete katılan Alevi gençler, katıldıkları devrimci örgütlerin etkisiyle Aleviliği ellerinin tersiyle bir yana ittiler, reddettiler, küçük gördüler, alay ettiler. (...) Bu yeni devrimci olan Alevi gençler dedeleri çok köyden kovdular, çok köyde cem evlerini yıktılar.(...) [bu eylemler] yalnızca bazı bölgelerde kardeşi kardeşe, Aleviyi devrimciye küstürdü. Bu davranışların belirli bir etkinlik kazandıysa yörelerde ise sonuç etkin bir toplumsal gücü dağıtmaktan başka bir şey olmadı. (...) Belki [hataların] azı ozanlara, çoğu 1960-1980 arasındaki öğrenci temelli küçük burjuva karakterli devrimci hareketimize [burada kendilerini "küçük burjuva" görmüyor. Aksine küçük burjuva devrimcileri de içine alan sosyalist topluluğun doğal öncüsü olduklarını mülkleştirici bir yaklaşımla vurguluyor,]. Bu yirmi yıl boyunca halkın sesi olan ozanlarımız, halkı unuttular, öğrenci hareketine saz çaldılar. (...) Nihayet 1983'ten [Yüksek dikkat!] bu yana yeniden atarabın önüne koşulmaya başlandı." (Yörüköğlu 1990: 286, 287.)

Bu cümlelerin hafifliği kurgusal oluşundan belki. Kendileri maarif kolejlerinde burjuva, yüksek bürokrat ve orta sınıflardan gelen gençlerle birlikte öğrencilik yaparken aralarında böyle mi konuşuyorlardı? Belki o yıllarda "yurtdışında yaşayan göçebe işçi sınıfı sosyalistleri"nin gündeminde böyle konular vardı. Ama Türkiyeli Alevi gençlerden devrimci hareketlere katılan öğrencilerin kesinlikle böyle bir gündemi olmadı. Aksine komandoların, resmi sivil ajanların silahlı saldırılarına karşı sırf Alevi oldukları için hedeftiler. Hayatta kalmak, okullarına devam edebilmek, yaşadıkları gecekondu mahallecilerini "Berci Kristin Çöp Masalları"ndan temizlemek, yoksul köylerinden, yoksul ailelerinden hiçbir destek alamadıkları koşullarda Çorumlusu, Malatyalısı, Tuncelilisi, İzmirli ayakta kalabilmek için dayanıştılar, paylaştılar, direniştiler. Bizim bildiklerimizden, duyduklarımızdan Battal Mehetoğlu, Hüseyin Cevahir, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, İbrahim Kaypakkaya, Ulaş Bardakçı mı "cem evleri yıktı, Alevilikle alay etti?" Bunların çevresinde böyle bir örnek görüldü mü, duyuldu mu? Üzerlerindeki faşist baskılardan dolayı onların "aleviliği yıkma arzularına" hiç sıra geldi mi?

Hem Aleviliğin "cem evi" diye açık bir ibadethanesi nerede, ne zaman oldu? Biliyoruz, birkaç yerleşim yerinde misafir evi, köy odası diye "sırlanan" cemlerin yapıldığı yapılar vardı. Bahsedilen dönemlerin dikkatli gazete okuyucuları olarak bunlardan yıkılanların haber yapıldığını hatırlamıyoruz.

Ozanlar -İhsani, Nesimi, Reyhani, Emekçi, Ali Asker...- öğrenci gençliğe saz çalmayıp da yurtdışına resital "vermeye" mi gidecekti? Hem kentlerde devrimci gençliğe katılan gençler, Alevi geleneklerinin güçlü olduğu, büyüklerin sözlerinin dinlendiği belki de artık sadece kısa süreliğine ziyarete gittikleri bir kırsal yerleşimde dedeleri kovacak gücü nereden buluyorlardı? Halikarnas Balıkcısı'nın, Maviciler'in, Anadoluocuların coğrafyasından başka yer tanımayan okumuş-yazmışlar bu rivayetleri nereden derliyorlardı? Akhisar'a tütün mitingine, Söke'ye toprak işgaline, Rize'ye çay, Ordu'ya fındık mitingine koşan devrimci gençlerden başkaları mıydılar? Tuslog'da, Kavel Kablo'da grev çadırlarını koruyanlar, 15-16 Haziran'a coşkuyla katılanlar bu devrimci gençler değil miydi?

Ama göçmen sosyalistliğin, göçebe sosyalistliğin değil, sol kültürel hayatı -radyo programcılığı, gazete yazarlığı, dergicilik, yayınevi sahipliği, editörlüğü; galeri sahipliği, edebiyat ödülleri jüriliği yoluyla - çekip çevirdiği o yıllarda ödüller verilerek yayınlanan kitaplar, yazılar, radyo programlarından bazılarını hala hatırlıyoruz.

-Benden duyma, benden öğrenmiş olma da, Dede gelecekmış, içerlerden. Onu bekliyorlar, onu konuşuyorlar. Senin gelmen ne de olsa tedirgin etti.

[Hamza Amca, yazarın kılavuzu.]

-Tedirgin edecek ne var? (...) 'Bir sofranın kaşığı, bir koyunun aşığıyız.' Sen bunların kafasını aç, gelecek Dede benim işime daha çok yarayacak. [Yazar, aynı zamanda radyo programcısı.]

(...)

-Niye gezer bunca yeri? Yol parası, gezme, yeme-yatma işini neyle yürütüyor Dede'miz, dedim. Bu soruları (...) ağızlarından almak için soruyorum, bir kanıt olsun, bir delil olsun diye. (...) Türklerin, bizim ünlü bir gezginimiz, (...) Evliya Çelebi... "Hacı Bektaş'ın gölgesine sığınan, dervişlikle, dedelikle, çelebilikle ilgisi olmayan birtakım kimseler, uydurmalar Anadolu'daki bir kesimdeki Alevilerin arasına girerek çıkar sağladılar, sağlıyorlar... [trnak açık kalmış.] Buna ne dersiniz? (...) [Öğretmen yazarı destekliyor, aydın dayanışması sergiliyor...]

-Ne verdin de alamıyorsun öğretmen bey, kaç kuruşun gitmişse bu yolda [Hakullah], söyle de geri verelim, dedi. [Öğretmen Alevi, ama aydın olduğu besbelli!] (...)

- (...) Dede'm ben de bir soru sormak isterim. [Yazar kibar, radyo programcısı Türkçesi: dede büyük harfli ve kesmeli.] Alevilik dediğimiz nerden başlar, nereye ulaşır, siz nerden gelirsiniz, (...)

-Bunları size okutmadılar mı devletin okullarında, dedi. Düzgün konuşuyor, şaşılacak derecede düzgün. (...) Öyleyse sen git devletine söyle de okutsun size Bektaşiliğin içini-dışını. [Dede malını iyi tanıyor. Yazarı gönderdiği yer ne kadar anlamlı!]

- Hala can kıзма, bişey dediğim yok, şuraya niye toplandınız dedim de...

- Nereye yazacaksan yaz, adım Esme, yaz bildiğin yere [yazar gazeteciliğiyle dolaylı kurduğu baskıyla yetinmemiş görünüyor. Bir de doğrudan "yazıyı işaretliyerek -şerifin yıldızı yetmez, silahımı imler bu gibi filmlerde- tehdit savurmuş olmalı]. Biz oraya gittik baktık ki 'gerçeklerin' ardından bişey çıkıyor mu? Haaa. (...) (Kaftancıoğlu 2003 içinde: değişik sayfalar -Hakullah 1972, Karacan Röportaj Yarışması Birincilik Ödülü.)

"Şah düvesi, şah boğası" denen iki genç sığır semah yapılacak yerde fır dönüyor. Mürşit ,pek de duyulmayan, anlaşılmayan bir şeyler söylüyor. "Mümine helal/ Münafığa haram ola!./Lokmamız, kurbanımız kabul ola! Ali darında yardımcımız ola!.." seçebildiğim bunlar. Çok iyi anladığım şu: Ağızlarına bu kış ilk kez et alacak olan bu topluluk, anlatımı, yazımı olanaksız bir istekle, saygıyla, sevinçle, sessizlikle kurban niyazı yaptılar. Bir lokma ete yapılan niyaz, ne Allah, ne Muhammed, ne Ali niyazıyla tartıya konurdu. (Age. s. 108.) Sazlı-sözlü, atmalı, dokunmalı, bana kalırsa hiç de kötü olmayan bir eğlence gecesiydi. Etler pişkin pişkin koku salıyordu. (...) Çiftler oturup çiftler kalkıyordu semaha. (age. s. 121.)

Alıntılar uzun oldu. Uzun olacak. Kaftancıoğlu [Garip Tatar] da Yörükoğlu'nun çevresinden. Dönemeç isimli öyküsüyle 1970 "TRT büyük ödülünü" almış. Hatta Yörükoğlu da 1971 faşist rejiminin ayak seslerinin duyulduğu o günlerde TRT.de programcı. Yörükoğlu programcılığı bırakıp Ocak 1971'de yurtdışına çıkıyor. [Özel istihbarat yoksa ne öngörü be! Gerçi devrimci mücadele dayandığı kesimin olanaklarının çok üzerinde bir güçle sürmektedir.

Bu mücadeleye karşı kırk güne kalmadan 12 Mart 1971 faşist programı uygulamaya konulacaktır. Bunu her kesimden insanlar beklemektedir.] Önce SBF'de yarım kalan lisans eğitimini Londra'da tamamlıyor. Sonra da hemen Moskova'da doktora başlıyor. ["Küçük burjuva devrimcileri" süreç avlarında kovalanırken, yakalananlar işkencelerle sorgulanırken, mahkemelerde idamla yargılananlar varken, yaralı yakalananlar işkencelerde öldürülürken... yani 12 Mart Faşist Dönemi'nde mekan değiştirerek buradakileri o günde ve 1990'da eleştirebilmek. Böyle bir eleştiri hakkı vardysa bile minnacık bir parçası göçmenlere düşe miydi!]

1980 öncesi sıcak mücadelede, Aleviler üzerinde büyük bir katliam yapıldığını, devrimci hareketin bu katliamı önlemekte başarılı olmadığını, buradan çıkarmamız gereken çok önemli dersler olduğunu biliyoruz. Devrimci hareketin, yerel faşizmin saldırısı karşısında yetersiz kalışı 1980 yenilgisinin de ipuçlarını taşıyordu. (...) Tarihimizin gerçeği olarak Bektaşilikle Marksistlik aynı kanalda birleşmiştir, halef-selefitir. Din çerçevesinde bir isyan ideolojisi olan Alevilik (...) ülkemizde sosyalizmin dünüdür. (age. s.309.)

Büyük kentlerin gecekondu mahallelerinde, Malatya'da, Sivas'ta, Maraş'ta, Çorum'da "küçük burjuva devrimcileri" paramiliter ve resmi faşist çetelere karşı direnirken; binleri hedefleyen katliamların hedeflerini bozarken, hiç olmazsa yurtdışından direnenleri suçlayan yazılar dikte ettirilmeseydi. Bu Alevi yerleşimlerini savunan TDKP, Devrimci Yol -İzmir, İstanbul, Ankara, Çorum, Malatya, Sivas'ta-, Devrimci Savaş -Maraş'ta-, Halkın Devrimci Öncüleri, Devrimci Sol, Halkın Yolu -Malatya'da- direnenlerini hiç olmazsa dedelere "cemevlerini yıktılar" diye şikayetlenmeseydiler. Yıllar sonra "Bektaşilikle Marksistliği" birleştirmek kolay olabilir. Ama "isyan ideolojisi" olarak yazılan Alevilik, dünyanın sosyalizmi olmadığı gibi günün de sosyalizmi değildir. "Devrimci hareketin" selefi sayılmaya ise bir itirazı olabilir. "Küçükburjuva devrimcilerinin" çoğusu Alevilerin çocukları olduğundan bu saptamalar onları acılı da olsa güldürür.

Türkiye'de yayın dünyasına, gazetelere dış komünist partisinin o yıllarda azımsanmayacak bir etkisi vardı. Biz Alevi gençler bizimle dalga geçilen kitaplara, gazetelerdeki dizi yazılara para ödüyerek okuyoruz. Bilgiye açız. Sosyalistlere, komünistlere kulak veriyoruz. Onlar birincilik ödülleri alıyorlar. Yazmayla, bir metin oluşturmayla at yarışlarını karıştırmaya başlıyoruz. Zihinlerimiz karışıyor; ama okuyoruz, izliyoruz, tartışıyoruz.

Bizce Aleviliği "devrimci öğrenci gençliğin" dağıtmasını engelleyemeyen işçi sınıfı öncü devrimcileri birinci dereceden sorumludurlar. Eğer böyle bir olgu -dağıtma- kurgusal da olsa Ulusoylar'a -evet, Londra'da bu aile üyelerinin bazılarıyla yapılan görüşmeler kitapta aktarılıyor- ve sağcı alevilere doğru dönülerek ileri sürülebiliyorsa.

"Sözün gönderilene yönelmesi son derece önemlidir. Aslına bakılırsa, söz iki yönlü bir edimdir. Sözü belirleyen, hemkimin sözü olduğu hem de kimin için söylendiğidir. Söz, tamamen konuşucu ile dinleyici, gönderen ile gönderilen arasındaki karşılıklı ilişkinin ürünüdür. Her söz "birisi"ni "öteki"yle bağıntılı olarak anlatır." (Voloşinov 2001: 147.)

İŞÇİ SINIFI SOSYALİSTLERİNİN BERLİN DUVARI YIKILIRKEN ALEVİLİĞİ KURTARMA PROGRAMLARI

Aleviliğin sorunlarından bahsetmek, yukarıda değindiğimiz gibi Aleviliğin en başta dinsel sorunlarından bahsetmektir. Aleviliğin sorunlarını yalnızca siyasi sorunlar, örgütlenme sorunları olarak algılamak bu temel sorunu görmezden gelmek demektir. Zaten bu coğrafyada eski yeni bütün iktidarların en başta yaptıkları budur: görmezden gelmek. Alevilik diye dinsel bir olgu yoktur. Alevilik cühelanın, eğitimsiz kalmış dağlı göçebelerin islami bilmemekten doğan ilkel dinsel düşünce, gelenek ve uygulamalarıdır. İktidarlar böyle olmasını arzuladıkları için dağlıları, şimdilerde de kent varoşlarını, kente uzak toplu konutlu semtleri doldurmuş onların çocuklarını örgün ve yaygın olarak islami bir eğitimden geçirecek islami yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Bu yüzden onların çoğunluk olarak oturdukları yerleşimlere Yavuz Sultan Selim Mahallesi gibi isimler verilmekte, köylerine camiler kurulmakta, imamlar atanmakta; dedeleri DİB, H.B. Araştırmaları Merkezi, Üniversiteler gibi kurumların düzenledikleri toplantılara evlerinden arabalarla taşınmaktadır.

Alevi kişilerin elbette geçmişten bu yana "tanınmak" diye bir sorunları olmuştur. Hele değer verilmek, hele devletin kurumları, biliminsanları tarafından sözü dinlenmek, aranılıp hatırı sorulmak gibi olgular başta dedelerin gönüllerini fethetmektedir. Babalar için bu o kadar etkili olmamaktadır. Zaten babalar azınlıkta olmalarına rağmen devletle aynı tarihi paylaştıklarından taltife, öğülmeye, tanınmaya, akçelendirilmeye alışkın bir gelenekten gelmektedir. Ama unutmamamız gereken nokta, bu kişisel kimliksel tanınmanın devletin alevi politikaları doğrultusunda, "aleviliğin islami eğitimi geri kalmış kesimlerin" bilmemekten kaynaklı ilkel hurafeler yağması doğrultusunda işletilmesidir. Bunu kabul eden bir dede, bir alevi dedesi alevi olarak kalmış olabilir mi? Bunu kabul eden bir alevi akademikerin alevilik üzerine yazdıkları konuyla ne kadar ilgilidir? Bunu kabul eden bir politikacının partilerindeki faaliyetleri aleviliğin siyasal sorunlarıyla ne kadar ilgilidir? Bunu kabul eden derneklerin faaliyetleri alevi haklarının alınmasıyla ne kadar ilgilidir?.. Alevilik gösteri cemlerinde rol kesen dedeleriyle Kanada'da "Kızılderili Parkı"nda çadırında ziyaretçilere poz veren reis kılıklı modellerin Kızılderiliğini çağırıyorlarsa, vebalı -babalı- bunlara alet olanların değil mi? Devlet, dernek, vakıf nasıl olsa birilerini bulacaktı, demek; bu tekil babalı ortadan kaldırır mı?

Diyelim ki bu alanlardaki girişimlerle alevilerin tanınması, devlet tarafından istenilen çerçevede yeni oluşumlar kurulması, bunların ödeneklerinin devlet tarafından karşılanması, dinsel eşitlik anlayışının kabulüyle Hanefiliğin yararlandığı bütün olanakların Aleviliğe bahşedilmesiyle Aleviliğin dinsel sorunları ortadan kalkacak mı? Yoksa alevi din adamlarını ilahiyat fakültelerinde Hanefi fikhı, kelamı, içtihadıyla devletçi, tarikatçı, Alevilikten hiç hazzetmemiş, bundan sonra da hiç hazzetmeyecek olan "bilimadamları" mı yetiştirecek?

Devlet alevilerden ne bekliyor acaba?

(...) taleplerin karşılanmasını Alevilerin bir inanç topluluğu olarak farklılıklarını "kabul edilebilir" bir tanımla meşrulaştırmaları koşuluna bağladığı görülmektedir. (...) Alevilerin hem inkar eden tektipleştirici bir Alevilik tanımlarını yapıyorlar gayreti dikkat çekmektedir. (...) Aleviliğin temel kurumları ve Alevilerin iç konuları olarak görülmesi gereken kimi konular devlet merkezli bir kurumsallaştırma hedefi doğrultusunda tartışma konusu yapılmaktadır. (Büyük Alevi Kurultayı Sonuç Bildirgesi : s. 4. 15-16 Ocak 2011, HBV. And. Klt. Vkf.)

Aleviliğin -iç konular denilen- temel sorunu dinseldir. Ortalıkta görülen alevi politikacı, dernekçi, yazar, televizyon programcısı vb. tiplerin çoğunluğu Alevi inancının gerektirdiği hiçbir ibadeti yapmamaktadır. Bu önderlerden kaçının yıllık görgüsörgüden geçtiği, kaçının yola ıkrarlı olduğu, kaçının ibadetlere giriş için birinci zorunluluk olan yolkardeşinin olduğu, kaçının yıllık kurbanlarını kestiği, kaçının karınca karınca yol hakkını verdiği belli değil mi? Alevilik bir inançsa, bir dinse, bir tarikatsa, bir yolsa, bir her neyse tanımdan önce bu yolun bir tapınması, bu tapınmanın gerekleri, bir etiği, bir politikası, bir ideolojisi, bir ekonomisi, bütün bunların bir sonucu olarak bir örgütlenmesi yok muydu? Bugün bunlar olmadan ortada kalan Aleviler mecliste birinci siyasi parti olsalar, hükümeti kursalar bu sorunları çözebilirler mi? Yoksa merkezi bir devlet aleviliği mi örgütlerlerdi?

"Yapılması gereken, herkesin Dergah'a başvurmasıdır. Derneklerin de, dedelerin de. (...) Dergah'sız Alevi-Bektaşî yolu olur mu? Kimse kalmadıysa bizler varız [Nerede?], gidelim ardına dizilelim. [Postnişini kastediyor. Tövbe! Arkasına dizilinen seccadenişin/imamdı galiba.] Dedeler mutlaka bir merkezden gönderilmelidir. 1992 yılına ait böyle bir icazeti gözlerimle gördüm. Dergah icazet veriyor. [Postnişin Londra'ya icazet götürmüş olmalı. Ama bunun sonucu müthiş olmuş. Peki ne zannediyordunuz ki, görünce gözleriniz faltaşı gibi... İnsan bu asitanenin 1502'den beri bağlarına icazetler yazdığını ve bağlı hankah, dergah ve zaviyelere halifeler atadığını okumadıysa bile tahmin edemez mi? Çünkü merkez demek mühürlü demektir. Öziir!] Dergah dendiği zaman posta oturan kol önemlidir. (...) baş dede (postnişin) de soydan gelir. İnançlarla gelişigüzel oynayamazsınız." (Yörükoğlu 1994: 445, 446, 447.) Merkeze tapan merkezçiler, neden Alevileri doğrudan DİB.na bağlamayı savunmazlar ki. Hem onların önemli atama "kararnamelerinde" merkezin en tepesinden aşağıya doğru bir sürü mühür ve imza görebilirler. Bizce devletin de istediği bu. Ve bunu yazarın ardılı -halifesi, ardası- da biliyor ki, 10-11 Eylül'den 7 sene önce yazmış olduğu yazıyı dergahta birlik toplantılarına göndermiş:

Bu etkili devlet kurumu [GÜ. Türk Kültürü ve HBV. Araştırmaları Merkezi], çok uğraşmalarına, hatta çeşitli vaatlerine karşın HBVD'nı ele geçiremedi. (...) [Bu başarısızlık] Dergah Postnişini, yani ecdadının postuna oturan değerli Mürşid V. Ulusoy'un aydın, ilerici ve bilinçli kişiliği, uygunluk ve bilgi düzeyiyle birlikte büyük sezgi gücü sayesinde. [Mürşid uçmaz ama mürid uçura mı! Dergahta hemen birleşmemiz için tehdit şöyle devam ediyor:]Ama peşini bırakmış değil; her fırsatta onlardan çağrılar alıyor ve çeşitli bahanelerle sıkça ziyaretinde bulunmayı sürdürüyorlar. [Eh mürşid de iadei ziyaretlerde bulunuyor galiba. Bunu DİB Makalat'ındaki resminden, onlara Makalat'ı temin etmesinden ve SDÜ.deki islamcıtürkçülerin "bilimsel" sempozyumlarına katılmasından anlıyoruz.] (Kaygusuz 2004: 1 ve 10-11 Eylül toplantısına gönderilen bildiri.)

Bu dinsel sorunu elbette kentlerdeki köy derneği çevresinden insanlar da fark ettiler. Önce yılın belli günlerinde köylerine taşınarak Abdal Musa cemi, görgü cemi, adak kurbanı vb. cemleri düzenlediler. Dedeleri yoksa bir zorunluluk olarak başka ocaklara başvurdular. Böylesi uygulamalar Alevilikte "izin verilmemiş" uygulamalardandı. İbadetsiz kalmaktansa "yeniliğe" başvurarak bir sorun çözülmüyordu. Böylesi sorunlar karşısında bulunan çözümleri izleyemedik bile. Sorunların Aleviliği incitmeden -yani onu Alevilik olmayana değiştirmeden- çözümünü merkezi değil ama yerelliklerde, ocaklarda olanaklıdır. Aleviliğin dillendirilen hiçbir sorununda ocak inancı, ocak kutsallığı, ocak örgütlenmesi temel olarak kabul edilmeden yol alınmaz. Çelebiler kendilerini başka tarikat ya da yolların başı olarak sunmalarına rağmen -bu ideolojik, politik, ekonomik nedenlerle yapılan bir sunudur- Alevi ocaklarından biridir. Taliplerinin yaşadığı yerleşim sayısı, toplam nüfusu açısından kıyaslanınca büyük ocaklara -Hıdır Abdal, Garip Musa, Ağuçen, Baba Mansur, Yanyatır, Celal Abbas..." göre de oldukça mütevazî bir ocaktır. Bir merkez oluşturmak tarihte her zaman sömürgeci, sömürgeci, devletçilerin ideolojisi, politikası olmuştur. Kolay olan merkez oluşturmaktır. Cazibe merkezi merkezdir. Ama Alevilik özgürlük, eşitlik, dayanışma, direniş, haksızlığa boyun eğmeme vb. ise bir merkezle işi olamaz. Bütün böylesi teorik açıklamaların yoksulluğu Türkiye Aleviliğinin ocak yapısının somutu bilinince apaçık ortaya çıkar. Yörükoğlu ve çevresi sosyalist blokun kollamasından kurtulamadan kendilerini kollayacak "merkezi efendiler" kurguluyorlar.

İşte bunlardan dolayı yapmamız gereken bir tartışmaya, son yıllarda korkup kaçtığımız bir tartışmaya bizi iten Yörükoğlu çevresinin Aleviliğin dinsel sorunlarını cesaretle yazması önemlidir.

Bin yıl çok değişik koşullarda varlığını koruyan bir yığın, öyle 30-40 yılda çözümlenip gideceğini düşünmek anlamsızlık olur. (...)

Dedelik kurumunun kendini yeni ortama uyduracağını düşünüyorum. Bu yenilenmeye büyük yardımcı olacak, ayrıca bundan çok daha önemli işlevleri üstlenecek adım, Alevi toplumunun tepesinde bir yönetici kurulunun oluşturulmasıdır. (...) (Yörükoğlu 1990: 276.)

Alevi toplumunu özüyle, Hacı Bektaş düşüncesiyle uygun bir zeminde geliştirebilecek bir kurul oluşturulmalıdır. Yıl içinde belli aralarla Hacı Bektaş'ta toplanacak bu kurulda, her biri bir ocağı temsilen gelen 12 üye, Bektaşiliğin düşünsel kaynaklarını hakkıyla bilen bilim adamları, Alevi özünü dinsel çarpıtmaya boğmadan yaymakta olan ünlü halk ozanları, Hacı Bektaş soyu Çelebilerin başıyla birlikte yer almalıdır. (...) böyle bir kurul hem Aleviliğe, hem sömürüden, kula kulluktan kurtulmuş bir Türkiye'nin yaratılmasında ölçülemez bir katkı yapar. Alevilik sorunu, toplumumuz ve devrimci hareket açısından bir din sorunu değil, temel insan hakları ve demokrasi sorunudur. (Age: s. 303-304.)

Bu bölüm kitabın daha sonraki -genişletilmiş, geliştirilmiş 1992, 1994- baskılarında yer alıyor. Bunun burada önemi yok. Ama yukarıda anlatılanları tartışmalarımızda zor da olsa açık olarak anlamlandırabilen bir arkadaş çıkmadı. Çünkü Alevi toplumu kimdir? Toplumun tepesinde bir kurul oluşturulsa bile bu kurul aleviliği erimekten, sünnilik içinde yitip gitmekten nasıl kurtaracaktır? Devletin son çare olarak ipe un sürme babından; çünkü diyanet uzmanları aleviliğin bütün süreleriyle biraraya gelemeyeceğini bilir. Veleki geldi, buna sevinir. Çünkü sürelerini yitirmiş bir Alevilik artık bir bulvar dimidir, - isteyebileceği bu kurul büyük bütçelere sahip olsa da devletin din anlayışının, laisizmdışı uygulamalarının, Alevi topluluklarından meşrebi Alevi, gidişatı Hanefi bir toplum yaratma politikalarının kısaca Aleviliğin Hanefizasyona tabi kılınması dışında ne işle uğraşacaktır?

Hacı Bektaş düşüncesi nedir? Alevi[liğin] "özü" nedir? Kurucu kurul neden Hacıbektaş'ta toplanmalı? 300'e yakın ya da daha fazla Alevi ocaklarından 12 temsilci neden ve nasıl seçilmeli? Bu seçimi kim yapacak ve öteki ocaklara nasıl kabul ettirecek? Ocak sistemi 2011 yılında gerçekten çalışıyor mu? Ocak bir sistem mi, yoksa kendi içlerinde bağımsız, otonom (muhtar) yapılar mı? Bektaşiliğin düşünsel kaynaklarını hakkıyla bilen biliminsanları kimlerdir? Bektaşiliğin düşünsel kaynaklarıyla Aleviliğin ilişkisi nedir? Alevi özünü dinsel çarpıtmaya uğratmayan meşhur ozanlar kimlerdir? Hacı Bektaş soyu Çelebilerin başı kimdir? Bu kurul Aleviliği mi, Bektaşiliği mi örgütleyecektir? Yoksa "İslamın özünü, öz İslamı" mı? Murat ikisini örgütlemekse bu kurul Babaganlara, Alevi ocaklarına, hele ocak taliplerine nasıl "merkezlik"ini kabul ettirecektir? Böyle bir kurul sömürüyü ortadan nasıl ve neyle kaldıracaktır? Merkezi oluşturmak sorunları tanımanın, çözmenin neresindedir? Hele de Alevilik sorunu toplum açısından "bir din sorunu" değilse neden 12 Alevi ocağı, Bektaşiliğin düşünsel kaynaklarını hakkıyla bilen bilimadamları ve "Çelebilerin başı"nın yer alacağı örgüt şemaları oluşturuluyor ki? Siyaset içinse "devrimci hareketimiz" ve onun London City Center'ı hala yok mu?..

Tartışmanın, yazının konusu doğrudu. Ya içi, söylemi, sözü? Bir an cümlemiz sustu, nutkumuz bağlandı. Nasıl olsa biz hiçbir merkezde yer alamayacaktık. Merkezi efendilere bırakalım ve onlara merkezi efendi adını taktığımız tekil tarihsizliğimizde bir 40-50 yıl geçermişti. Ne diye bu soruların altında ezilecektik ki! Yaşayacaksak inancımızı kadimde, geçmişte, yakın geçmişte olduğu gibi yerellikte yaşayacaktık. Din için bir merkeze hiç de ihtiyaç yoktu. Varsa bile buna devletli yapıların ihtiyacı vardı. Bizce Aleviliğin olmazsa olmazı "(...) genellikle devlet iktidarı ile uyumsuz sosyal çevrelerin ideolojisini teşkil etmektedir;" (Su 2009: 88) de yatmaktaydı. İktidarlardan varoluşunun tanınmasını, varlığının ayakta kalması için akçelenmeyi dile(n)mekte değil.

Yörükoğlu "devrimci hareket"i [parti]nin ordularına yolu şöyle işaret ediyordu.

İşçi-devrimci hareket bu 800 yıllık geleneği içine almalı, içinde eritmeli, bu arada ondan da öğrenmeli, bu gelenekle birleşmelidir. Aleviler arasında sosyalist kazanmak, işçi hareketi için çok önemli bir hedefdir. (...) Marksist kendi çarpıştığı ülkede haksızlığa başkaldıran geleneğe sarılmak zorundadır. (Age. s. 308.)

İnsanın bizi -yanlış anlaşılma, üçbeş kişiyi kast eyledik- içine almak, bizi içinde eritmek isteyen hareket, örgüt kurum gibi şeyleri duydukça Aleviliğin dipdiri olduğuna, hiçbir sorununun olmadığına inanması geliyor. Bu rolü en başta alevi dernekleri ve onların liderleri oynamıyorlar mı? Abant çıkartması görüntüleri bunu belgelemiyor mu? Tıpkı her seçim öncesi dernekçi liderlerin siyasi parti temsilcileriyle oturdukları yemekli toplantılarda oynadıkları roller? Olmayan bir toplumun temsilinin temsili -oyun olarak, bir tiyatro eseri olarak temsil- aleviliğin dinsel sorunlarından hangisini çözebilir ki? O zaman bütçe görüşmelerinde düşecek AP hükümetini kurtaran Alevi milletvekillerini, MHP ile kişisel pazarlığa oturan dedeleri, yazarları; kış günü "milleti" meydanlara toplayıp "kime oy ver'ceğinizi siz biliyorsunuz değil mi?" diye soran ezelden ebede başkanları kimse ayıplamasın! Gene de ayıp olan şeylerden sadece biri temsilin temsiline dadanıp ömür boyu onun dışında bir rol kabul etmemek ola mı!

ALEVİ POLİTİKALARI MERKEZİ İSTANBUL'DA BİR YAYINA KAVUŞUYOR: SERÇEŞME AĞUSTOS 2004

Serçeşme'nin çıkışında bir güncelleme görünmüyor. İlk sayıda Londra'dan yazan İ. Kaygusuz, yıllar önce Yörükoğlu'nun yazdıklarını kendi üslubuyla tekrar eder:

Birlik Olmanın Yolu Hacı Bektaş Dergahı'ndan Geçer

Bugün Alevi demokratik kitle örgütleri, Cem ve kültür merkezleri, dernekleri, vakıfları, federasyon-konfederasyon, birlikler ve diğer kurum ve kuruluşlar tam anlamıyla kaosu, karmaşıklığı yaşamaktadır. İnançsal ve düşünsel yorumlarda olsun, siyasal duruşlarda olsun genel birlik sağlayamadıkları için savrulup duruyorlar. Bununla da kalmıyor, yapay zıtlıklar-çelişkiler yaratılarak kavgalar yaşanmaya başladı.

(...) bu savrulma ve karmaşıklık karşısında devlet alabildiğine memnun görünüyor. (...) Yine Alevi örgütleri çevresinden bir sonuncular var ki, en tehlikelisi olanlardır. Bunlar, hem devlet ve iktidarla sıcak temastalar, hem da yukarıdaki görüşlerin her biriyle farklı mekan ve zamanlarda karşılaştıklarında (...) kendileri gibi düşündüklerini söylemekten çekinmeyen (iki yüzlü değil) çok yüzlüler, yani yüzüstler takımı. (...)

Bizce artık, Alevi-Bektaş toplumunda birlikteliği ve merkezleşmeyi sağlayamayan siyasal duruşlar ikinci plana düşürülüp, kesinlikle inançsal yapı öne alınmalıdır. (...) Birlik olmanın çözüm yolu Hacı Bektaş Veli Dergahı'ndan geçer; Anadolu Aleviliğinin ve Alevilerin serçeşmesi, yani inanç ve bilim/bilgi baş pınarından. (...)

Hacı Bektaş Veli Dergahı ve Hacı Bektaş evlatlarından dönemin postnişini, yani onu-eccadını temsilen Mürşid postunda oturan ulu kişinin inanç önderliğinde birlik olmanın önemini kavrayamayan, (...) Alevi inancından H. B. V.yi bile dışlamaya çalışan Alevi örgütlerinin bu olumsuz yaklaşımlarına karşı devlet, Dergah'ta Alevi-Bektaş birliği sağlanmasının önemini, ancak kendisi açısından tehlikesini anlamakta gecikmedi. (...) Çünkü merkezleşen alevi toplumunun yaratacağı birlik gerçekten "iri ve diri" olur ve istemediği, desteklemediği bir parti asla iktidar olamazdı. (...)

Bu etkili devlet kurumu [GÜ. Türk Kültürü ve H. B. V. Araştırma Merkezi], çok uğraşmalarına, hatta çeşitli vaadlerine karşın H. B. V. Dergahı'nı ele geçiremedi. (...) Dergah postnişini, yani eccadının postunda oturan değerli Mürşid Veliyeddin Ulusoy'un aydın, ilerici ve bilinçli kişiliği, olgunluk ve bilgi düzeyiyle birlikte büyük sezgi gücü sayesinde. (...) Bir kez daha yineliyoruz: Devlet, (...) ziyaret girişimlerini sıklaştırıyor. Yoksa bizim gibi HBV. evladı Postnişini Mürşid bilerek saygılarını sunmak için değil. (...) Dergah'mıza sahip çıkarak orada birlik olmayı sağlamazsak, bu parçalanmışlığı-savrulmayı ve kaosu hiçbir zaman aşamayız.

(...)

Alevilik inanç ve toplumsal örgütlenmelerine piramidal bir biçim kazandırılması, Alevilerin birliği için bu önkoşul olmalı. (...) Önce bir yayın organı (örneğin Serçeşme Dergisi) bu hizmeti üstlenerek, tüm alevi kurum ve kuruluşları ikna edip katılım ve katkılarıyla Hacı Bektaş ilçesinde, bir "Alevilik Bilimsel Üst Kurulu" toplanmasına önayak olabilir. (...) Temsilciler sadece "Dergah'ta Birlik" temelinde önerileriyle gelmelidir.

Özgirişimi, (...) "Alevilik Bilimsel Üst Kurulu" ele almalıdır. Hazırlayacağı proje çerçevesinde [bunu 2011'de YAY olarak adlandırdılar: Yeni Alevi Yapılanması.] devletten destek istenmelidir. Proje desteğine olumsuz yanıt alındığı takdirde ilk genel seçimde "Hak Muhammed Ali'yi seven boş oy kullansın!" benzeri Alevi söylemleriyle toplu protesto sağlanmalıdır.

A.-B. İnançlı Zenginler Sorumluluk Almalıdır (...) (Kaygusuz, Serçeşme 1, Ağs. 2004; www.

Hacibektaşlılar.com'da 24. 1. 2008 tarihli kopyalayapıştır yazı. -yazım hatalarına dokunulmadı-)

Bu sayıda Veliyettin Ulusoy, Esat Korkmaz, A. Koçak vb. yazarlar konunun başka yönlerine değiniyorlar. Güncelleme yapılmadan her sayıda aynı konu tekrar edilir. Birkaç örnek vererek geçelim:

" (...) bu birliğin zeminini döşeyebilecek tek merkez HBV. Dergahı'dır. (...) inanç ve görüş birliği ancak ocak-dede örgütlenmesinin bu merkez etrafında derlenmesi, merkezleşmesi ve yetkinleştirilmesi ile sağlanabilir (...) " buyurmaktadır. En çarpıldığımız kesim ise, "devlet eliyle uygulanan ayrımcılığa ve baskılara karşı direniştir. Tarihte bu işlevi dergah [hayret küçük harfle yazmış,] üstlenmiştir, ama bu görev ağırlıkla derneklere düşmektedir." (Dergahta Birlik, Serçeşme 17, 2005'te Esen Uslu [Esat Korkmaz'ın bu isimle de yazdığı söyleniyor.]

Neden Uslu? Dergah dirense ya! Direnişe tarihsel bir yatkınlığı yok muydu? Hem bakalım dernek önderleri dergahın askerleri olma [geçmişte bu rolü 1502'den beri açıkça yeniçeriler oynamıştı,] rol dağılımını kabullenecekler mi?

Dergi 2008 Ağustos'una kadar "Dergahta birlik" politikaları yürütür. Bu 4 yıllık dönemde dedelere ve derneklere karşı yaklaşımları ise şöyledir. " Serçeşme dergisininin Alevi-Bektaş toplumu ve onun geleneksel örgütlerinin önderleri ile ilişkisi bunlardan çok daha öte anlam taşıdı. A.-B. toplumunun [böyle yazmak bile birlikçiliğe hüccet olmalı,] ileriye doğru yürüyüşünde [geçmişte bunlara "ilerlemeci" derdik; ne isabet!] HBV. Dergahı'nın, etrafında derlenecek yol gösterici merkez rolü oynaması gerektiği inancı bu çalışmanın hep merkezinde yer aldı [yani merkezin merkezi!]. Tabanın, [dernekli

aleviler] bir öz savunma tepkisiyle pratik önlemler alınması için toplumun önderlerini harekete geçmeye zorladı. Bu zorlamanın sonucu geleneksel toplumun önderlerinin dergi yönetimine duyduğu güvenin yitirilmesi olarak yansdı. (...) Derginin yaşam döngüsünü bitiren bu gelişme oldu. (Uslu, Serçeşme 44, s. 2, Ağs. 2008.)

Esat Korkmaz dergiyi kapatırken bile "Hünkarımızla Buluşmak Sırrımızla Buluşmak Demektir" adlı yazısında " 'yol örgütlenmesi'yle yaşama geçecek olan Alevi-Bektaşî topluluğunun 'topluluk bilinci/inancı'dır"la ne olduğunu pek anlayamadığımız dergahı işaret ediyordu. Sahi dergah neydi? 1925'te dağıtılan Bektaşî örgütü mü, yoksa o örgütün yaşadığı mekanların binaları mıydı? Bildiğimiz kadarıyla Salih Niyazi'yle birlikte örgütten kalanlar Türkiye'de evlere çekilmişlerdi. Postnişinlik A. N. Baykal, B. Noyan, T. Erel ... tarafından yürütülüyordu. Merkezde birleşmenin adresinde mukim V. Ulusoy Bektaşî Postnişini mi, Alevi ocak dedesi mi, Çelebiler'in yaşayan ve kabul görmüş temsilcisi miydi? Sanki yuvarlayarak bizim anlamadığımız bir anlamlandırmayla "üçü bir yerde" gibi yazılıyordu. Bu yazılışın maksadına V. Ulusoy'un kaleme aldığı "Serçeşme'nin Yeniden Yapılanma Önerileri" adlı bildiride açıklık getirilecekti:

Bu birliği başarmak için hep birlikte kalpten inanmak ve aşk ile çaba sarf etmek gereklidir. Dedegan, Babagan ve Çelebi koluna mensup dede ve babaları, zakir ve rehber gibi hizmet sahiplerini bir araya getiren bu toplantılar umarız birliğimize hizmet eder. Veliyettin Hürrem Ulusoy Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişini. (Ulusoy2011: 21 Ocak tarihli Mersin toplantısı öncesi dağıtılan bildiri.)

Dergah -aslında asitane- viranelikten 1960 sonrası restore edilerek kurtuldu.1964'de müze olarak açıldı. Orada var olan örgütlenme evlere ve Arnavutluk'a taşındı. Mütevelli heyetinde yer alan Veliyeddin Çelebi'nin örgütlenmesi ise mekan olarak tekkede değil Çelebiler'in ev olarak kullandıkları binalarda devam etti. Çelebiler ve Hüdadadlılar kendi talip köylerine gittiler ya da dikme dedelerle ilişkileri devam ettirdiler. Ocak Aleviliğinin örgütsel olarak o "asitane örgütlenmesiyle" ve hatta Çelebi örgütlenmesiyle bir ilişkisi yoktu. Çelebiler'e bağlı Aleviler, Bektaşiler Amasya'dan, Tokat'tan, İnegöl'den, Urfa'da sadece Kısas'tan, Adıyaman'dan, sonradan Tarsus çevresine yerleşen Bektaşilerden toplamı yirmiyi geçmeyecek yerleşimlerden "Efendi"lerine konaklarında ziyarette bulunuyorlardı. Kısaca bütün ilişkiler bu faaliyetlerden ibaretti.

Alevilerin "dergahçılığına" ilerlemecilerden başka kim inanırdı? Ama buna 1925 sonrası ve öncesi dergahla hiçbir örgütsel ilişkisi olmayan ve doğrudan "efendilere" bağlı dikme dedelerle ibadetlerini yürüten belki yaklaşık yirmi köy kasaba birimindeki taliplerden başka inanacak 300'e yakın ocaktan, on binlerce yerleşimden bir Alevi talibi çıkar mıydı? Ama bunu kabul edecek bir Babaganlı aşık, muhib, derviş, baba, halife, dedebaba olabilir miydi? Demek göçmenlikte "yurt" böyle görülüyor, görünüyordu.

DERGAHTA BİRLİK YAZIDAN HAYATA DOĞRU

Merkezi yayının merkezinin bizzat dergideki kavga yazılarını, yüce polemikleri, hatta hakaretleri yayınlama çizgisi biz aboneleri bıktırdıktan sonra başlayan üçbuçuk yıllık örgütlenme toplantılarının sonucu -bazı yazılardaki kendi ifadelerine göre Londra dahil 30 toplantı- "Dergah'ta Birlik" için Hacibektaş'a ilerlendi. 10-11 Eylül 2011'de sıkı ve gizli tutulan davetliler listesini öğrenme mutluluğuna eriştik.

Veliyettin Hürrem Ulusoy'un açış konuşmasında "Alevi-Bektaşî toplumunun, bu toplantıda tartışacağımız ve çözüm arayacağımız sorunlarını sıralayacağım;" cümlesinin, her şey burada ve şimdi başlıyor havasını pek

anlamlandıramadık. Zaten kendisi de konuşmanın birçok yerinde uzun bir süreçle 10-11 Eylül'e gelindiğini belirtti. Belirtmeseydi bile 10 Şubat 2011 tarihli "Basına ve Kamuoyuna" adlı Mersin toplantısından 20 gün sonra açıklanan bildiride geçmiş süreç şöyle açıklanıyordu:

Alevi-Bektaşî toplumumuzun birlikteliğini ve yaşadığı sorunlara çözümler getirmek için bir süredir dedeler, analar, babalar, rehberler, zakirler, ve inancımızın diğer hizmetlileri ile toplantılar yapmaktayız. İlkini 26 Aralık 2010 tarihinde Antalya'da yaptığımız bu toplantıların ikincisini 21 Ocak 2011 tarihinde Mersin'de yaptık. (...) İnternet ortamında bu toplantıların neden daha önce kamuoyu ile paylaşmadığımız hakkında serzenişler yapıldı. (...) basına ve kamuoyuna duyurmamamızın nedenleri şöyledir:

1. Dedegan-Babagan-Çelebi ayrışması sorununun yıllardır toplumun önünde tartışılmasının, bu ayrışmanın yarattığı sorunların çözümüne yardım etmediği görülmüştür.

2.(...)

3. Yine yıllardır medyada ve kamuoyu önünde konuşanların inancımız üzerine bin bir çeşit tanımlamalar

yaptığı ve Alevi-Bektaşiliğe uymayan elbiseler biçmeye çalıştığı görülmüştür.

(...) Dolayısıyla bu toplantılardaki amacımız sorunlarımızı önce gerçek muhatapları ile bir araya gelerek konuşmaktır. Çözümleri kendi içimizde aramaktır. (...) Ancak gittiğimiz bölgelerde bizlere mihmandarlık yapan demokratik örgütlerimizin ilgili kurumları ve yöneticileri bu toplantılardan önceden haberdar edilmişlerdi. Bizim arzu ve amacımız, herhangi bir demokratik kuruluşumuzun yanında görünmek değil, hepsine eşit mesafede durmaktır. İnançsal bağlamda kitlesel birliği Serçeşme'de sağlamaya çabalamaktır.

V. H. Ulusoy'un konuşmasında Alevi-Bektaşi sorunlarına "çözüm aradığı" bölümdeki "Postnişin'in betimlenişinden bunun dede olduğu anlaşılıyordu. Ayrıca "Müshaplik, ikrar ve görgü cemi, dardan indirme cemi, semahlar" (Ulusoy konuşma metni, s. 6)dan bahsetti. Biliyorduk ki ikrar töreni hariç bahsedilen ibadetlerden kimileri Bektaşilikte hiç yer almaz, kimileri de bazı tekkelerde bazı zamanlarda yapılırdı. Bunların biçimleri, ibadette kullanılan vurmali çalgılar gibi ayrıntılar Bektaşilerin Alevilerle ortak olan tapınmalara sahip olup olmadıkları sorusunu akla getiriyordu. İsteyen Sünni bir Müslüman tek başına ikrar verip Bektaşi olabildiğine göre, ikrar cemi ya da töreni de Aleviliğin yolkardeşlerini yola kabul törenine pek benzemiyordu.

Serçeşme ve Ulusoy çevresi reel politığı, kökleri 16. yy.da Osmanlı politikalarına dayanan şiddet dönemleriyle iç içe geçmiş ya da hemen sonrasında uygulanan birlik olalım çağrılı yönetim gelenekleriyle benzerlikler taşıyordu. Bu "Bektaşi, Alevi, Çelebi" bölünmesi yokmuş gibi davranmaktır. Bu, gel bize katıl bize çağrısıdır. Farkları, ayrılıkları tanımadan, onların varlıklarını, bağımsızlıklarını sevmeden, saymadan ne amaçla olursa olsun yapılan bir çağrı bir Mevlevinin ya da başka bir merkezin çağrısından ne ile ayırdedilecek ki?

" Bugün Alevi-Bektaşilere uygulanan modern devletin "açılım" acı sosu ile tatlandırılmış [Postnişin edebiyat yapıyor] "böl-yönet" siyaseti Osmanlıdan devralınan mirasın devamıdır." (Ulusoy agk. [konuşma metni] s. 2.)

Acaba Azazil'in aklımıza indirdiği Bektaşileri, Nusayrileri, Kürt Alevileri, Kürt ve Türkmen Hakikatçileri (Kırklar toplulukları), Zaza Alevileri ve Aleviliği seçmek zorunda kalan (?) Ermeni Alevileri hatırlamak bölücülük ya da böl-yöneti desteklemek olur muydu? Bunu "Dergah Postnişini"ne sormak isterdik.

Dergahçı Birlikçiler kendileri çaldı kendileri oynadı. Önceden konuşma talebi ve konuşma metninin düzenleme kuruluna iletilmesi zorunluluğu sadece kendilerine halifelik -muhallif(e)- taslayacak kişilere karşı işletildi. Oysa içlerinden bazıları -Gümüş gibi- kayıt, yazılı metin vb. ilerlemeci kurallarına harfiyen uymuşlardı. Oturum başkanları kendi konuşmacılarına süre ilgili ilgili "toleranz" gösterdiler. Hatta Serçeşmecisi H.H. Ulusoy "herkese 10 dakikaysa, ben yarım saat konuşurum. Ben H. B.in torunuyum." diye dergi eski sahibine fırça atıp "34" dakika konuşma demokratlığını gösterdi.

Anlayamadığımız bir şey de görevlendirilen bir kadın mikrofana yapışarak eskinin mi yeninin mi devrimcilerini dedeleri kovalamakla suçladı. Onun konuşmasına da önceden rol verilmişti demek ki! Ama "birlik'te dergah"a gelmedik mi? Hem bu görevi alacak cesur bir erkek bulamadınız mı yoksa? Öyle ya salonda sınırlarına söz geçiremeyip kürsüye atlayacak delikanlılar da vardı değil mi!

Serçeşmecisi Kaygusuz ve Korkmaz -Uslu?- Londra'dan toplantıya gönderdikleri yazılarıyla bizi bir kez daha aydınlattılar. Kaygusuz'un yazısı biraz teatral bir üslupla okundu. "Dergahta Birliği Sağlayacak Yeni Oluşum ve Kurumlaşmaya Doğru" başlığından oluşumun oluştuğunu, kurumlaşmanın da Rıza Yörükoğlu'nun 1990'larda yazdığı gibi tasarlandığını ve en başta da bir hayli önemli, var olan vakıflara bir vakıf daha ekleneceğiyle aydınlandık.

Kaygusuz " (...) Alevi demokratik kitle örgütlerini ve onların siyasal duruşlarını ve de Alevi meslek kuruluşlarını tek çatı altında toplama, Yeni Alevi Yapılanması biçiminde örgütlenip bu adla Dergah'tan yönetilmesi gibi bir hareketi başlatmak bugün için doğru olamaz." diyerek "dernek ve mesleki kuruluş" örgütü liderlerini rahatlatmış olmalı. Konuşmada ve konuşma metninde yeni bir şey Yeni Alevi Yapılanması'nın Yay söyleyişiyle mestane seslendirilişi ve italik yazılışıyla arzı endam ediydi.

Korkmaz toplantı tarihinde neden yurtdışındaydı ya da öyle açıklandı? Burda olmalıydı. Bu sürece ötekiler yurtdışında olduklarından Korkmaz kadar el verememişlerdi. Serçeşme'de yazarlığa yazdığı Ulusoylar'dan H. Hürrem'le atışmalarından sonra "Alevi olmadığı"nın internete düşmesi -Fikret, dememiş mi, "düşen kalkar,"- ve bunun hem de Serçeşme'de yayınlanması sebebiyle mi? Bunun gerçekten de bir önemi yok. Biliyorsunuz ki H. H. sizin yönetiminizdeki dergide " (...) 1980 öncesinin anarşik ortamında HBV.nin bile adı anılmaz oldu '16 Ağustos' törenlerinde. Yine bu yıllarda 'Osmanlıyı Temsil Ettiği' gerekçesiyle bazı geri zekalılar 'mehter takımına' karşı çıktılar, bir daha getirilmedi; [Vah vah!]" (Hüseyin Hürrem Ulusoy, Serçeşme sayı 43, s. 14.) yazabiliyordu. Yoksa bu satırları da okumadan mı kopyalayıştırdınız? "Alevi cemaatinden dahi olmayan bu kişi, insanlara Aleviliği öğretmeye, kendi kafasından kurguladığı "uydurma Aleviliğe" tepki gösteren kişilere de hakaretler yağdırmaktadır. Bu cesareti nereden ve kimlerden almaktadır?" (H: H. Ulusoy, Serçeşme 44, s. 14.)

Bütün bunlara rağmen Bektaşiler pek köken möken aramadıklarından siz de Bektaşi olursunuz. Hala olmadıysanız tabii. Meseleyi merakla bekleyenler var galiba. "Fakat bildiğim kadarıyla Sünni'dir. Eğer kendisi Bektaşiliği, bilemiyorum. Böyle bir durum varsa da hangi Babadan nasip aldığım açıkçası merak ediyorum." (Murat Kantekin, Srçşm. 44, s. 21 -Zat-ı muhterem Hubyarlı dede imiş.-)

Gerçi bizim bu önerimize Keçeli Baba yanaşmaz. Siz de Serçeşme hediye cd.sindeki cemde Ali Sümer Baba'yla ne kadar uyumlu göründüğünüzü

referans yapabilirsiniz. Gerçi şunları size rağmen derginizde yazan Keçeli "Esat ve benzerleri Alevilik/Bektaşilik yapmıyorlar. Onlar yeni bir din yaratıyorlar. (...) din yaratmak isteyen birçok dangalak veya sahtekar çıkmış (...) Esat kötü niyetli mi, iyi niyetli mi, bilmem. Ama aptal olduğuna [açep derviş anlamında mı kullanıyor?] (...) Tanrı huzurunda yeminle tanıklık ederim;" (Keçeli 2008, Tahtacılar Yazışma Grubu,) ikna olur mu, bilemeyiz. Kıvılcımlı Usta her yazısında boşuna "parti kurmak çadır [eski kasaba panayır çadırları] kurmaya benzemez," demiyordu.

Korkmaz'ın toplantıda okunan yazısının başlığı bayağı manidar geldi bize: "Örgütsel Yeniden Yapılanma". Birazcık da yazıdan bahsedelim. Çünkü onca dedikoduyu yazımıza doldurunca seviyemiz konusunda ikircikli bir durum kendiliğinden ortaya çıktı. Dedikoduları büyük meselelerle uğraşan büyüklerimizin ne kadar "kırçıl ve hırçın" olduklarını göstermek için yazdık. Geçici düşkünlüğümüze hafifletici neden, "dedikoduların yayınlanmış" olmasıydı. Yoksa işittiklerimizi ... de mi yazdık?

Korkmaz yeni alevi örgütlenmesinin gerekçesini şöyle açıklıyordu: "Yol örgütlenmesi bağlamında, gerçek yaşamın gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan ve yüz-yüze ilişkilere, doğrudan demokrasiye dayanan topluluk örgütlenmeleri, yani gelenek örgütlenmeleri ya kan-soy, ya yer ya da inanç bağı toplulukları olarak yapılırlar. Ancak (...) topluluk örgütlenmelerinin varlık nedeni olan yüz-yüze ilişkiler, kan-soy bağları ve inanç dayanışması önemli ölçüde çözüldü ya da örselendi. (...) Yol örgütlenmesini tümüyle anlamsız mı bulacağız? Ya da çağdaş toplum örgütlenmesine gitmekten vaz mı geçeceğiz? (...) her iki örgütlenme tipini birlikte yaratacağız ya da canlandıracağız." (Korkmaz 2011:-toplantı bildirisi- 1, 2.) Bu o kadar da basit anlaşılacak bir şey miydi? Alevilikten "yüz yüze ilişkileri, doğrudan demokrasiyi, kandaşlığı, inanç dayanışmasını," ve Korkmaz'ın saymadığı özellikleri kaldırıncı geriye "uyduk imama" müslümanlığı kalmaz mıydı? "Her ikisini birlikte" nasıl yaratacaktınız? Yay'la mı? Pek de "muasır" değil bizce. Hem antikacı görünüp kanbağını merkeze alıyor, hem de doğrudan demokrasiyi "dergah sıkı merkezi"ne feda ediyorsunuz. Bu da bir örgütlenme; ihtiyaçların, hayatın meselelerinin yönlendirdiği bir örgütlenme değil, vakıfıyla, aydın danışma kuruluyla, tek başkanıyla ve Anglosakson gelenekleriyle bir postmodern kurum olur. Ne diyelim, gizli niyetlerini "canlar" edebiyatında arayanlar buyursunlar. Hem bayağı bir sabırla belki tutar beklentisiyle el el, ülke ülke yedi yıl dolaşmak kolay değildi.

Korkmaz'ın dilinin altındaki bakla ıslanmadan düşüyor.

"'yeniden yapılanma', bir inanç örgütlenmesi olmamalıdır, bir Yol örgütlenmesi olmalıdır. Bu gerçeği atlarsak, düşünen insanları, yani aydınları 'Yeniden Yapılanmanın' dışına atmış oluruz;" diyor. İyi de üstad, biz sizi "proletaryanın öncü aydınları" partisi değil, Alevi inancının yani yolumuzun örgütlenmesi peşinde sanıyorduk. "Aydınlar [Keçeli, Engin, Savaşçı, H. H. Ulusoy, İpek, Dönmez, Savaş, Sezgin... mi?] örgütlerimizde yönetim kurulu kararlarına göre çalışan memurlar olmaktan çıkarılmalıdır. (...)" (Agb. s.3.) Netsek neylesek postnişin postu arkasına birkaç post daha mı ekleysek zahit! Müsaade ederseniz bunu bir tartışalım.

"Örgütsel Yeniden Yapılanma bağlamında gelenek örgütlenmesi, Hacı Bektaş Veli Dergahı önderliğinde yaşama geçirilmelidir; tüm gelenek örgütleri, Hacı Bektaş Dergahı'na bağlanmalıdır. [Efendi?] Ötesinde demokratik kitle örgütlerinin çatısı altında Yol görevlerinin yerine getirilmesi için oluşturulan ve 'komisyon' başlığı altında toplanan çalışma grupları da Dergah merkezli yapıya bağlanmalıdır." (Agb. s. 3.) Korkmaz korkmadan ekleyebilirsin, DİB de buraya bağlansın öylece yurttan örgütsüz hane kalsın!

Tekrardan medet umup acaba "başkası" tekrar ederken yeni bir neng eder mi diye sabrımıza zulüm ettik. Baktık ki yeni denilen "eski Bolşevik örgütlenmesi" kadar merkezîyetçi, altüstlü, kulüşçüydü. Bari bırakın da Alevilik aydınlarının sınıfsal kökenlerini tartışma lüksümüzü bir dem yaşayalım.

Yörükoğlu da oradaydı. "Ölüm adın kalles olsun." (Gökçe 1973: 17) A. Koçak'ın çıkardığı Sacayak dergisi özel sayısında birinci sayfası "Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişini Veliyettin Hürrem Ulusoy Efendi'nin "Zor Süreç"ine, arka sayfa "Derlenişin Tek Yolu: Dergah ve Çelebiler"le Yörükoğlu'na ayrılmıştı. Yazı "Okunacak En Büyük Kitap ..."ın 1995 baskısının 443-451. sayfalarının "günün anlam ve manasına atfen" özetlenmiş haliydi. Kim kaldı? Federasyon ve konfederasyondan bazı zatlar da oradaydı. "Dernekler, bu birlik yolunda yalnız yardımcı bir hizmet görebilirler. Bu hizmet ise yörelerinde cemevi kurulmasına öncülük etmektir. [Dernek Liderleri! Yeni mimar, mühendis üyeler kaydetmek için ileri!] Özellikle büyük kentlerde kurulan cemevlerinin farklı ocaklardan Alevilerin bir araya gelmesine uygun olmasını sağlamaktır. (...) ikinci temel, kendilerine karşı devlet eliyle uygulanan ayrımcılığa ve baskılara karşı direniştir. Tarihte bu işlevi dergah üstlenmiştir, ama bu görev ağırlıkla derneklere düşmektedir; [proletaryanın stratejik mevzilenmesinin gereği olarak?] " (Esen Uslu, Serçeşme 17, Aralık 2005;) şeklindeki görevlendirmeyi kabul etmiş olmalıydılar. Dergahın komutasında tarihten gelen direnişlerine devam edecekler; "inanç birliğinin zeminini döşeyebilecek tek merkez HBV. Dergahı'dır. (...) Ne dernekler, ne de vakıflar bu işi üstlenemez;" (agy.) vargısını hayata geçireceklerdi. İnanç birliği denilen neydi? Yoksa DİB, HBV. Ar. Mer. ve Keçeli'nin "Hz. Ali'yi katletmeye kalkışanlar sade bunlar değildi. O'na uluhuyet (Allahlık niteliği) izafe edenler ile Tanrı'nın Hz. Ali'de cisimleştiğini (tecessüm ettiğini) söyleyenler de Ali katilidir. (Alevilik-Bektaşılığı İslamdan kopartmaya çalışanların baş düşmanı Alidir derken, kimisinin Ali'siz Alevilik tasarladığını...)" (Keçeli, Serçeşme 44, s.22) cümlelerinde işaret buyurduğu bir inançta birlik mi? İnsanı gazanız mübarek olsun temannasını defalarca fısıldama arzusu sarıyor.

Galiba "dernekçiler" bu merkezî dergahçılığın kendilerini de kurtaracağını düşünmüş olmalılar. Çünkü çoğusunun 12 Haziran seçimi yenilgisinin şaşkınlığı yüzlerini henüz terk etmemiş gibiydi. Vakıfçılardan katılanlar kurulacak yeni vakfı duyunca ne hissettiler acaba? Yok yok; yeni oluşumun Osmanlı'nın eski vakıfçılığı olduğu kesinlikle akıllarına gelmemiştir. Toplantı boyunca Azazil bize çalışıyordu.

Temsilin temsilinin sonundaki konakta yeni merkeze gelinirken toplantıya figüran olarak çağrılan dedelerden Hüseyin Kargınoğlu (Dede Kargın Ocağı /Alaca) dayanamayıp biraz söylendi. Salondan bir Ağuçenli de bağırarak konuşmaya bütün müdahillerine rağmen devam ederek olanların şaşkınlığını yaşadığını gösterdi. O kadar ayrıntıyla uğraşmıştı ki bir Nusayri dedesi bile davet edilmişti. Ulusoylar kadınlı erkekli heyecanlı görünüyorlardı. "Eski günlerin şaşasını bir daha yaşasak" der gibiydiler.

Bizim gazetenin -Sulucakarahöyük- kadrosu da ordaydı. Doğrusu görevlerini aksatmadan tarihe tanıklıklarını ifa ettiler. Acaba Momo'yu okumuşlar mıydı? İzleyebildiğimiz kadarıyla toplantı sonrası internete birkaç "halif" yazı görüldü. Bir de olmuşluğundan kimsenin haberi olmayan bizim beyhude tartışmalar. Ne desek, Dergahçılar erdi muradına. Biz çikalım kerevetine!

"Ben size bunları olup bitmiş gibi anlattım. Oysa gelecekte olacakmış gibi de anlatabilirdim. Benim için ikisi arasında büyük bir ayırım yok." (Ende 2005: 222.)

AÇMALIK 1: BEKTAŞİ ÖRGÜTLENMESİ

Kavramı (Divitçioğlu 2011: 103 ve 2008: 83 -'appendix'in karşılığı olarak-)ten ödünç alıyoruz. Zeyl desek de olurdu. "Dergah postnişini" kavramı Aleviliği, Bektaşiliği bilmemekten ya da bile isteye bazı gerçekleri örtmeye hizmet ettirmek için kullanılıyor olmalı. Yazdığımız her cümleye tanık/alıntı göstermekten elbette rahatsızız. Konunun hassasiyetinden dolayı böyle davranıyoruz ve bunun hiç de sevimli olmadığını teslim ediyoruz. Tesellimiz mesnetsiz yazarların benzeri olmamak çabasındaki gayretimiz .

Osmanlı Bektaşî örgütlenmesi bir asitaneye bağlı dergahlar, hangahlar, zaviyelerden oluşuyordu. "Tam tarikatte pir, yani o tarikatın kurucusu (...) vardır. Hilafet silsilesi ona ulaşan halifeler, halifelerin irşada mezun ettiği şeyhler, şeyhlere intisap etmiş müridler mevcuttur. Tarikatın astane denilen pir makamı (Pirin yattığı tekke), hankaah denen büyük tekkeleri, makam bakımından ondan aşağı sayılan dergahları, yani toplantı ve zikir yerleri, konup göçenleri konuklamak üzere kurulmuş zaviyeleri (...) kendisine göre teşkilatı (...) vardır. Astone ve zaviye de dahil, tarikat ehlinin yerlerini, buralarda hizmet edenlerin geçimini sağlayan vakıfları mevcuttur; böylece tarikatler, adeta hükümet içinde, evkafın ayrı bir istihlak kolu olmuştur." (Gölpınarlı 1997: 186, 187.)

Bektaşilikte Balım Sultan 2. Pir sayılıyor. Çünkü ikinciliğin doğrudan işaret ettiği birinci pirin bir kurucu değil, bir tarikat zincirini gösteriyor olmasıdır. Hacı Bektaş'ın "Bektaşilikle" ilgisinin saymaca olduğu Melikoff'tan Ocak'a onlarca araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur.

Bir tarikat örgütlenmesinin mekanı olarak Hacı Bektaş Tekkesi, en azından 1730'lardan beri izleyebildiğimiz Osmanlı yazışmalarında "Hacı Bektaş Veli kades sırrahü'l aziz'in Hangah-ı Aliyesinde (...)" (1. Mahmud fermanı, 1730/1. akt. Ulusoy 1986) olduğu gibi hangah; "müşarünileyhin [Hacı Feyzullah] tarikatina mensup nazargah ve tekye ve hangah ve zaviyelerinin (...)"de olduğu gibi merkez adlandırılmadan alt birimler, bağlı birimler sayılmaktadır. Hacı Bektaş Veli'den halen asitanelerinde seccadenişin olan (...) (1. Abdülhamid fermanı 1784/5. akt. agy.)da olduğu gibi asitane; "halen asitanesinde seccanışın olan" (3. selim fermanı 1789.)da asitane geçmektedir. Zaten asitane olarak adlandırılması da gerekirdi. Çünkü merkez olarak ancak emsal bir yerin adıyla kıyaslanmalıydı. O yer de "Asitane-i Saadetime [=Saadetli -kutsal- mekanıma, 3. Mustafa yönetim ve konut yeri olarak bir mekan tanımlıyor] ve Dergah-ı Âli ağası olan el- Hac Şahin Mehmed Paşa'da olduğu gibi dergah asitaneden aşağıdadır.

Elbette bazı yazışmalarda katipler bilerek "dergah" kelimesini kullanmış görünüyor. Bunu ince tahlile tabi tutmasak. Sadece gerekçelerden birinin ideolojik görüldüğünü, asitane-i saadet'e tekyeyi eş tutmamak için ve onu ikincile eş kılmak için "dergah-ı âli" yazdılar.

Bu konuda Ulusoylar'dan fazla söz hakkı olması gereken kişi Noyan. Çünkü Ulusoylar Bektaşî vakıflarının mütevelliliği, seccadenişinliği, evladiyelik paylarıyla ilgiliyken, Babaganlar tarikatın örgüt mekanları ve o mekanlarda yaşayan çoğunluğu Balkanlardan gelen -hala Hacibektaş'ta ne güzel ki yaşayan aileler var-dervişlerin örgütlenmesi, ibadeti, eğitimiyle ilgiliydiler. Noyan şöyle der:

Pir Evi dışında dört esaslı dergah (Astone-i Bektaşiyân) vardı ki bunlar, 1) SAS. Dergahı, 2) Kerbela dergahı, 3) Elmalı'da (...) Abdal Musa (...) 4) Mısırdı (...) Kaygusuz Sultan. Bu dergahlar Halife Makamı idiler. Dergah (kapı yeri) anlamındadır. (...) Mürşid ve dervişlerin oturdukları, resmi [dikkaat! Çoğu siyasi, askeri konularda yapılan törenler olmalı!] ve dini törenlerin yapıldığı yapıdır. Büyük ve meşhur olanlarına "Astone", "Hankah" denirdi. Türkçede tekke, daha ufak olanlarına köşe, bucak, açılımlarına (zaviye) denir." (Noyan 1995: 55.)

Bu genel girişten sonra Yörükoğlu ve arkadaşlarının ne dediklerine bakalım.

Birinci itiraz: "Dergah bugün yok. Orası müze oldu, ama yeniden kurulmalı". Dergah yoksa Postnişini nasıl oluyor? Müzenin postnişini olur mu? Demek

ki sünni devletin orayı müze yapmasıyla Dergah ortadan kalkmıyor. Nasıl olur da bir Alevi böyle konuşabilir? (...) Orada bir insan yaşıyor, Postnişin Efendi, hepimizin saygısı üstüne ve çalışmalarını tüm olumsuz koşullara rağmen sürdürüyor." (Yörükoğlu: 1995, Sacayak 2011, s. 4.)

Sahi bir Alevi nasıl böyle konuşabilir? Bir mekanın varlığıyla o mekanı kuran tarikatın yapısını ve onun işleyişini karıştırıyor. "Son Çelebi'nin adının da 'Veli' olması ilginç bir rastlantıdır." (Ulusoy 1986: 104.) Galiba Yörükoğlu 1925'in Veliyeddin'ini okurken bugünkü Veliyeddin sanmış olmalı. Yörükoğlu'nu ayıplamıyoruz. Biz de Rum Selçukluları ve Çelebiler'i çalışırken ondan fazla zorlandığımızı iddiaya gireriz.

Son kez söyleyelim. O asitanede örgütlü olan Bektaşilik tarikatıydı. Evet, Çelebiler tarikatın vakıflarının mütevelliliği yanında 1502-1925 arasında en azından Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye Devleti nezdinde Sec... hadi postnişin diyelim, idiler. Biz Aleviler olarak, Boğazkale/Çorum Çelebi talipleri dahil Balıkesir Çetmilerinden, Tahtacılarına, Dersim Zaza Alevilerinden Malatya Balyan, Atma, Arguvan Alevilerine, Ankara Avşar Alevilerinden Sarıoğlan Yedibucak Alevilerine, Karakoçan Kürt Alevilerinden Varto Kürt Alevilerine, Çankırı, Çubuk, Beypazarı Alevilerine kadar pek de dar olmayan bir coğrafyada Aleviler tanıdık. Hiçbiri "postnişin" diye bir kavram bilmezlerdi. Dedenin postu elbette vardı. Dedenin döşeğiydi bu ve cemlerde -en azından Hıdır Abdal, Garip Musa ocaklı dedelerin yürüttükleri ibadetlerde- döşek açma, döşek kaldırma ritüeli/yordamı vardı. "Nişin" bir sünni tarikat teriminin eki olarak o toplulukların belki bildikleri, ama çağrışımı ve anlamı açısından hiç hazzetmedikleri bir kavramdı. İngilizcesi neyse sevimliydi belki de.

Aleviliğin o tekkeyle, o tekkedeki yapıyla manevi bağları hariç bir ilgisi yoktu. Tekkeyi ziyaret bir dinsel ibadet olarak elbette hep vardı. Çelebilere bağlı Alevi taliplerin durumları özeldi. Onlar dergaha değil Çelebiler'e bağlıydılar. Dergah kapatılınca Aleviler Çelebiler'in kaldıkları yapılara gelerek cemlerini, ziyaretlerini yaptılar. Yıllık hakullahlarını sundular. Hatta çocuklarını o kapiya "hizmete" bırakan talipler hiç de az değildi. Örnek mi, Aşık Dertli Divani. Bu kurumu Hacıbektaş Kasabası'nda bilmeyen bir kişi varsa beri gelsin. Bunun da Bektaşilikle bir ilişkisi yok.

Dergahtaki yapı en azından 1551 sonrası baş kim ya da hangi tarikattan olursa olsun bir Alevi yapısı değil, bir Bektaşî yapısıydı. Ve biliniyor ki Balım'dan sonraki çok yakın bir dönemde tekkede ikili bir yapı vardı.

" Eskiden, H. B. dergahında, Alevilerin temsilcisi olarak dede ve Bektaşilerin temsilcisi olarak Çelebi, yan yana bulunurlardı: dede'nin silsilesinin Ali'ye, Çelebinin ise kutsal bir gebelikle, -çünkü Hacı Bektaş'ın döl çocukları yoktu-, Hacı Bektaş'a uzanması gerekmekteydi." (Melikoff 2006: 55, 56.) Her ne kadar bu satırlar meseleyi iyice karıştırıyor olsa da, yani Bektaşilerin temsilcisi olarak Çelebi meselesi, Çelebiler'in bilinen nedenlerle orada yalnız kalmadıklarını bize gösteriyor.

Mesele Köprülü'nün de zihnini karıştırmıştı. "Köy Bektaşileri" kavramıyla karışıklığı aştığını düşünmüş olmalı. Evet, köylerden Çelebiler'e talip olanlar vardı. Ama bunlar Bektaşî değillerdi. Sadece Balım Sultan döneminde açılan çevre tekkelerinde bilerek mesele "birleştirildi." Çünkü Alevilerin Bektaşileştirilerek Safevilerle olan bağları bir devlet politikası olarak kırılmak isteniyordu.

Dergah kapandı. Bektaşilik mekanından oldu. Salih Niyazi Arnavutluk'a gittiğinde Türkiye Bektaşileri A. N. Baykal Dede Baba'nın önderliğinde evlerde ibadet edip örgütlenmelerini yeraltına -iyi ki de- çektiler. "Son Veli" de M. Kemal'in mebus adaylarına oy vermeyenleri Alevilikten atma tehditleri savura savura bir köşeye çekildi. Alevilik zaten yeraltından en azından 1240'lardan beri hiç çıkmadı. Bu yüzden 1925 yasaları Aleviliğin değil Bektaşiliğin yasaklanması üzerinedir. Aleviliği yasaklayacak bir erk çok istense de bulunamamıştı. Tıpkı 1826 yasaklamasının olduğu gibi. Ama bu olgulara rağmen "bu yasa yalnızca Alevilerin zararına kesmiş bir bıçaktır. 20 milyonluk bir toplumun örgütlenmesini darmadağın ediyor (...)" (Yörükoğlu 1995: 441.) İnsaf 1925'te Türkiye nüfusu? Ajitprop. gerçeğe yaslanırsa bir işe yarayabilir. Alevilik 1925'te zerre zarar görmedi. Şeyh'in isyanında Alevi Kürtlerin hükümet güçlerini desteklemek için verdikleri kayıplar ve bu tavıra karşı sünni Kürtlerin Alevi yerleşimlerine baskınla verdikleri zararlar hariç. (Fırat ve Dersimi: değişik yerler.) 1935, 1936, 1937, 1938 mi? Cumhuriyet'in Alevi yerleşimlerini "Medeniyete Açma" girişimiydi sadece. Resmi rakamlarla bu kırımlarda 50 bin Alevi acımasızca öldürülüp kalanlar yersizyurtsuzluğa kaydedilirken "alkışçılar" utansın. Acısı tabii ki hep Alevilere!

"Dergah yoksa" ne demek? Beyler uyanalım! Kıvılcımlı okumuşluğunuz da mı yok! "Uyarmak için uyanmalı. Uyanmak için uyarmalı [nur içinde yatsın! Rahmetli totologiadan hazzederdi,]." 1925'ten beri dergah yok. Dergahın Alevilikle zorlarsak sadece Çelebi talipleri bağıyla bir ilişkisi vardı. Bunu anlayınız lütfen. Ha, "postnişin nasıl oluyor"a gelirsek, bunun sonradan zuhur bir kurmaca olduğu o kadar açık ki! İnanmayan Keçeli Baba'ya sorsun -Korkmaz'la muhabbetleri vardır atışsalar da-, dergah var ve işliyor mu? Evet, müzenin postnişini var diyenler kim? Yanlış mı anlıyoruz? Gerçekten akla ziyan ve gülünç.

AÇMALIK 2: DEVLETİN TOPLUMLARINDA DİNİN İŞLEVİ VE MERKEZİ, ÇEVRESEL DİN ÖRGÜTLENMELERİ

Belki hiçbir kaynağa dayanmadan sezgisel bir bilgiyle Oytan ve Şapolyo Hacı Bektaş'tan sonra en azından Sulucakarahöyük'te kalan yapının

yürütülmesinde posta onun soyundan olmayan kişileri getirerek önemli bir düşünce oluşturuyorlar. Önemli, çünkü bu konuda elimizdeki tek kaynak H. B. Vilayetnamesi'dir. Çok katmanlı ve yıllar geçtikçe eklemeler yapıldığından katmanların farklı zamansallığı da söz konusudur. Vilayetnamedeki ilk ardıl Habib Emirci olarak belirtilir. Bunu ciddiye almak bizce bir hayli anlamlıdır. Hem de metnin başka satırlarında "Hızır Lale'nin posta birinci olarak geçtiği"nin tekrar edilmesine rağmen. Bu olgu Türkmen dinsel, yönetsel ve toplumsal geleneklerine ters düşüyor görünse de 13. yy.ın son çeyreğinde Rum'a yerleşmiş toplulukların boy örgütlenmelerini 900-1000 yılları arasındaki çekişmelerle çoktan geride bıraktıklarını ve yeni yapılarına yeni örgütlenmeler yaratarak "zamanın ruhuna" uyduklarını kestirebiliriz. Bundan dolayı da Hacı Bektaş sonrası toplulukların 13. yy.daki Selçuklu ve İlhanlı hatta Bizans devletlerinin çözülmeye girişiyle yeni durumlara yeni gelenekler oluşturarak ayakta kalmaya çalışmaları kadar sıklıkla görülen toplumsal bir işleyiş yoktur.

H. B. Vilayetnamesi'ndeki Rum erenleri, Horasan erenleri çekişmelerinin simgeselliğinden çıkıp 13. yy.ın son çeyreğinin bir geçiş döneminin sonu olduğunu unutmazsak Babalılar dinsel hareketi sonrası göçebe, yarı göçebe topluluklarda önderler olarak beylerle dedelerin toplulukları ortaklaşa yönlendirdiklerini, bunun da Hazarötesi Türkmen boybirlikleri yapısının kadim bir geleneği olduğunu hatırlayıp esasında bir gelenek değişmesi olmadığını öne sürebiliriz. Bu olguyu anlamak için önşart bugünün devletli yapısının dışında bir işleyiş ve yapılanmayı düşünebilmek ve kabul etmek gerekir. Devletle göçebe, yarı göçebe toplulukların ilişkisi toplum dairesine devletin küçük teğetsel dokunuşlarıdır. Bunlar kabaca vergi toplayıcılar, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüler ve göçebelerden iş alamayan kadılar, subaşılar; timar, zeamet, has beyleri ve vakıf yöneticileriyle ilişkileri olan kesimlerle sınırlıdır.

Geçiş dönemi sonu vurgumuz yoktan var olan yapı ve işleyişleri değil, dağılan Bizans, Rum Selçukluları, İlhanlı devletlerinin şekillendirdiği toplumsal yapıların yeni coğrafyalarda -Ege, Marmara, Batı Akdeniz, Trakya, Balkanlar- yeni toplumsal örgütlenmelerle, değişik bir deyişle siyasal, ekonomik, ideolojik, dinsel örgütlenmelerle varlıklarını sürdürmelerinin kendiliğinden yollarını bulmalarıdır. Bilindiği gibi geçiş toplumları yeni durumlara ya yeni çözümler yaratarak ayakta kalırlar ya da Rum'da olduğu gibi eriyip giderler. Rum'un bilinen eski -en azından ortaçağ boyunca süren- tarihi onlarca uygarlığın yüzlerce etninin, halkın adlarının bile unutulmasının, ortadan kalkmasının tarihidir de.

Örgütlenme deyince, devletli yapılardan başka bir şey düşünmek istemeyen kişilerin inanmak istedikleri "dinsel önderlikle siyasal önderliğin toplumun, toplulukların her parçasında birliği" dogması en azından 1050-1300'lü yıllarda Rum'daki Türkmen topluluklarında yoktur. Her devletli yapı toplumu her alanda denetimi altında tutmak ister. Osmanlı devleti, ondan sonra kurulan Türkiye devleti din konusunda aynı anlayışı izlerler. Şeyhülislamlık diyanet işleri başkanlığına, onların dayandığı ekonomik birimleri idare etme örgütü olan evkaf vekaleti, vakıflar idaresine ad değiştirerek evrilmiştir. İki dönemde de örgütlenme anlayışı hatta kadro kökenleri açısından aynıdır. Günümüzde bu iki kurumun bankası, mali iştirakleri, vakıf içi vakıfları bulunmaktadır. İnanılmaz nicelikte sermaye bu iki kuruluşun denetimindedir. Devletin dinsel ideolojisi bu kurumlarda güncellenmekte, ilahiyat araştırmalarına, araştırma kadrolarına, Hanefiliğin toplumda örgütlenmesine, camilere, kuran kurslarına vb. doğrudan ve dolaylı mali kaynak aktarılmaktadır. Toplum içinde bu faaliyetler için oluşturulan dinsel ve aynı zamanda ideolojik-politik, ekonomik derneklerin yapıya aktardıkları parasal tutarlar tahmin bile edilemez. Sadece Ankara'da o zamanın emniyet müdürlüğüne kayıtlı (2004) 3500'den fazla cami yaptırmaya ve kuran kursu açmaya vb. derneğin bulunduğu söylersek bu olgu yapının büyüklüğünü hayal etmemize yardımcı olabilir.

Anılan yıllarda Rumlu toplulukların yapı ve işleyişlerine ilişkin onlarca destanın verdiği bilgiler arzulanan "birliği" değil, ayrılığı gösteriyor. Dede Korkut Oğuznameleri'ndeki sayısız hikaye bunun canlı tanığıdır.

"Yarınkı gün zaman dönüb ben ölüp sen kalıcak

Tacım tahtum sana vermeyeler deyü

Sonumu angdum agladum, ogul" dedi.

[Kazan Beg Oglu Uruz Oguznamesi'nde beyliğin soya değil hünerler sahipliğine bağlı oluşu...]

"A beg baba, devece böyümüş-sün,

köşekce aklun yok.

(...)

Hünere ogul atadanmı görür öğrenir

Yohsa atalar oguldanmı öğrenür?" (Tezcan-Boeschoten 2001: 97.)

[Bu da "tacun tahtun" ne menemliğine hüccet: Bay Büre Beg oğlu Bamsı Beyrek Oguznamesi]

"Han Kazan, nece ağlamayayın bozlamayayın? Ogulda ortacum yok, kartaşda kaderüm yok. Allahu teala meni kargayubdur, begler. Tacum tahtum için ağlaram. Bir gün ola düşem ölem, yerümde yurdumda kimse kalmaya" (age. s. 68)

[Aynı hikayede dinsel önderlerin işlerine -hatırlayabileceğiniz gibi toplumun hayatı üretmesi, yaratmasında dedelerin yaratılana kutsallık katmaları için önünde ve sonundaki karışmalarıyla sağlanırdı- ve topluluktaki konumuna hüccet:]

"Büre Beg, (...) Kalın Oguz beglerini çağırdı, konukladı. Dedem Korkut geldi, oglana ad kodı, eydür:

Sözüm dinle, Bay Büre Beg!

Allahu teala sanga bir ogul vermiş, tuta versün!

Ağır sancak götürende müsülmanlar arghası olsun!

(...)

Allahu teala senin oglına aşut versün!

Kanlu kanlu sulardan geçer olsa geçüt versün!

(...)

Sen oglını 'Ba[m]sam!' deyü oghşarsın,

Adını ben dedüm, yaşımı Allah versün!" (age. s. 71.)

KAYNAKLAR

Abdülbâki Gölpınarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp 1998.

-Vilayet-name, İnkılâp Kitabevi 1958.

A. Celalettin Ulusoy, Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu, 1986.

Ahmed Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, haz. T. Yazıcı 1973.

Ahmet Taşğın, Bisati Şeyh Safi Buyruğu, Bielefeld Alv. Klt. Der. 2003.

Ali Yaman, Alevi'likte Dedelik ve Ocaklar, Karacaahmet Slt. Der. 2004.

Anonim Osm. Kroniği, haz. N. Öztürk, TDAV 2000.

Aşıkpaşazade, Tevarih-i Al-i Osman, haz.N. Atsız; başka bir çalışma: haz. Kemal Yavuz.

Aşık Ali Paşa, Garibname, haz. Bedri Noyan, Ardıc 1998; haz. K. Yavuz, TDK 2000 [?]

Bedri Noyan, Bektaşîlik Alevîlik Nedir? Ant/Can 1995.

-SAS. Velayetnamesi, Ayyıldız?

-HBV. Manzum Vilayetnamesi, Can 1996.

Cemaleddin Çelebi, Müdafa, haz. N. Birdoğan, Berfin 2006.

Ebu'l Vefâ Menakıbnâmesi, haz. Dursun Gümüüşoğlu Can 2006

Hacı Bektaş Veli Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden, haz. P. Ecevit, A. M. İrat, A. Yalçınkaya, dipnot 2010.

Elvan Çelebi, Menâkıbu'l-Kudsiyye ... haz. İsmail. E. Erünsal, Ahmet Yaşar Ocak, TTK 1995; Mertol Tulum, Tarihi Metin Çalışmalarında Usul, Deniz

2000.

Gilles Deleuze, İki Delilik Rejimi, Bağlam 2009.

İbni Bibi, el-Evamir'ül- Ala'iyye fi'l-umuri'l Alaiyye, çev. M. Öztürk, Klt. Bk. Yayını 1996; başka çalışmalar: Gençosman 1941, Yinanç [?].

Irene Melikoff, Efsaneden Gerçeğe Hacibektaş, Cumhuriyet 2009.

-Uyur İdik Uyardılar, Demos 2006.

İsmet Zeki Eyuboğlu, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Özgür 1989.

İslam Ansiklopedisi, DİB yayını; İslam Ansiklopedisi, MEB yayını.

İsmail Özmen - Yunus Koçak, Hamdullah Çelebi'nin Savunması, KB. yayını 2007.

Mehmet Bayrak, Ortaçağ'dan Modern Çağa Alevilik, Özge 2004.

Mehmet Çoban, Vahdetiyle Cenabı Hakkın Mevcudu Ali Abanın Vücudu, 2008 (?)

Michael Ende, Momo, Akvaryum 2005.

Nihat Çetinkaya, Kızılbaş Türkler, Kum Saati 2004.

Nilgün Çıblak, Şükür Abdal Evladına Bektaşî Tarikatından verilen İcazetname ve Ziyaretname Örnekleri, 1. Uluslararası HBV. Semp. Bil. içinde, HBV. And. Kül. Vkf. 2000.

Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Doz 2004.

Oruç Beğ Tarihi, haz. N. Öztürk, Çamlıca 2008.

Resul Ay, Anadolu'da Derviş ve Toplum, Kitapyayınevi 2008.

Rıza Yıldırım, S. A. S. Vilayetnamesi, Tarih ve Toplum 6.

-S. A. S. Vilayetnamesi, (?) 2007.

Richard C. Dietrich (haz.), Digenes Akrites, TVYY, 2009.

Sadeddin Nüzhet Ergun, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, Maarif Kitaphanesi 1944.

Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, Dede Korkut Oğuznameleri, YKY 2001.

Sencer Divitçioğlu, Sekiz Türk Boyu Üzerine Bazı Gözlemler, TİŞB. 2011.

-Meta Tarih, Egean Beyliks, Eren 2008.

Suraiya Faroqi, Anadolu'da Bektaşîlik, Simurg 2003.

-Bunalım, Uzlaşma ve Uzun Süreli Var Oluş, Çev. Cemal Çakır, H. B. Ar. Der. 2001, sayı 18.

Süreyya Su, Hurafeler ve Mitler, Halk İslamında Senkretizm, İletişim 2009.

Şevki Koca, Mürg-i Dil, Nazenin/Kültür 1999.

Ümit Kaftancıoğlu, Hakullah, Su 2003.

Veli Saltık, İz Brakan Erenler ve Alevi Ocakları, Kuloğlu Matbacılık 2004.

V. N. Voloşinov, Marksizm ve Dil Felsefesi, Ayrıntı 2001.

Yazıcızade Ali, Tevarih-i Âl-i Selçuk, haz Abdullah Bakır, Çamlıca 2009; F. İz, Eski Türk Edebiyatında Nesir, s. 510-538, Akçağ 1996.

Aşık Paşa 1332'de (h. 733) ölmüş, tahminen 1271'de (h. 670) doğmuştur. B. Noyan'ın Garibname çalışmasında eserin yazılış tarihini, eserin sonundaki h. 730 tarihini 1319 olarak vermiş bir hesaptır. Bu tarih 1330'dur. Kemal Yavuz hazırladığı Garibname'nin sunuluşunda eserin 1330'da bitirildiğini belirtmektedir. Noyan'ın Hacı Bektaş'ın ölüm tarihini Hüseyin Hüsameddin'e ve başka bir kaynağa dayanarak 1337 ve "Aşık Paşa'dan sonra öldü," belirlemesi bizzat kendi yazdıklarıyla çelişmektedir. Çünkü Noyan'ın söyledikleri Hacı Bektaş'ın hem Baba İlyas'la, hem Baba'nın oğlu Muhlis'le hem de Aşık Paşa ile aynı yılları yaşadığı ve hatta Noyan'ın bilgilerinde örtük olarak Elvan Çelebi'nin de Hacı Bektaşlı yıllara ulaştığı çıkarılabilir. Hacı Bektaş'ın ölüm tarihini h.738/1337 olarak göstermek "onu Orhan ve Osman'la devlet kurucusu" sayabilme inancı ve helecanının bir tezahürü sayılabilir mi? Kaldı ki Anonim "Zikr-i Müllük-i Âl-i Osman" (Topkapı Ktp. Sult. Reşad ve Tiryaki Hanım Ktp. nr. 700) da "Orhan Gâzi vardı. Hacı Bektaş-i Sultan oğlundan dest-i tevbe idüp ak börk geydi. (...)" Aktaran Öztürk 2000: 18. "Hacı Bektaş Sultan Oğlu" ek sorunlar çıkarsa da bu kaynağın Aşıkpaşazade'nin kullandığı yazılı kaynağı/kaynakları kullandığı; hatta onun ulaşamadığı bilgi kaynaklarından yararlandığı fark ediliyor. Öztürk, F. Giese'nin Viyana nüshasında "Hacı Bektaş Hüncar'dan" diye geçtiğini not düşmüş.

Friedrich Giese, Die altosmanischen anonymen Chroniken, 1922, 1925; çev. N. Azamat 1992. Giese bu çalışmasında Viyana nüshasını temel olarak kullanmıştır. Ayrıca Avrupa kitaplıklarındaki 13 nüsha ile karşılaştırma yaptığını belirtir.

Bu deneme "tarihsiz, yazısız ve dolayısıyla devletsiz" Kızılbaşlığın, egemenlerin kendi adlandırmalarını, yani Kızılbaşlığı bir hakaretten küfüre evirerek kullanmaya başladığı kimilerine göre 19. yüzyılda, kimine göre daha evvelki zamanlarda kendi adlandırmaları olmasa da yollarına Alevilik, kendilerine Alevi diyenlerin bakış açılarıyla yazılaştırılmıştır. Buna sebep "Alevilik"i birçok etniyi kesen Kızılbaşlığın tarihsel yolculuğu içinde çağdaş bir oluşumun adı olarak harflendireceğiz. Sünni devletler tarafından Müslümanlığın her ne kadar örtük ve açık olarak dışında sayılsa da, Halife Ali'nin ve soyunun "evvel ve ahirliğine", hilafetine, veliliği ve vilayetine inanan onlarca dinsel, dinsel-siyasi, dinsel-toplumsal akımlar için küçük harfli "alevilik" kavramını kullanacağız. Cümle başlarında bu kelimeyi büyük harfle yazarken italik yazacağız. Bu bir eski kavramları yerinden eden "ad değiştirmeden" neoloji yapıyor sanma modasından ziyade "Alevi-Bektaşî" kargaşasından kurtulmanın bir yolu olarak görünüyor. Hacı Bektaş Veli yazımımıza gelince, Aleviler Veli'yi özel isim olarak algılamakta, anlamakta, soluklandırmaktadırlar. Türkiye akademi çevresinin bir "icadı" olan yukarıdaki yazım, bir yandan sünni anlayışlı bir veli anlayışını Bektaş'a yükleyorken, diğer yandan da Türkçe yazarken bile Arapça özem ve özentisi taşımaktadır. Bektaş "Türkçe" dediğimiz bir dilin bir kelimesidir. Arap harfleriyle "B. KEF, TE, ELİF, ŞİN" harflerinden oluşuyor. Pekala, "Bektaş"ın üzerindeki "^" ne anlama geliyor? Şapkanın altında yazılmış bir "elif" olduğunu mu gösteriyor? TDK'ya göre "a" sesini inceltiyor mu? İlki içinse, bir harfçevirisi değilse ve üstelik Türkçe dilinde bir yazıda geçiyorsa bu modayı ne ile adlandırmalı? İkincisi? Türkçede ince "a" yoktur. Türkileşmiş kelimatta "k, g,"den sonra gelen sedalı harfler şapka mı çıkarılır? Peki bu Osm. kuraldan Türkçe yazanlara ne! Bir şey olsa bile o işaret olmadan da vasat kavrayışta insanlar bile "kendiliğinden" o sesi çoğu zaman bulabilirler. Yoksa bu işaret akademide yer alanların kendilerine maaş veren kurumlar karşısında ve kendi iç çevrelerinde kullandıkları gizli bir "jargon" ola mı? "En doğrusunu yüce Tanrı bilir."

1980 faşizmi döneminde cuntabaşına "fahri cübbe" giydiren rektör(ler)ün 30 yıl sonra "fantastik" açıklamaları akademinin etik sorgulanması bir yana gündelik ahlak açısından bile bize anlaşılabilir geliyor. Herkesin cuntabaşına "yumruk salladığı" şu günlerde yüreğimiz gerçekten inciniyor. Sorun devlet ve ideolojipolitikinden önceki iki yöne de kişiselleştiriliyor. Bari susmayı ve "örtmeyi" öğrenseler. (Bak Radikal 9.10.2011 sayısı manşeti.)

Yazımları kendi bildiğimiz, anlayabildiğimiz kadarıyla yazacağız. Bir uzmandan nispet "i"sinden önce gelen "Bektâş"ın neden böyle yazıldığını öğrenince Türkçe yazarken de ortaçağ Arapçasından Latinceye transcriptionunu kullanırız. Bir de bilen biri bize "ayın ve elif" harflerinin yan yana gelmesini Latince "transcription"da dengi harfin neresine bir "signifation" ve ne koyacağımızı öğretse kafa karışıklığımız biraz daha azalır.

En çok da bu kitapla başımız belada. Çünkü alevilik üzerine yazan "iç alimlerimizin" hemen hepsi bu kaynaktan alıntılar sıralamakta. "İncinsen de incitme. Kadınlarımızı okutunuz -kızlarımızı? 13. ya da 14. yüzyılda Babalı göçebe Türkmenler çocuklarını yaylak ve kışlaklarda beyaz katırlarla dolayan "hoca efendilere" teslim edecekler ha! - . İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır - he ya o günün ilimi sanki fen, sosyal, insani ve diğer bilimleri kapsıyor da karanlıktan kurtarıcı- .

Müjde! Şathiye öz Türkçe imiş. Pir hep Arapça, Farsça, Sogdca -bir arkadaşımız, ciddiyetine hep güvendiğimiz bir arkadaşımız hatırlayamadığı bir kaynaktan Ahmet Yesevi'nin Sogdca bildiğinin belirtildiğini ve dolayısıyla H. Bektaş'ın da Sogdak dilini bilebileceğini kendisinin düşündüğünü, kaynağın Melikoff'a ait olabileceğini, hatta bu kaynağın "Efsaneden Herçeğe HBV olabileceğini belirtti. Kaynağı tara ve bul, dedik kendisine.- yazacak değildi ya!

Bu eser Dr. Hüseyin Özcan tarafından British Museum Library'de bulunmuş ve Horasan Yayınları tarafından hemen yayınlanmıştır. Dileriz Hüseyin

Bey şimdilerde prof. olmuştur.

"Nasihat ve vasiyetler bir nüshası Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi Nu. 29'da kayıtlıdır. (...) İstanbul Arapça kitaplar Nu: 891'de kayıtlıdır. (...) Mecmuatü'r-Resail içinde eksik olarak bulunduğu..." (Hüseyin Özcan 2008:23.) Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi'nde 2011 Ekim ortalarında hiçbir yazma eser yoktur. Yaklaşık 6 yıl önce "Konya'ya tamire gittiler." Kaçkın kitaplara ilgi duyanlara birkaç örnek: Muhtasar Velayetname, Türkçe, istinsah 1301, 71 varak, 24x18.5 cm. ...; Şuca Baba Velayetnamesi, 12 yaprak, ???; Velayetnameyi Hacı Bektaş Veli, Türkçe, 220 yaprak [sayfa?], 18x14cm; Demirbaş No: 237, Divanı Nesimi, Türkçe, Hicri 971 [m.1563/4?]; Cavidanı Cennet Misal, h. 1045 [1635/6? çevirme kılavuzumuz yok, ki onda da çok yanlış var.]; 136 yaprak; sıkı durun! Demirbaş no.120, Velayetnameyi Hacı Bektaş, h. 1034 [1625?], 28x21 cm, meşin kapak...

Tartışmalarımızın bu bölümünde "off the record ", bir arkadaş bana "ya yoldaş üç senedir Arapça çalışıyorsun, kafan amma da kalınmış, bu kadar eserin arasına bi de sen sallasana! Zum bei spiel, 'das Kapital'in Arapçası ne?" dedi. Takıldım kaldım, "ula söylesene, el-sermaye olamaz mı?" Hayır, dedim; muhtemeldir ki 'es-Sermaye'.

Medet ya Ali! Ya da Hacettepe dil ekolü! Ya da Talat Tekin Hoca! Carımıza eriş, kurtar bizi bu "tek/bir"likçilerden!

Ablalardan bahsetmeyişimiz bizim ayıbımız değil. Alevilerde değil örgütlerinde kadın tipler neden yok? Var olan birkaç nicelik "hangi donakla dolaşırsa dolaşsın" kabulümüz. Ama nadir sayıdaki tipler "abilerin emirleri" işlevini yerine getiriyor gibi duruyor. Emelimiz kadınların reel politik erilliklerin işlev figürlerinden kurtulup emelli kadın insanlar olmaları. Hatta canımız kadınların dinsel köklerine bakmadan baskın çoğunlukta bu yerlerde koltuk kapmalarıyla zerre sıkılmaz. Örgütlerde anaerkin gövüllü kulluk edebiliriz. Tabii ki bu erkek kadrolar ancak "silahlı bir kalkışmayla" yerlerinden edilebileceklerinden, bunu yapabilecek Kolontay'lar, Zetkin'ler, Luxemburg'lar, Kadıncık Ana'lar olmadığından bizim kulluk sözümüz de hiçbir zaman yerine getirilmesi gereken bir vaad olmayacak.

Bu paragrafı psikanalitik bir okumaya tabi tutacaklar elbette çok şey bulabilirler. "Bir Köşede Kalmışğın Acıları"ndan dem vururlarsa, "eyvallah!" Yine de bileyazsınlar ki "evrenselciğin bir kurmaca, yerelliğinse tek gerçek, ulu gerçek" olduğuna inanıyoruz. Bunu tartışabilir, ama bir inanç olduğundan tartışılmasına izin vermez. Bizce sorun "seçilmiş" yaşamımızın İstanbul'dan daha kozmopolitik bir yer olan Hacıbektaş'ta -ki bir general emekli belediye başkanı var mıydı İstanbul'larda- her türden "turist" -dinsel ibadete gelenler hariç- tarafından kirletilip hemmen terk edilmesiydi. Panel sonraları ortalığı üçbeş güneş gücünde aydınlattıklarından olacak diğer panelistleri bile dinlemeden terki höyük için Avrupa yapımı otolarına koşmaları Hossein Bolt'u bile kıskandırabilirdi. Onlardan bize fikrinsel, siyasal, ideolojik, en fazla da insan ilişkileri açısından bıraktıkları çöpleri ayırtırmak, temizlemek, yok etmek gibi hiç de hoş olmayan işler kalıyordu. Bu da her türden zaman isteyen bir bela. Gel de kızıl donlu Can Baba'nın "berberi"ni hatırlama.

AYO başka bir makalesinde Köprülü'nün başlarda Makalat'ı HBV'nin eseri olarak kabul etmediğini, yıllar sonra görüş değiştirdiğini belirtir. Yine Köprülü "Türk Edb. İlk Mutasavvıflar" ın birinci baskısında [1919?] AY'yi ehli sünnet vel cemaat kabul eder. Sonradan AY'yi "heteredoks" İslama katar. Bu yaklaşımlar elbette Halit Ziya'nın yerine 23 yaşında üniversiteye hocalığa davet edilen ve 1965 yılındaki talihsiz kazaya kadar durmadan yazan ve anlatan bir biliminsanı için çok sıradandır. Örneğin Akşam Gazetesi'nde 28 Teşrinvevvel 1334 [1918?] 'te yayınlanan yazısında "Osmanlı Devleti'nin kendini terkip eden unsurların saadet ve refahını, milli inkişaflarını temin ederek tam bir ahenk dairesinde ilerleyebilmesi için, her şeyden evvel Türklerin milli bir vicdana malikyetleri elzemdir; eğer Türk mütefekürleri bu hakikati anlayarak Türklüğün uyanmasına bütün kuvvetleriyle çalışmazlarsa, ne Osmanlılığın bekası, ne de sair unsurların refah ve saadeti temin olabilir." der. (Köprülü'den seçmeler, s. 39, MEB 1990.) Ama kıvraktır; çalışmalarından arta kalan zamanlarda birkaç ay içinde "Osmanlılık"tan milliciliğe doğru dönen rotayı izler. Oysa Akçura daha 1900'lerin başında "Üç Tarzı Siyaset"te bu milliyetçi rotayı çizmiştir. Terakkicilere tek iş kalmıştır, 10 yıl kadar sonra Osmanlı'yı kurtarmaktan cayıp "dünyanın ilk bağımsızlık savaşı"nın temel gücü olmuşlardır. Bektaşilerin vakıf mütevellisi, bazı Alevilerin dedesi Cemaleddin Çelebi de Enver Paşa'nın Osmanlı Kurtarma treninde 2 yıldan fazla seyahat ettikten sonra millicilerin katarına 1919'un sonunda biraz da milliciler tarafından zorlanarak katılmıştır. Hatta Enverci Osmanlılık'tan kurtulup M. Kemal'e gizli bir sohbette "Cumhuriyetin faziletlerini" fısıldamıştır (Ulusoy 1986, Öz 2005?). "Büyük Adamlar" büyük işler yaptığından böyle kopma noktalarının hayatlarına musallat olması mukadderdir. "En iyisini yüce Tanrı bilir."

Yaman Dede ve Ayyıldız önsözde pek açık değil; ya da biz anlayamıyoruz. "Nefis bir çeviri olan bu eseri... (B. Ayyıldız, sunuş.)" ve "... bazı kişilerin 'o bir şeriatçıdır, sünnidir ya da Alevidir v.b.' demeleri, onu tanıyan ve sevenlerin zihinlerini bulandırmak ve ülkemizde bölücülük yaratmaktan başka bir işe yaramaz." (age. s. 9). "Bizim hazırlayıp sizlere sunmaktan kıvanç duyduğumuz bu Makaanat kitabı da Molla Saadettin tarafından tertiplenmiştir. (...) kitabın dilinde ve kelimelerin okunuşunda herhangi bir değişme yapmadan aynen yeni yazı ile basmayı faydalı bulduk." (age. s. 11, pargrf. 6.) Hacı Bektaş tekkesi kütüphanesine ait olan yazma nüshalardan birisi bu kitabımıza esas olmuştur." (age. s. 12, prg. 1.) "bilim dünyasına, ... yardımcı olmak amacıyla da en doğru nüsha ve en eski yazmalardan biri olan İst. Süleymaniye Ktp.Laleli - 1500 No.'da kayıtlı Makaanat'ı seçtik..." (age. s. 12, prg. son.) Sorun şu, 1500 no.lu yazma 56 varak ve dili bozuk, 1569 tarihli bir kopya. (TDV 2007, s. 24). "En doğru ve en eski yazmalardan biri" ... en eski bir tane olur bildik. Hani "Hacı Bektaş nüshası" bir değişme yapmadan sunulduydu? Ayyıldız "enfes çeviri" diyor. Yoksa dede, Süleymaniye 393/4 no.da kayıtlı Arapça nüshadan mı kotardı? Şii motiflere gelince, İmam Cafer, İmam Ali adı birer yerde anılmakta. (Yaman s. 37, 42; TDV s. 102, 110.) Ama Adem'in parçalarının hangi coğrafyalardan alınan toprakla yaratıldığı [ilginç bir ayrıntı topukları Rum toprağı] bilgisi nasıl şiiilik oluyor? Ali'ye sorulan soru

"Tanrı'yı görür müsün ki taparsın?[13. yy Türkçesi?.] Ali eder [elif, ye, dal, re olmalı: ayıdır, aydır, eyder, eydür okunabilir; eder olmamalı] Görmesem tapmadım!..." Eh birazcık tevile, "Tur Dağı ve Musa" kıyaslamasıyla şii bir yorumu yapılabilir belki.

Digenes Akrites de türünün diğer örnekleri gibi zaman açısından katmanlı bir yapıda görünüyor. Yani destanın yazıya aktarıldığı dönemle oluşum zamanı arasında yüzyıllar bulunuyor. Destan olayları, kişileri, bunların örgüleri gerçek bir kronoloji içermeyip zamanların ve olayların bir iç içe geçişi fark ediliyor. Destanı hazırlayan Dietrich'in notlarındaki "destanın Persleri"nin Türkler olduğu açıklamasına, destanın kafirlerinin, Arapların da Türkmenler olduğunu ekleyebiliriz.

Noyan'ın "Horasan postunda oturan dedebabalar" listesinde 1551-1960 arasında 28 dedebabadan 12'si hacıdır. Bu % 43.2'lik bir oran eder ki oldukça yüksektir. Olgu bize "hac ve hacılığın" Bektaşiliğin içinde yer aldığını gösterir. Kanımızca -cahili olsak da- sünni tarikatlarda aynı dönemde hacı oranı bundan düşüktür. (Bk. Noyan 1995: 52-53.)

"Meşihat ve tevlîyet" i anlamayabilecek nadir genç okuyucular -if there would be a few readers...- sözlük karıştırmaları diye özür dileyerek kısaca burada "Merkez şeyhliği ve vakıf sorumluluğu" diyebiliriz. Şeyhlik? Hem de Nakşibendi tarikatı usulünce. Sadece Konya'ya hayatta kalabilme umuduyla kaçan, Mevleviliğe giren, yine de asılmaktan kurtulamayan dervişlerin hatırına, -Özmen-Koçak 27 derviş, ilgili ferman 26'sından 6 derviş-onlarla bir bağ -duygu, düşünce, gönül- kurulamadysa Amasya'ya sürgüne gönderilen ağabey, oğullar, kız kardeşler, kız yeğenler hatırına "Nakşibendi usulünce" tevlîyet ve meşihat kabul edilmeli miydi? Şimdi "Bektaşiler namaz kıldılar" yazarken bize öfkelenen varsa benzeri olguların biricik değil onlarca yazıldığı padişah fermanları ortalıktayken, bunlarda geçen görevin postla ilgisi olmayıp "seccade"yle ilgili ve ünvanlarının "seccadenişin" olduğu, seccadenin namaz kılınan örtü olduğu bilinirken öfkelerini biz baldırıçplaklardan çekip bir soyluluk belirtisi olan bir lütüfla istedikleri yere yönlendirsinler. Bir de şunu belirtelim, Bektaşiliğin 1502 sonrası dönemine ilişkin "atış" yapılamaz. Çünkü sayısız belgeden "Türkçe'ye harfçevirisi" yapılan birkaç on belge bile, Çelebiler'in, -1934'ten sonra Ulusoy'ların- büyük harfle yazdıkları, Türkçe yazım kurallarına göre dergah ya da Hacıbektaş Dergahı şeklinde yazılması gereken olgudan kendileri seccadenişin olmasalar dahi 3/15 +tevlîyet; seccadede oldukları zamanlarda da 7/15 (4/15 meşihat ile tevlîyet+3/15 evladiye maaşı; 1850 ve 1905/6 tarihli padişah fermanlarına göre) payı aldıkları görülüyor. Ha, son cümle asitanenin gelirlerine, merkezin dışındaki Bektaşî tekkelerinden gelen "zorunlu merkez ödentileri"ni de sevgili S. Faroqi'ye göre katmak gerekiyor.

İslâmiyet, Ahî gibi yazımlardaki "^^" imleri göstermeyeceğiz; çünkü bunlar gösterilmeden kelimelerin daha uygun seslendirildiğine ve anlaşıldığına inanıyoruz.

Burada Kalenderoğlu'nun 1650'lere doğru isyan eden bir celali olduğu açık olmasına rağmen hakkındaki bazı bilgileri 1527 isyanına aktarmanın gerektiğini belirtelim. İsyân birinci aşamasında Çiçeklü, Ağcakoyunlu, Masadlu, Bozoklu boyparçalarının isyanı olup ilk işi Kalender Çelebi'yi asitanenin başına getirmek olmuştur. Tabii ki asitanedeki var olan yapı dağıtılarak. Kime karşı? 1. Süleyman'ın kendinden önce devralıp sürdürdüğü "Asitaneye seccadenişin atama" politikalarına ve onun sonucu "seccadede" oturan bir şeyhe (İskender?) karşı. İsyana daha sonra Dülkadir Türkmenleri -başta Beydillü, İmanlı Avşarı, Kargınlu- ve Dülkadir Beyleri katıldılar. Değişik kaynaklarda bu isyana ilişkin bilgiler Birge çıkışlı Kalenderoğlu karışıklığıyla veriliyor. Celalilerle Kızılbaş isyanları ayrımı için bak Akdağ'ın çalışmaları.

1991'den önce Türkiye üniversitelerinin sosyal bilimlerdeki revaçta bulunan "dağ Türkleri" konulu doktora ve doçentlik çalışmalarının -şimdi o çalışanlar proof(!)- yerini 2000'lere doğru "Kızılbaş Kürtler'in Türkmenliği" tezlerine bırakmasının dayanağı bu olgu olsa gerektir. Tabii ki "bilim yuvalarının" devletin reel politığıne gönül düşürmediği gibi bir İnancımız var olduğunda yukarıdaki "gerektir" geçerli olur.

Bu kitabenin Oytan tarafından çevirisi "Bu şerafetli kubbeyi yaptırın: Büyük emir Ali Bey bin Şehsuvar Bey'dir. Evliyalarnın kutbu, budalaların zübbesi, Hazret-i Bali bin Resul Bali bin Hacı Bektaş Veliyyülhorasani için yaptırılmıştır. Allah merkadini nur etsin. (Sene 925 [1519];) (age. 351.) Oldukça serbest bir dille yazıçevirimi yapılmış olan bu cümlelerde bizi ilgilendiren kesim kitabede "hazreti resul bali bin resul bali bin hacı bektaş"tır. Bunu da H.B.>Hacı Bektaşoğlu Resul Bali> Resul Balioğlu Hazreti Resul Bali sıralamasıyla yazabiliriz. Bizim yazıçevirimimiz Şapolya'dan farklıdır. Oytan'ın "Hazret-i Bali" okuması aslını verdiği Arap harfli kitabeye göre eksiktir. Kitabede isimler şöyle sıralıdır: "Ha. dad. re. te-Re. sin. vav. lam-Be. elif. lam. ye-Be. nun-Re. sin. vav. lam- Be. elif. lam. ye-Be. nun- Hacı Bektaş."

Oytan bu cümlelerle Hacı Bektaş sonrası posta oturmuş kişilerin hepsini "sır"lıyor. Hani Hızır Lale S. Ali'ydi? Hani Resul S. Ali'nin oğluydu? Hızır Lale de posta oturmuşsa, Hacı Bektaş'ın oğluydu, Hızır Lale=S. Ali'ye neden "Horasan erenlerinden Haydar Ata"nın oğlu olarak gösteriliyor? SAS'ın adına düzenlenen vilayetname bu bilgilerden farklı bir soyağacı veriyor. Bir de ortada 1486 tarihli Osmanlı mufassal tahrir defteri var. "... II. Mehmed'in aldığı, oğlu II. Bayezid'in geri vermek zorunda kaldığı Kızıl Deli Sultan vakfı hakları temsilcileri: Kızıl Deli oğulları: Gülşehri, İlyas, Celal, İshak, Sinan'a ortaklaşa tasarruf olunmak üzere ..." (Yıldırım 200? : 25.) İsimler SAS.dan yaklaşık 80 yıl sonra. Niçin onun süren soyunda bir tek isim olsun Bektaş, Ali, Hızır, Lale, Resul, Mürsel yok? Oysa oğlan çocuklarına dedelerinin, emmelerinin, dayılarının isimleri vurulur. Demek ki SAS. efsanelere karışmış H. B.'in soyundan değil. Ulusoylar'ın 19. ve 21. yy.da yaşayanlarının isimleri bile bu çok tekrar eden geleneği gösteriyor: Veliyeddin (en az 3 kuşakta tekrar), Feyzullah (3 kuşak), Hamdullah, Bektaş (3 kuşak), Celaleddin...Bak. aşağıdaki liste.

Son dizedeki tanımın "Abicem" in Hünkar'ın evladına da işaret ettiği yönünde anlaşılmasına bir engel yok. Manzum vilayetname'nin Eskitürkçe metnine ulaşma olanağımız olmadığından, bu dizelerin yazıçevirisini karşılaştırmamız mümkün değil. Fakat daha sonraki ikilik(beyit)lerdeki bilgi A[E?]bicem'in H. B. olduğunu gösteriyor: "Kayseri şehrine çün irdi haber/Hacı Bektaş-il-Horasani irer." (age. s.328.) Mensur vilayetnamede ise bu lakap başka bir öyküde (Karadonlu Can Baba, s. 38-43) "ece" olarak geçmektedir. "Hünkar'ı 'ece' diye anarlardı, bu söz Oğuz dilince eren evliya demektir." (Gölpınarlı 1958: 41 [Bizim kullandığımız kaynakta baskı tarihi, baskı sayısı yok ve sayfa numarası tarihsiz baskıya ait].) Manzum vilayetnamedeki öykü mensur vilayetnamede 66-68. sayfalarda anlatılmakta, fakat "Abicem" geçmemektedir.

Hasan Dede'nin Melikoff listesinde olmadığını belirtelim. Çıblak'ın belgesine göre Feyzullah'tan sonra [?] postnişin olduğu görünüyor. Melikoff listesindeki "Hasan Efendi" Pir Sultan'ın bir şiirinde geçen Hasan Dede olmalı; ki Pir sultanla çağdaş olsun. Çıblak listesinde de bu birinci "Hasan Efendi" var. Hasan Efendi konusundaki esas fark, Cemaleddin ile Celaleddin Ulusoy listelerinde yer almayış. Bu da tekkede Çelebi Alevilerinin temsilcilerinin yanında Bektaşilerin temsilcisi olarak babaların 1502'den beri buldukları olgusunun -Melikoff, Noyan, Çıblak- sıkı irdelenmesi gerektiğini gösteriyor. Yani Çelebilerin iddiası ve arzusu tekkede tek "erk" olmak. Bunun karşısında ise bir Bektaşilik olgusu var. Çıblak'ın Şükür Abdal'ı bir halife olmakla Bektaşiliği işaretliyor. Çelebiler ise Aleviliği, Bektaşiliği ve zaman zaman da Nakşiliği, Ehli sünneti temsil etmeye soyunarak "tek güç" olma arzusu ve eylemini işaret ediyorlar.

Balı kelimesinin etimoloji ve tarihi "belirlendiğinde" önbektaşilik hakkında daha kolay yazabileceğimizi düşünüyoruz. Kaynaklarda savruk ve özensiz kullanılan bu isim, büyük bir olasılıkla unvan idi. Yine bazı verilerden hareketle Baba ünvanının daha sonraki yıllarda Arapçanın etkisiyle bundan da önemli olan yazının kullanımıyla Türkmenlerin kirletilmesi sonucu "Balı"ye dönüştürüldüğünü hissediyoruz. Eğer böyleyse Edebalı'yı Ede Bali yazmamız gerekiyor. Ayrıca Balı Şeyh'i Bali Şeyh, Balım Sultan'ı Bali Sultan ... Bilenlerin bildiği gibi, balı (be-elif-lam-ye) Arapça bir sıfat olup "koca" anlamındadır. (Develioğlu 1992: 86.) Türkmenler gündelik yaşamda dinsel vurguyu baba kelimesiyle, genel olarak ise "Süklün Koca"da olduğu gibi koca ile karşılarlardı. Farsça ve Kürtçede bu kelime "pır"dir. Sözdizim açısından Koca Süklün kullanımı daha eski görünüyor. Tıpkı "kocakarı"da olduğu gibi...

Bilimsel çalışmalarda duygusallık yoktur. Çalışmalar "saf neseldir." Bilimsel yöntemler duyguların çıktığı öznelliği, psişeyi sürekli kovalar ve ideolojiyi dışlar. Bu yüzden de en azından sosyal ve insan bilimlerinde her çalışma yandaşlarından çok karşıtlar yaratır. Bu da kovalanileceği zannedilen psişenin, ideolojinin çalışmanın yapısında ve dokusunda "kendiliğinden" tahta kurulmasını sağlar. Yaşasın ideolojipolitiğin akışkanlığı, sızışı, kaçışı ve geri dönüşü!

"Dedelik kurumunun (...) Hacıbektaş'ta Danışma Kurulu'na bağlı, (...) bir eğitim enstitüsü kurulmalıdır. (Bu da Timurtaş Ulusoy'un önerilerinden biridir.) Dedeler ve dede çocukları burada eğitilmelidir." (Yörükoğlu 1994: 449.) "İcazet almaya gelen dedelere icazet, (...) Eğitim kurulu tarafından, (Timurtaş Ulusoy'un önerilerinden biri (...))" (Age. 450.) Timurtaş Ulusoy 2 dönem bir partinin İstanbul adayı mıydı yoksa? Dileriz karıştıran biz olalım.

Burada dergah özel isim de olsa kesme kullanılmaz: 'Velisiz gitmem.' yazarkenki gibi.

Bak "Açmalık" bölümüne.

Veli Saltık Alevi Ocakları adlı çalışmasında 69 ocak saymakta. Bunlardan 7 adedinin doğrudan HBV. Dergahı'na bağlı olduğunu bildirmekte. (Saltık 2004: 1- 3.) Şahkulu, Kerbala, Kaygusuz (Mısır), Rumeli Hisarı gibi ocakların battal oluşuyla 7 sayısı 3'e düşüyor. Ali Yaman'ın Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar adlı çalışmasında ise 279 ocak yer almakta. (Yaman 2004: 431-434.) Bu sayıya bazı ocak kollarını eklersek sayı artar. Örneğin Sarı Saltık Ocağı'nın Kalecik/Ankara kolu, (Saltık 2004: 89-114.) Mahmuđiye/Eskişehir kolu gibi yapılar bağımsız yapılarıdır. Ayrıca önemli bir örnek de iki Tahtacı ocağına ek olarak bağımsız altocaklar vardır. Bunlardan biri Kumluca/Antalya Baymak koludur. Bu kol Yanyatırlara bağlıydı. (Harmancı 2008: 12 -Serçeşme 43 içinde.) Kumlucalı kaynak kişilerin anlatımlarından Baymak dedelerinin 1945 sonrasında bağımsızlaştıkları anlaşılıyor. İki çalışmada da yer almayan Araboğlu Ocağı -Sarız, Kangal, Elbistan, Afşin yöresi- (Çiltaş 1994; Çoban 2008: 80, 81.) gibi ocaklarla sayı "300"ü bulabilir.

Güya bu site bizim üçbeş kişinin de içinde yer aldığı bir yapılanamamanın çalışmasıdır. Bazı arkadaşlarımızın sitede yer almış denemeleri "dalgnlıkla" kaldırılırken bu yazı 2008 başından beri sehveniyete uğramamıştır. Ses çıkaramadıysak, tezlerimizin karşısında tezler savunan yazılardan çekinmiyemizdir. Yine de şanlı şöhretli, süreli süresiz beşaltı yayın organı sahiplerine emeğimizin geçtiği sitede yer verilmesi bize "acaib" geliyor doğrusu. Bu da "demokratik olgunluğumuza" bir işaret ola mı!

Türkmenlerin temel seslerinden burunsal 'n'yi 'ng' harfleriyle yazdık. Bu ses Türkiye'de "dil devriminde" atılan seslerden biridir. Yine çok sık kullanılan ve Arap alfabesiyle yazılan yazıda "hı" harfiyle gösterilen gırtlak sesini "gh" ile gösterdik. Türkmencede "ğ" sesi yoktur. Metindeki "g"ler Arap alfabesindeki "gayın" harfiyle işaret edilen sestir.